POCZĄTKI KRAIOPISARSTWA

Ku

POZYTKOWI
AKADEMII RYCERSKIEY
KORPUSU KADECKIEGO

W WARSZAWIE
Nakładem Towarzystwa Literatow
w Polszcze ustanowionego.
w Drukarni Mitzlerowskiey
Korpusu Kadeckiego.
R. P. 1768.

NAYIASNIEYSZEMU

Y

NAYPOTĘZNIEYSZEMU

PANU

STANISŁAWOWI

AUGUSTOWI

KROLOWI POLSKIEMU,

WIELKIEMU XIĄŻĘCIU

Litewſkiemu, Ruſkiemu, Pruſkiemu, Mazowieckiemu, Zmudzkiemu, Kiiowſkiemu, Wołynſkiemu, Podolſkiemu, Podlaſkiemu, Inflantſkiemu, Smolenſkiemu, Siewierſkiemu, y Czerniechowſkiemu, &c. &c. &c.

Memu Nayłaſkawſzemu

Y

Miłościwemu PANU.

NAYIASNIEYSZY
MIŁOSCIWY KROLU
PANIE á PANIE
NAYŁASKAWSZY

Jeſt to Blaſkiem błahey Pochodni wypogodzone Południe oświecać, co ważyć ſię ſzczupłe Geograficzne Dzieło przed Obliczności Tego Monarchy prezentować, ktory pełen o wſzyſtkim arcydoſkonałey wiadomości nie rozło-

żenie

żenie Swiata czytać, ale Swiat do Rządow znamienitych wkładać y przyprowadać może. Atoli iako bydż upodlony w ſwoim uſiłowaniu słonecznik niepowinien, ktory za naypierwſzym Swiata światłem ſię kieruie y w te obraca ſię ſtrony, ktore Słońce oświecić ſpieſzy ſię, tak z cienia Druku wydobyta na widok ta Kſiążka swiat opiſuiąca ku nauce y pożytkom Rycerſkiey Akademii Prześwietnego Korpuſu Kadeckiego ułożona, Mądrego Miłościwego KROLA Wielowładney Protekcyi polecić ſię odważa, ktorą na Ofiarę wiekopomney wdzięcznosci za

tyle

tyle Pańskich Dobrodzieystw poświęcaiąc naypokornieyszą u Nayiaśnieyszego Tronu składam prozbę, abyś tey poziomey pracy, iak Nayiaśnieysze Słońce nikczemney umbry, od Siebie nie oddalał: a powodem Łaskawego Przyięcia, abyś chęć autora (lubo w ięzyku Polskim nieudolnego) do dalszych publicznych usług rozkrzewiwszy zostawał tak wielu o nauki usiłuiących Auctorem szczęścia; ktore na tym naywięcey pokładamy, abyś N. W. K. Mość przewyższaiący wszystkich Swoich Przodkow wysokiemi Przymiotami tak niestałą Fortunę zawsze Rozkazom

zom Pańskim powolną y posłuszną miał, iako na nieśmiertelną Sławę zdrow niezkazytelnie, y przychylnie nam panował, zawsze Łaskawy y Długowieczny. Jestem

Waszey KROLEWSKIEY Mości
Pana mego Miłościwego.

Nayniższym, naypokornieyszym
y naywiernieyszym poddanym
d'Edling Professor.

PRZYGOTOWANIE SIĘ
Do Nauki
GEOGRAFICZNEY.

1. *Co ieſt Geografia?*

Geografia ieſt wiadomość Ceſarſtw, Kroleſtw, Xięſtw, Hrabſtw, Kraiow, Miaſt, Morzow, Jezior, Rzek, Gor y innych znacznych mieysc na całey ziemi.

2. *Jak ſię nauczyć można Geografii?*

Z Mapp, ktore nic innego nie ſą, iak tylko wyrażenia, na ktorych ſą położone wzwyż wſpomnione znacznieyſze mieysca Ziemi, według ich prawdziwey ſytuacyi, ktorą maią.

3. *Jak powinna być Mappa położona?*

Według czterech naypryncypalnieyſzych ſtron świata, ktore każda Mappa na ſwoich czterech brzegach ma wyrażone.

4. *Jak się nazywaią te cztery nayprzyncypalnieysze strony świata?*

Oriens, albo Wschod, Occidens, albo Zachod, Meridies albo Południe, y Septentrio, albo Połnoc.

5. *Gdzie iest Południe, kiedy noc przedemną?*

Zamną.

6. *Gdzie będzie na tęn czas Wschod?*

Po prawey ręce.

7. *A ktora strona na przeciwko po lewey?*

Zachod.

8. *Co iest Wschod?*

Jest ta strona, gdzie Słońce po pierwszey zorzy zaczyna się pokazywać.

9. *Co iest Zachod?*

Jest ta strona, gdzie Słońce swoy dniowy bieg kończy.

10. *Co iest Południe?*

Jest ta strona, gdzie Słońce w swoim biegu naywyżey nad Horyzontem świeci.

11. *Co iest Połnoc?*

Jest ta strona, ktora znayduie się na przeciwko Południa.

PIER-

PIERWSZA MAPPA
O całym Okręgu Ziemi.

1. *Jak się powinna Mappa o całym Okręgu Ziemi nazywać?*

Ponieważ cała Ziemia ieſt iak kula okrągła, trzeba tedy ſobie pomyślić, że ta kula ieſt na dwie części podzielona y że te dwie części iedna przy drugiey ſą dla tego położone, abyśmy ię w raz widzieć mogły.

2. *Co ſię znaczy ta wielkość Cyrkułow, ktore ſię na tey Mappie znayduią?*

Te w prawdzie nie znayduią ſię na ziemi, ale tylko od uczonych dla lepszego podzielenia ſą wymyślone.

3. *Wiele ieſt tych Cyrkułow?*

Cztery większe, y cztery mnieysze.

4. *Ktore ſą większe?*

Ekwator, Meridian, Horyzont y Ekliptyka.

5. *Ktore ſą mnieysze?*

Tropicus Cancri, Tropicus capri-

 corni,

corni, Circulus Polaris, albo Okrąg Ośny Arcticus y Antarcticus.

6. *Co ieſt Ekwator lub Linia?*

Jeſt ten Cyrkuł lub Okrąg, co Słońce czyni w pośrod Ziemi, kiedy dzień y noc ſą w rowności z ſobą.

7. *Jak ten Ekwator dzieli ſię?*

Jak wszyſtkie inne wielkie Cyrkuły, na 360. rownych części, z ktorych każda zowie ſię Gradus lub ſtopień.

8. *Wiele minut zamyka w ſobie każdy Gradus?*

Sześćdzieſiąt.

9. *Wiele mil ma każdy Gradus na płaszczyźnie Ziemi?*

Piętnaście Niemieckich, ośmnaście Polſkich, à dwadzieścia Francuſkich.

10. *Wiele tedy Mil Niemieckich zawiera w ſobie cały Okrąg Ziemi.*

15. razy 360. to ieſt 5400.

11. *Co nam za pożytek Ekwator przynoſi?*

Ze znaleść możemy latitudinem loci.

12. *Co ieſt Latitudo loci?*

Jeſt odległość mieyscą od Ekwatora.

13. *Ktora ieſt Latitudo Połnocna Miaſta Warszawy?*

52. 14. Pięćdzieſiąt y dwa Gradusy, czternaście minut.

14. *Co ieſt Merydyan?*

Gdy ia ſobie od tego mieysca, gdzie ſię Słońce pod czas Południa znayduie, wezmę Cyrkuł, ktoren od Słońca wſkroś nad moię głową proſto ku Połnocy idzie, w ten czas zowie ſię moy Południowy Cyrkuł Meridian.

15. *Przez ktore wyspy ieſt pierwszy Meridian ciągniony?*

Przez Wyſpy Kanaryſkie; Francuzi go ciągną przez Ferro á Hollendrowie przez Teneriffa.

16. *Co nam za pożytek pierwszy Meridian przynoſi?*

Ze znaleść możemy Longitudinem Loci, to ieſt długość mieysca.

17. *Co ieſt Longitudo Loci?*

Jeſt

Jeſt odległość mieyſca od pierwszego Meridiana.

18. *Ktora ieſt Longitudo Miaſta Warszawy?*

44. 22. Czterdzieści y cztery Gradusy y dwadzieścia dwie Minut.

19. *Co ieſt Horyzont?*

Ten wielki Cyrkuł około Ziemi, nad ktorym Słońce wschodzi y pod ktorym zachodzi.

20. *Co ieſt Ekliptyka?*

Ten Cyrkuł, na ktorym dnia każdego mieysce Słońca na niebie ieſt naznaczone.

21. *Co ieſt Tropicus Cancri?*

Ten mały Cyrkuł ku Połnocy, ktoren nam Słońce na płaszczyzne Ziemi wyraża, gdy naydłuższy dzień mamy, á to z tey przyczyny, że w tym czaſie Słońce w niebieſkim znaku Raka ſwoy bieg ma.

22. *Co ieſt Tropicus Capricorni?*

Ten drugi mały Cyrkuł ku Południowi, ktoren nam Słońce na płaſzczyzne Ziemi wyraża, kiedy naykrot-

ſzy dzień mamy, a to dla tego, że na ow czas Słońce w niebieſkim znaku Koziorożca ſwoy bieg ma.

23. *Wielą Gradusow każdy z tych dwoch Cyrkułow ieſt oddalony od Ekwatora?*

23 ½. Gradusow.

24. *Wiele ieſt Polow?*

Dwa: Polus Arcticus y Polus Antarcticus.

25. *Ku iakiey ſtronie ieſt Polus Arcticus?*

Ku Połnocy.

26. *Ku iakiey Antarcticus?*

Ku Południowey.

27. *Jaki Punkt zowie ſię Zenith?*

Ten Punkt, ktoren ſobie proſto linią nad moią głową na niebie naznacza.

28. *Jaki Punkt zowie ſię Nadyr?*

Ten Punkt, ktoren ſobie proſtą linią pod ſobą, na ſpodzie Nieba naznacza.

29. *Wiele ieſt Stref świata albo Zon?*

Jeſt pięć: Jedna gorąca, *Zona Torrida*, dwie poboczne mierne, *duæ Zonae Temperatae*; a dwie zimne, *duæ Zonae Frigidae*.

30. *Gdzie ieſt Strefa gorąca?*
Między obiema Tropikami.

31. *Gdzie ſą Strefy mierne?*
Między Tropikami y Okrągami ośnymi, czyli Cyrkułami Polarnymi.

32. *A gdzie ſą Strefy zimne?*
Między Okrągami ośnymi a Oſiami czy Połami.

33. *Jaki Natura podział uczyniła na Ziemi?*
Natura uczyniła dwa nayprzyncypalnieysze podziały, to ieſt: Ziemię y Wodę.

34. *Jak ieſt Ziemia podzielona?*
Na znaiome y nieznaiome Kraie.

35. *Ktore ſą znaiome Kraie?*
Są te cztery wielkie części Ziemi, ktore Natura ſama od rozlanych po całey Ziemi Wod rozdziela.

36. *Jak ſię zowią?*
Europa, Azya, Afryka, y Ameryka.

37. *W ktorey części mieszkamy?*
W Europie.

38. *Ku iakiey ſtronie leży Europa?*
Ku Połnocy.

39. *Ku iakieyl Azya?*
Ku Wschodowi.
40. *Afryka?*
Ku Południowi.
41 *Ameryka?*
Ku Zachodowi.
42. *Ktora iest naymnieysza?*
Europa.
43. *Ktora naywiększa Kontinens?*
Azya.
44. *Nayciepleysza?*
Afryka, bo pod Ekwatorem iest położona.
45. *A naybogatsza?*
Ameryka, bo wiele tam iest kruszcow złota y śrebra.
46. *Jak się zowią te pierwsze trzy części ziemi?*
Stary świat.
47. *Dla iakiey przyczyny?*
Bo od dawnych czasow iuż były znaiome.
48. *Jak Ameryka iest nazywana?*
Nowy Swiat.
49. *Dla czego?*

Bo dopiero od lat 274. to ieſt roku 1492. ieſt znaleziona.

50. *Kto wyspy Amerykańſkie znalazł?*

Krzyſtof Kolumb Genueńczyk.

51. *Kto Continentem Terram?*

Americus Wespucyus, Floreńczyk.

52. *W ktorey części Swiata ludzie naypierwey zaczęli mieszkać?*

W Azyi, bo tam Bog ſtworzył pierwszego człowieka. Ztąd ieſt także nayzacnieysza, iż w niey Zbawiciel Swiata urodził ſię y taiemnica odkupienia narodu ludzkiego wykonana była.

53. *Ktora teraz może ſię nazywać częścią Swiata nayzacnieyszą?*

Europa, tak dla wiary świętey, ktora w niey kwitnie, iako dla przyiemności obyczaiow, dobrych rządow y roſtropnych praw.

54. *Czy maią też insze części świata przymioty?*

Wſchodnie Kraie Azyi roſtropniey ſię rządzą, niżeli Zachodnie; Afryka leży cała w grubiańſtwie; Ameryka,

wyią-

wyiąwszy Kraie w ktorych mieszkaią Europeyczykowie, całe iest dzika.

55. *Ktore są ieszcze nam nieznaiome Kraie?*

Te są nayprzyncypalnieysze, ktore na koło dwoch Polow swoie sytuacye maią, ale dla wielkich y nieznośnych mrozow do tych Kraiow przystąpić nie możemy.

56. *Jak się nazywaią te Kraie ktore około Połnocney osi, to iest Polum Arcticum leżą?*

Terra Incognita Septentrionalis, to iest: Ziemia Połnocna nieznaioma.

57. *Jak się zowią te Kraie, ktore koło Południowey osi, to iest: circa Polum Antarcticum leżą?*

Terra Incognita Australis, to iest: Ziemia nieznaioma Południowa.

58. *Jak się nazywa wszystka woda na całey ziemi generalnym terminem?*

Ocean.

59. *Jak ten Ocean dzieli się?*

Na inne morza, ktorym według ich położenia nadane są nazwiska.

60.

60. *Jak się nazywa to morze, co w Połnocnych płynie Kraiach?*

Mare Glaciale, to iest: Morze Lodowate, á to dla tego, że tam prawie zawsze lodem iest okryte.

61. *Jak się zowie to Morze, ktore ku Zachodowi płynie?*

Mare Atlanticum, to iest: Morze Atlantyckie, à to dla tego, że gora Atlas, ktora się znayduie w Afryce, niè daleko iest tego Morza.

62. *Jak nazywa się to Morze, ktore w Wschodnich płynie Kraiach?*

Mare Orientale albo Indicum, to iest: Morze Wschodowe, a to dla tey przyczyny, że Indya Wschodnia, ktora w Azyi leży, blisko iest tego Morza.

63. *Jak się zowie to Morze, ktore w Południowych płynie Kraiach?*

Mare Meridionale albo Aethiopicum, to iest Południowe á to dla tego, że Aethiopia, albo Kray Murzyński na przeciw tego morza w Afryce leży.

64.

64 *Ktore ſą tedy te cztery wielkie Morze, ktore ſtary świat na koło oblewaią?*

Morze Lodowate, Atlantyckie, Wſchodowe y Południowe.

65. *Ktore ſą te dwoie Morza, ktore nowy świat na koło oblewaią?*

Mare Septentrionale, to ieſt: Morze Połnocne na prawey ręce Ameryki ku Połnocy, y Mare pacificum, to ieſt: Morze ciche ku Wschodowi po lewey ręce.

DRUGA MAPPA.
o Europie.

1. *Iakie ſą Granice Europy?*

Europa od Wschodu ma Ruś Azyatycką, od zachodu Ocean Zachodni albo Atlantycki, od Połnocy Morze Lodowate, od Południa Morze śrzodoziemne.

2. *Iaka ieſt rozległość Europy?*

Europa od Cap Nord aż do oſtatnich brzegow Włoſkich ma mil około

ło 550, á od Cap Finis Terræ do rzeki Donu około 900.

3. *Ktore ſą Morża około Europy?*

Jeſt ich dziewięć: Morze śrzodoziemne, Atlantyckie, Szkockie, Niemieckie, Baltyckie, Lodowate, Białe, Czarne y Adryatyckie.

4. *Gdzie ieſt Morze śrzodoziemne?*

Między Europą, Azyą y Afryką.

5. *Gdzie Atlantyckie?*

Ku Zachodowi y płynie ku Portugallii.

6. *Gdzie Szkockie?*

Ku Połnocy na gorze nad Szkocyą.

7. *Gdzie Niemieckie?*

Między Anglyą, Niemieckiemi Kraiami y Danią.

8. *Gdzie Baltyckie?*

Między Niemieckiemi Kraiami Szwecyą y Danią.

9. *Gdzie Lodowate?*

Ku Połnocy nad Szwecyą.

10. *Gdzie Białe?*

Także ku Połnocy w Ruſi, á ieſt część Morza Lodowatego.

11. *Gdzie Czarne?*

Między Europą y Azyą pod Rusią.

12. *Gdzie Adryatyckie?*

Między Włochami y Węgrami.

13. *Co iest Fretum, to iest: Cieśnina?*

Jest Morze ciasne między dwoma Ziemiami.

14. *Wiele iest Fretow w Europie?*

Siedm: Gibraltar, czy Fretum Herculeum, między Hiszpanią y Afryką; Kaletańskie, między Francyą y Anglią; Sund, między Zelandyą y Szwecyą; Waigac między Moskwą y Azyą; Kaffa między Tataryą Krymską y Azyą; Sycyliyskie między Sycylią y Krolestwem Neapolitańskim.

15. *Co iest wyspa?*

Jest część mała ziemi oblana zewsząd morzem.

16. *Ktore są Wyspy nayznacznieysze na Oceanie?*

Wyspy Duńskie, Szweckie, Islandya y Wyspy Brytannij wielkiey.

17. *Ktore na Morzu śrzodoziemnym?*

Sycylia, Sardynia, Korsyka, Maiorka,

ka, Minorka, Iwika, Malta, Kandya, Cypr y Wyspy Arcypelagu Greckiego.

18. *Co ieſt Arcypelag?*

To ieſt mieysce na morzu, gdzie wielki ieſt zbior Wysp.

19. *Co ieſt Połwyſpa albo Peninsuła?*

Jeſt część Ziemi ze trzech ſtron oblana morzem, czwartą łącząca ſię z Kontinentem.

20. *Co ieſt Kontinens?*

Jeſt znaczna część okrągu Ziemi morzem nie przerwana iako ſą te trzy części świata: Europa, y Azya y Afryka.

21. *Ktore ſą nayznacznieysze Połwyspy w Europie?*

Większe ſą cztery y mnieyſze tyleż; większe ſą: Hyszpania y Portugallia, Norwegia y Szwecya, Włochy y Grecya.

22. *Ktore ſą mnieysze?*

Brytannia mała we Francyi, Jucya czyli Dania, Morea y Krym.

23. *Ktore są znacznieysze Gory Europeyskie.*

Karpat albo Krępak między Polską y Węgrami, Pireneyskie między Francyą y Hyszpanią; Alpes między Francyą, Niemcami y Włochami, y Appennin w Włoszech, wdłuż ten Kray przerzynaiący.

24. *Ktore są Gory ogniste w Europie.*

W Islandyi iest Hekla, w Krolestwie Neapolitańskim Wezuwiusz, a w Sycyliy Etna czyli *Mongibello.*

25. *Co iest Jezioro?*

Jest woda okrążona zewsząd Kraiami.

26. *Ktore są znacznieysze Jeziora w Europie.*

Ładoga y Onega w Moskwie, Wener y Weter w Szwecyi, Genewenskie między Sabaudyą y Szwaycarami y Konstancyeńskie w Szwabii.

27. *Na wiele części dzieli się Europa?*

Dzieli się na części czternaście, z ktorych sześć są na Połnoc, cztery na Południe, á cztery we śrzodku.

28. *Ktore ſą Połnocne?*

Polſka, Pruſſy, Moſkwa, Szwecya Dania y Brytannia Wielka.

29. *Ktore ſą w śrzodku?*

Francya, Niemcy, Czechy y Węgry.

30. *Ktore ſą Południowe?*

Tureckie Cesarſtwo, Włochy, Hiſzpania y Portugallia.

31. *Czy wſzystkie te Stany iednoſtayny ſpoſob rządzenia ſię maią?*

Bynaymniey, ale w niektorych ieſt Monarchia, w niektorych zaś Rzecz-Poſpolita, á w niektorych rząd z tego dwoyga złożony.

32. *Co ieſt Monarchia?*

Jeſt ſposob rządzenia ſię, gdzie władza naywyższa zoſtaie w rękach iednego, ktory rządzi Páńſtwem przez ſiebie ſamego, albo przez ſwoich Miniſtrow. Taki rząd ieſt w Francyi, Hiszpanii, Portugallii &c.

33. *Co ieſt Rzecz Poſpolita?*

Jeſt ſposob rządzenia ſię, gdzie władza

władza naywyższa złożona ieſt w rękach wielu wybranych do rządow. Taki ieſt rząd w Wenecyi, Hollandyi, Szwaycarach &c.

34. *Iaki to ſposob rządzenia ſię, z Monarchii y Rzeczy Pospolitey złożony?*

Jeſt ten, gdzie władza naywyższa ograniczona ieſt przez Prawa lub ſtany Kroleſtwa, tak ſię rządzą Polſka, Niemcy, Anglia &c.

35. *Wiele ieſt Cesarſtw w Europie?*

Trzy: Niemieckie albo Rzymſkie, Roſſyiſkie y Tureckie.

36. *Jak ſię zowie teraźnieyszy Cesarz Rzymſki, y gdzie rezyduie?*

Jozef Drugi z Domu Lotaryńſkiego, y rezyduie w Wiedniu w Arcy-Xięſtwie Auſtryackim nad rzeką Dunaiem.

37. *Iak ſię zowie Cesarzowa Roſſyiſka y gdzie rezyduie?*

Katarzyna Wtora z Domu Anhalt Zerbſt, y rezyduie w Petersburgu w Ingryi.

38. *Iak ſię zowie Cesarz Turecki y gdzie rezyduie?*

Mustafa, to ieſt Szczepan Trzeci z Domu Ottomańſkiego y rezyduie w Stambule albo Konſtantynopolu w Romanii nad morzem czarnym.

39. *Wiele ieſt Krolow w Europie?*

Dzieſięć y iedenaſta Krolowa: Portugalſki, Hiszpańſki, Francuſki, Angielſki, Duńſki, Szwedzki, Polſki, Pruſki, Sycyliyſki albo Neapolitańſki, Sardyńſki y Krolowa Węgierſka razem y Czeſka.

40. *Iak ſię zowie Krol Portugalſki y gdzie rezyduie?*

Jozef Emanuel z Domu Bragańſkiego, y rezyduie w Lisbonie nad Rzeką Tagus w Eſtremadurze.

41. *Iaki ma Tytuł, y ktory Krol odebrał go?*

Zowie ſię Krol naywiernieyszy, Oyciec teraźnieyszego Krola Jan Piąty odebrał go od Papieża Benedykta Czternaſtego.

42. *Iaki ma Tytuł Krolewic naystarszy?*

Zo-

Zowią go Xiążęciem Brazyliyſkim, ta Prowincya leży w Ameryce Południowey.

43. *Iak ſię zowie Krol Hiszpańſki y gdzie rezyduie?*

Karol Trzeci z Domu Francuſkiego Burbońſkiego, y rezyduie w Madrycie nad rzeką Mezanarez w Kaſtyliy Nowey.

44. *Iaki ma tytuł y ktorzy Krole odebrali go?*

Zowią go Krolem Katolickim. Alfons y Ferdynand odebrali go, ponieważ wypędzili żydow y Maurow z Kroleſtwa.

45. *Jaki ma Tytuł Krolewic nayſtarszy?*

Zowią go Xiążęciem Aſturyiſkim.

46. *Jak ſię zowie Krol Francuſki y gdzie rezyduie?*

Ludwik Piętnaſty z Domu Burbońſkiego y rezyduie w Wersalu nad rzeką Sekwaną Wyspu Francyi.

47. *Iaki ma tytuł y ktory Krol odebrał go?*

Zowią go Krolem Naychrześciańſzym, także nayſtarszym Synem Kościoła.

ściola. Klowis albo Ludwik Pierwszy odebrał go, bo naypierwszy był ze wszystkich Krolow Europeyskich, co przyiął Wiarę Chrześciańską.

48. *Iaki ma Tytuł Krolewic naystarszy?*

Zowią go Delfinem.

49. *Iak się zowie Krol Angielski y gdzie rezyduie?*

Jerzy Trzeci z Domu Niemieckiego Hannowerskiego y rezyduie w Londynie nad rzeką Tamizą w Prowincyi Essex.

50. *Iaki ma Tytuł Krolewic naystarszy?*

Zowią go Xiążęciem Walliy.

51. *Iak się zowie Krol Duński y gdzie rezyduie?*

Krystyan Siodmy z Domu Oldenburskiego y rezyduie w Kopenhadze na Wyspie Zelandyi.

52. *Iak się zowie Krol Szwedzki y gdzie rezyduie?*

Fryderyk Adolf z Domu Holsztyńskiego Eutin y rezyduie w Sztokholmie w Sweoniy.

53. *Jak się zowie Krol Polski y gdzie rezyduie?*

STANISŁAW AUGUST z Domu Poniatowskich y rezyduie w Warszawie nad Rzeką Wisłą w Woiewodztwie Mazowieckim.

54. *Iaki ma Tytuł?*

Zowią go *Regem Orthodoxum*, to iest, Krolem Prawowiernym, ten Tytuł Jan Kazimierz odebrał.

55. *Iak się zowie Krol Pruski y gdzie rezyduie?*

Karol Fryderyk Trzeci z Domu Brandeburskiego y rezyduie w Berlinie w Margrabstwie Brandeburskim.

56. *Iak się zowie Krol Sycyliyski y gdzie rezyduie?*

Ferdynand Trzeci z Domu Francuskiego Burbońskiego, Syn Krola Hiszpańskiego y rezyduie w Neapolim in Terra di Lavora.

57. *Iaki ma Tytuł Krolewic naystarszy?*

Zowią go Xiążęciem Kalabryiskim.

58. *Iak się zowie Krol Sardyński y gdzie rezyduie?*

Karol Emanuel z Domu Sabaudzkiego, y rezyduie w Turynie w Xięstwie Pedemontskim.

59. *Iaki ma tytuł Krolewic naystarszy?*

Zowią go Xiążęciem Sabaudzkim.

60. *Jak się zowie Cesarzowa Krolowa Węgierska y iaki ma tytuł?*

Marya Teressa, z Domu Austryackiego, Corka Karola Szostego, ostatniego Cesarza Rzymskiego z tego Domu, zowią ią Krolową Apostolską.

61. *Wiele iest Rzeczypospolitych w Europie?*

Siedm: Hollenderska, Szwaycarska, Wenecka, Genueńska, Luceńska, Swiętego Marina w Xięstwie Urbińskim y Raguzańska w Dałmacyi.

62. *Iak się zowie Papież teraźnieyszy y gdzie rezyduie?*

Klemens Trzynasty z Familią Weneckiey Rezzoniko y rezyduie w Rzymie nad Rzeką Tybrem w Kampaniy Rzymskiey.

63. *Ktore ieſt Miaſto Stołeczne Wielkiego Hana Tatarſkiego?*
Bachczasaray w Tartaryi Krymſkey

64. *Ktora ieſt Stolica we Francyi?*
Paryż na Wyſpie Francyi nad Sekwaną.

65. *Ktora w Szkocyi?*
Edymburg w południowey części.

66. *W Kroleſtwie Hiberniy?*
Dublin.

67. *W Hollandyi?*
Amſterdam nad Amslą.

68. *W Prowincyach Auſtryackich?*
Bruſſel w Brabancyi.

69. *W Helwecyi?*
Bern w Kantonie Berneńſkim.

70. *Na Wyſpie Korsyce?*
Baſtya w połnocney części.

71. *W Sardyniy?*
Kagliari w Prowincyi Kapo Kagliari.

72. *W Sycylii?*
Meſſana w Prowincyi Wal di Demona.

73. *W Polszcze?*

Kra-

Krakow w Woiewodztwie Krakowskim nad Wisłą.

74. *W Prusiech Polskich?*
Gdańsk nad Wisłą w Woiewodztwie Pomorskim.

75. *W Krolestwie Pruskim?*
Krolewiec nad Preglem.

76. *W Xięstwie Kurlandzkim?*
Mitawa nad Rzeką Aa.

77. *W Krolestwie Czeskim?*
Praga.

78 *W Xięstwie Slaskim?*
Wrocław w Sląsku niższym.

79. *W Norwegii?*
Okslo albo Krysztyania w Gubernacyi Aggerhus.

80. *W Islandyi?*
Szkalholt.

81. *Na Wyspie Malcie?*
Waletta.

TRZECIA MAPPA
O Krolestwie Polskim.

1. *Jakie są Granice Krolestwa Polskiego?*
Od Wschodu ma Moskwę y Tataryą

taryą Małą; od Zachodu Cesarstwo Niemieckie, osobliwie Xięstwo Pomorskie y Sląskie; od Połnocy Moskwę y Prussy, od Południa Węgry y Państwo Tureckie.

2. *Iaka iest obszerność Polski?*

Krolestwo Polskie ma w zdłuż mil około 140. y w serz około 200.

3. *Iakim sposobem dzielą Geografowie Krolestwo Polskie?*

Dzielą ie ogolnie na dwa Narody, to iest: Polskę y Litwę.

4. *Iak się dzieli Polska?*

Na dwie części, to iest: Wielką y Małą Polskę.

5. *Na wiele części dzieli się Wielka Polska?*

Na Wielką Polskę własną, Mazowsze, Prussy y Pomeranią.

6. *Na wiele części dzieli się Mała Polska?*

Na trzy części: na Małą Polskę własną, Podlasie y Ruś Czerwoną.

7. *Na wiele Litwa?*

Na cztery części: Wielkie Xięstwo Litewskie własne, Xięstwo Zmuydzkie, Białą Ruś y Polesie.

8. *Czy nie maią ieſzcze te części iakiego podziału?*

Dzielą ſię ieszcze na Woiewodztwa y Ziemie udzielne, te zaś na Powiaty ſwoie y Ziemie.

9. *Iakie Xięstwa należą oboygu Narodom?*

Xięſtwo Inflantſkie y Xięſtwo Kurlandzkie.

10. *Iak ſię dzieli Wielko Polſka własna?*

Na Woiewodztw ſiedm y Ziemię iednę udzielną. Woiewodztwa ſą te: Poznańſkie, Kaliſkie, Sieradzkie, Łęczyckie, Brzeſkie-Kujawſkie, Inowrocławſkie y Rawſkie. Ziemia zaś Wieluńſka.

11. *Na iakie powiaty dzieli ſię Woiewodztwo Poznańſkie?*

Na cztery: Poznańſki, Wſchowſki, Kościańſki y Wałecki.

12. *Wiele Powiatow ma Kaliſkie?*

Sześć: Kaliſki, Gnieźnieńſki, Nakielſki, Pyzdrſki, Konińſki y Kcyńſki.

13. *Ktore ſą Powiaty w Woiewodztwie Sieradzkim?*

Czte-

Cztery: Sieradzki, Piotrkowſki, Szatkowſki y Radomſki.

14. *Ktore w Łęczyckim?*

Cztery: Łęczycki, Brzezińſki, Orłowſki y Inowłodzki.

15. *Ktore w Brzeſkim Kujawſkim?*

Pięć: Brzeſki, Radzieiowſki, Przedecki, Kowalſki y Kruſzwicki.

16. *Ktore w Inowrocławſkim?*

Dwa: Inowrocławſki y Bydgoſtki.

17. *Iak ſię dzieli Woiewodztwo Rawſkie?*

Na trzy Ziemie: Rawſką, Sochaczewſką Goſtyńſką, y Powiat Gombińſki.

18. *Ktore ſą Powiaty w Ziemi Wieluńſkiey?*

Dwa: Wieluńſki y Oſtrzeſzowſki.

19. *Iak ſię dzieli Xięſtwo Mazowieckie?*

Na dwa Woiewodztwa: Mazowieckie y Płockie y Ziemie Dobrzyńſką.

20. *W ktorym Roku złączone ieſt z Krolestwem?*

W Roku 1529.

21. *Iak ſię dzieli Woiewodztwo Mazowieckie?*

Na Ziem dzieſięć: Czerſką, Warſzaw-

ſzawſką, Wiſką, Wyszogrodzką, Zakroczymſką, Ciechanowſką, Łomżyńſką, Rożańſką, Liwſką y Nurſką.

22. *Wiele ieſt Powiatow w Woiewodztwie Płockim?*

Dwa: Sierpſki, Raciąſki y Ziemia Zawſkrzyńſka.

23. *Wiele w Ziemi Dobrzyńſkiey?*

Trzy: Dobrzyńſki, Rypińſki y Słońſki.

24. *Iak ſie dzielą Pruſſy?*

Na dwa Woiewodztwa: Chełmińſkie Malborſkie tudzież na Xięſtwo Warmińſkie.

25. *Ktore ſą znacznieysze Miaſta w Woiewodztwie Chełmińſkim?*

Chełmno albo Kulm, Toruń, Grudziądz y Radzyn.

26. *Ktore w Malborſkim?*

Malborg albo Marienburg y Elbląg.

27. *Ktore w Xięſtwie Warmińſkim?*

Heilsberg y Braunsberg.

28. *Wiele ieſt Woiewodztw w Pomeranii?*

Jedno

Jedno tylko: Woiewodztwo Pomorſkie.

29. *Iak ſię żowie Miaſto Stołeczne?*

Gdańſk.

30. *Iak ſię dzieli Małopolſka własna?*

Na trzy Woiewodztwa y iedno Xięſtwo udzielne. Woiewodztwa ſą te Krakowſkie, Sędomirſkie y Lubelſkie. Xięſtwo ieſt Oświecimſkie.

31. *Wiele ieſt Powiatow w Woiewodztwie Krakowſkim?*

Cztery: Krakowſki, gdzie Miaſto Krakow, Stolica całego Krolestwa, Sandecki, Biecki y Proſzowicki, tudzież Xięſtwo Siewierſkie do Juryzdykcyi Biſkupow Krakowſkich należące.

32. *Jakim ſposobem doſtało ſię Biſkupom Krakowſkim Xięstwo Siewierſkie?*

Wacław Xiążę Teſzyńſki w Sląſku przedał go Zbignieiowi Oleśnickiemu Biſkupowi Krakow: y Kardynałowi w Roku 1443.

33. *Gdżie ſię znayduie Sol?*

W Woiewodztwie Krakowſkim przy Miaſtach Wieliczce y Bochni.

34. *W ktorym Roku Zupa Solna w Bochni y Wieliczce iest wynaleziona?*
W Roku 1251.

35. *Jaka iest rozległość Szyb Solnych?*
Od Wschodu aż do Zachodu 6000 od Południa aż do Połnocy 2000. a naywiększa głębokość 700 stop.

36. *Wiele Cetnarow co rok wyrabia się?*
Około 600000 Cetnarow.

37. *Wiele iest gatunkow Soli?*
Trzy: Zielona, Szybikowa y Kryształowa, ktora ostatnia naylepsza.

38. *Wiele beczek Szlachta w Wielkiey y Małey Polszcze co rok odbieraią?*
Więcey iak 20000 Beczek y płacą tylko za Beczkę 4. Złote, przecie każda Beczka kosztuie Krola 12. Zło. dla robotnikow.

39. *Co iest wiadomości godnego o Hrabstwie Spiskim?*
Zastawione iest w Roku 1412. od Zygmunta Krola Węgierskiego Władysławowi Jagellonowi Krolowi Polskiemu.

40. *Ktore ſą Powiaty w Xiſtwie Oświe-cimſkim?*
Dwa: Oświecimſki y Zatorſki.

41. *Od ktorego Krola Xięſtwo Oświęcim-ſkie złączone ieſt z Kroleſtwem?*
Od Kazimierza czwartego w Roku 1453.

42. *Ktore ſą Powiaty w Woiewodztwie Sędomirſkim?*
Pięć: Sędomirſki, Radomſki, Chę-cińſki, Opoczyńſki, y St

43. *Ktore ſą Ziemie w Lub*
Dwie: Lubelſka y

44. *W ktorym Roku Podlaſie z ieſt z Kroleſtwem?*
W Roku 1569. za panowania Zy-gmunta Auguſta.

45. *Jak ſie dzieli Woiewodz: Podlaſkie?*
Na trzy Ziemie: Drohicką, Biel-ſką y Mielnicką.

46. *W ktorym roku Czerwona Ruś złą-czona ieſt z Kroleſtwem?*
W Roku 1340. za panowania Kro-la Kazimierza Wielkiego, oſtatniego po mieczu z Familij Piaſtowſkiey.

47. *Co w ſobie zawiera Ruś czerwona?*

Woiewodztw ſiedm y dwie oſobne Ziemie. Woiewodztwa ſą te: Ruſkie, Bełzkie, Podolſkie, Kiowſkie, Wołyńſkie, Bracławſkie y Czerniechowſkie. Ziemie ſą: Halicka y Chełmſka.

48. *Jak ſię dzieli Woiewodztwo Ruſkie?*

Na cztery Ziemie: Lwowſką, Przemyſłką, Sanocką y Zydaczewſką.

49. *Jak Bełſkie?*

Na pięć Powiatow: Bełſki, Buſki, Grabowiecki, Horodelſki y Lubaczowſki.

50. *W ktorym roku Woiewodztwa: Podolſkie, Kiowſkie y Wołyńſkie złączone ſą z Kroleſtwem?*

W Roku 1569. na Seymie Lubelſkim.

51. *Ktore ſą Powiaty w Woiewodztwie Podolſkim?*

Te trzy: Kamieniecki, Latyczowſki y Czerwonogrodzki.

52. *Ktore w Kijowſkim?*

Dwa ſię tylko przy Polszcze zoſtały:

ły: Zytomirſki y Owrucki, resztę Moſkwa trzyma.

53. *Ktore w Wołyńſkim?*

Te trzy: Łucki, Włodzimirſki y Krzemieniecki. Stolica ieſt Łucko.

54. *Ktore w Bracławſkim?*

Trzy: Bracławſki, Winnicki y Zwinogrodzki.

55. *Do kogo należy teraz Woiewodztwo Czerniechowſkie?*

Całe ieſt pod Moſkwą.

56. *Wiele ieſt Powiatow w Ziemi Halickiey?*

Trzy: Halicki, Trębowelſki y Kołomyiſki.

57. *Wiele w Ziemi Chełmſkiey?*

Dwa tylko: Chełmſki y Krasnoſtawſki.

58. *W ktorym Roku Wielkie Xięſtwo Litewſkie złączone ieſt z Kroleſtwem?*

Pierwsze złączenie przez Jagiełłę W. X. Litt: było w Roku 1386. á potym drugie przez Zygmunta Auguſta w Roku 1569. na Seymie Lubelſkim.

59.

59. *Wiele ieſt Woiewodztw w Litwie właſney?*

Dwa tylko: Wileńſkie y Trockie.

60. *Wiele ieſt Powiatow w Wileńſkim?*

Pięć: Wileńſki, ktorego Stołeczne Miaſto Wilno, ieſt oraz Stolicą całego Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego, Oſzmiańſki, Lidzki, Wiłkomirſki y Brasławſki.

61. *Wiele w Trockim?*

Cztery: Trocki, Grodzieńſki, w ktorego Stołecznym Mieście co ſzoſty Rok Seym ſię walny odprawuie, Kowieńſki y Upitſki.

62. *Do kogo należy Państwo Serreyſkie w Powiecie Grodzieńſkim, y Państwo Taurogi w Xięstwie Zmuydzkim?*

Do Domu Brandeburſkiego; zwłaszcza od śmierci Xiążęcia Boguſława Radziwiła, ktorego Corka Ludowika Karolina w Roku 1687. Ludwikowi Margrabiemu Brandeburſkiemu, mężowi ſwoiemu ie darowała. To Państwo zawiera iedno Miaſteczko trzy Folwarki y 22. wſi.

63. *Wiele ieſt Woiewodztw na Polesiu?*

Jedno tylko: Brzeſkie Litewſkie, ktore ma dwa Powiaty: Brzeſkie y Pińſkie.

65. *Wiele ieſt Woiewodztw Biało-Ruſkich?*

Sześć: Nowogrodzkie, Mińſkie, Połockie, Witepſkie, Mściſławſkie y Smoleńſkie.

66. *Ktore kraie należą do czarney Ruſi?*

Woiewodztwo Nowogrodzkie, Xięſtwo Słuckie y Powiaty Wołkowyſki, Słonimſki, Możyrſki y Rzeczycki. Te dwa oſtatnie ſą pod Woiewodztwem Mińſkim.

67. *Wiele ieſt Powiatow w Woiewodztwie Nowogrodzkim?*

Trzy: Nowogrodzki, Słonimſki y Wołkowyſki.

67. *Wiele w Mińſkim?*

Trzy: Mińſki, Możyrſki y Rzeczycki.

69. *Wiele w Połockim?*

Jeden tylko: Połocki.

70. *Wiele w Witepſkim?*

Dwa: Witepſki y Orſzańſki.

71. *Wiele w Mściſławſkim?*

Jeden Mściſławſki.

72. *Wiele w Smoleńſkim?*

Dwa: Smoleńſki y Starodubowſki.

73. *Xięſtwo Zmuydzkie czy ma Woiewodę?*

Nie ma, ale na mieyscu Woiewody obiera Staroſtę, ktory między Woiewodami w Senacie zaſiada. Miaſta ma: Roſienie, Stolicę całego Xięſtwa, Kroze, Miedniki y Eyragolę.

74. *Gdzie ſeymikuią Powiaty Litewſkie?*

Seymikuią w Miaſtach, od ktorych ſię nazywaią; wyiąwszy Xięſtwo Zmuydzkie, ktore w Roſieniach; Powiat Upitſki, ktory w Poniewieżu; Rzeczycki, ktory w Rohaczewie, Smoleńſki y Starodubowſki, ktore w Wilnie Seymiki ſwoie maią.

74. *Ktore ſą Miaſta znacznieysze w Xięſtwach Inflantſkim y Kurlandzkim?*

Xięſtwa Inflantſkiego bardzo mała cząſtka 'zoſtała ſię przy Polszcze z Mia-

Miaſtem Dyneburgiem, reſztę Moſkwa trzyma. W Kurlandyi ſą Miaſta Mitawa, Stolica całego Xięſtwa, Goldynga, Buſk y Libawa.

76. *Jak ſię zowie ieszcze Woiewodztwo Inflantſkie y iak dawno iuż było pod Polſką?*

Woiewodztwo Wandalſkie y iuż w Roku 1655. pod Polſką było, y w Pokoiu Oliwſkim w Roku 1660. Poſſeſſya potwierdzona.

77. *Wiele ma mil kwadratowych Geograficznych całe Kroleſtwo Polſkie?*

13400.

78. *Ktore ieſt nayznacznieysze Jezioro w Polszcze?*

Gopło, w Woiewodztwie Brzeſkim Kujawſkim, ktore ma w dłuż pięć mil, à w ſzerz połtory mile.

79. *Jakie ieſt powietrze w Polszcze?*

Jeſt czyſte y zdrowe, pomiarkowanie zimne y ciepłe, w Południowych ſtronach większym ieſt podległe zimnom.

80. *Czy ſą iakie Gory w Polszcze?*

Polſka

Polſka żadnych nie ma znacznych Gor, cała prawie rowna; ſą iednak na granicy iey z Węgrami Gory, oyczyſtym ięzykiem Krępackie albo Tatry, po łacinie *Montes Carpathii* nazwane, y w Woiewodztwie Krakowſkim ieſt Babia Gora, Paſierbiec y Wawel, w Woiewodztwie Sendomirſkim Łysa Gora, à w Sieradzkim, Chełmińſka Gora.

81. *Jakie Kruszce znayduią ſię w Polszcze?*

Rożne Ziemie Malarſkie; iako to dobra żołta Ziemia, Okra albo Glinka biało żołta, kreda, potym Marmur, Alabaſtr, Achat, Rubiny, Dyamenty, Sardyki, Onichy, Jaspisy, Ametyſty, Granaty, Topazy, Szafiry, Alun, Koperwas, Nafta, to ieſt: Kley biały ogniſty, Asfalt, to ieſt: kley żydowſki, Burſztyn, Galmay albo Tucya, Złoto y Srebro.

82. *Gdzie ſię znayduie Złoto y Srebro?*

W Olkuszu.

83. *Gdzie Rubiny?*

W Go-

W Gorach Karpackich.

84. *Gdzie Dyamenty tak dobre iak Czeſkie?*

Także tam, y przy mieście Białygrod w Woiewodztwie Wileńſkim y w okolicy wſi Suſzczany w Woiewodztwie Kiiowſkim.

85. *Gdzie żywe śrebro?*

W gorze zimna woda ſześć mil od Krakowa, także w gorach przy mieście Białygrod w Woiewodztwie Ruſkim, przy Tuſtan na Ruſi y w gorze Białagora za Krakowem.

86. *Gdzie Ołow?*

Przy Olkuszu, oſobliwie nie daleko od Kielc przy gorze Rabsztyn, przy Mieście Lagowa y w gorach Karpackich, ale ołow Polſki nie tak dobry iak Niemiecki.

87. *Gdzie żelazo?*

Nayznacznieysze y naylepsze rudy żelazne, ſą w Hrabſtwie Małachowſkich Końſkim przy Stomborgu nie daleko Odrowąs.

88. *Gdzie Antimonium albo Szpisglas?*
W gorach Karpackich.
89. *Gdzie węgle kopane?*
Około Dobrzynia nad Wiſłą?
90. *Gdzie y kiedy zbieraią Mannę?*
Na łąkach y mieyſcach bagniſtych Od dwudzieſtego Czerwca aż do końca Lipca.
91. *Gdzie znayduią ſię Barany dzikie?*
Za Bracławiem na polach dzikich ale tylko maią rog ieden.
92. *Gdzie Zubry?*
W Litwie y wyglądaią iak woły.
93. *Gdzie Roſomak?*
W Leſiech między Litwą y Ruſią głowę ma iak kot, poſtawę y ogon iak lis á tak wielki ieſt iak pies.
94. *Gdzie Daniele?*
W gorach Krapackich.
95. *Gdzie Suhali?*
Na Podolu.
96. *Co to za żwierze?*
Wygląda iak Koza dzika
97. *Gdzie wody ſłone?*

Na małey Rusi, nie daleko Lwowa, we ſzkle, y w Ziemi Halickiey.

98. *Do kogo należą?*

Częścią do Szlachty, częścią do Ekonomii Samborſkiey, to ieſt do Dobr Stołowych Krolewſkich.

99. *Jakie wody przedziwne znayduią ſię w Polszcze?*

Wody ktore ſię zapalaią, na ktorych ſmoła pływa, ktore żelazo przemieniaią w miedź y kamienie, ktore maią koperwas, Wapno, Saletrę y ſiarkę.

100. *Gdzie ſię znayduie las kamienny;*

Nie daleko ode Lwowa, gdzie naywięcey korzenia y klocow ieſt kamieniſtych.

101. *Wiele ieſt Rzek większych w Polszcze y iak ſię zowią?*

Cztery: Wiſła, Niemen, Dzwina y Dniepr.

102. *Gdzie poczyna ſię Wiſła?*

W Morawie, płynie przez Małą Polſkę, Mazowsze y Pruſſy, y łączy ſię z Morzem Baltyckim.

103. *Z kąd wychodzi Niemen?*

Z Woiewodztwa Nowogrodzkiego, płynie przez Litwę y Pruſſy á wpada do Morza Baltyckiego.

104. *Z kąd wypływa Dzwina?*

Z Woiewodztwa Witepſkiego, dzieli Inflanty od Kurlandyi y wpada pod Rygą do Morza Baltyckiego.

105. *Gdzie poczyna ſię Dniepr?*

W Moſkwie, płynie przez Ukrainę y wpada do Morza Czarnego.

106. *Wiele ieſt Rzek mnieyszych y iak ſię nazywaią?*

Cztery: Dnieſtr, Bug, Prypeć y Wilia.

107. *Z kąd wychodzi Dnieſtr?*

Z Woiewodztwa Ruſkiego, dzieli Podole od Turek y wpada do Morza Czarnego.

108. *Gdzie poczyna ſię Bug?*

W Woiewodztwie Wołyńſkim y wpada do Wiſły w Mazowszu.

109. *Gdzie poczyna ſię Prypeć?*

Na Poleſiu y wpada do Dnieprn.

110. *Gdzie ma początek Wilia?*

W Po-

W Powiecie Oszmiańskim y łączy się z Niemnem pod Kownem.

111. *Czym handluią Polacy?*

Zbożem wszelkim, drzewem masztowym, Potażem, Futrem rożnym. y Lnem.

112. *Z ktoremi Portami handluią?*

Wisłą z Gdańskiem, Niemnem z Krolewcem, à Dzwiną z Rygą.

113. *Jaka iest Religia w Polszcze?*

Od powziętey Nauki Chrześciańskiey za Mieczysława Pierwszego trwaią zawsze statecznie Polacy w Rzymskiey Katolickiey Religii.

114. *Wiele iest Arcy-Biskupstw y Biskupstw?*

Dwa Arcy-Biskupstwa y piętnaście Biskupstw.

115. *Ktore są Arcy-Biskupstwa?*

Gnieźnieńskie y Lwowskie.

116. *Co iest godnego wiadomości o tych Arcy-Biskupach?*

Gnieznieński siedzi w Senacie po prawey ręce Krola, iest *Legatus Natus*, to iest Poseł urodzony Dworu Rzymskiego, Prymas y pierwszy po Krolu

w Kro-

w Kroleſtwie y w Senacie; Kanonik urodzony Kościoła Kathedralnego Płockiego. Rezyduie w Łowiczu.

Arcy-Biſkup Lwowſki ſiedzi w Senacie po lewey ręce Krola.

117. *Wiele ieſt Biſkupſtw w Wielkiey Polszcze?*

Pięć: Kuiawſkie, Poznańſkie, Płockie, Warmińſkie y Chełmińſkie.

118. *Co ieſt do uwagi o Biſkupie Kuiawſkim?*

Zowie ſię także Biſkupem Pomorſkim y siedzi w Senacie po prawey ręce Krola za Arcy-Biſkupem Gnieźnieńſkim.

119. *Co zawiera Dyecezya Biſkupa Poznańſkiego?*

Woiewodztwo Poznańſkie y część Xięſtwa Mazowieckiego z Warszawą. Jeſt nayſtarsze Biſkupſtwo w Polszcze, fundowane od Ottona Pierwſzego, Ceſarza Rzymſkiego.

120. *Co zawiera Dyecezya Płocka?*

Woiewodztwo Płockie, Pułtuſk w w Mazowſzu y Ziemię Dobrzyńſką.

121. *Co Warmińska?*
Xięstwo Warmińskie.

122. *Jak się ieszcze zowie Biskup Chełmiński?*
Biskupem Pomezańskim?

123. *Wiele iest Biskupstw w Małey Polszcze?*
Sześć: Krakowskie, Łuckie, Przemyskie, Chełmskie, Kijowskie y Kamienieckie.

124. *Co iest godnego wiadomości o Biskupie Krakowskim?*
Jest Xiążęciem Siewierskim. Władza iego Duchowna iest w trzech Woiewodztwach Małey Polski, y siedzi w Senacie po lewey ręce Krola po Arcy-Biskupie Lwowskim.

125. *Co zawiera Dyecezya Łucka na Wołyniu?*
Część Mazowsza, Podlasie y Woiewodztwo Brzeskie-Litewskie.

126. *Wiele iest Biskupstw w Litwie?*
Trzy: Wileńskie, Zmuydzkie y Smoleńskie à w Inflanciech: Inflantskie.

127.

127. *Co zawiera Dyecezya Wileńska?*

Litwę własną y Białą Ruś aż do granicy Mazowieckiey.

128. *Jak się ieszcze zowie Biskup Zmuydzki?*

Biskup Piltyński w Kurlandyi.

129. *Wiele iest Opactw w Polszcże?*

Trzydzieści y ieden.

130. *Wiele Klasztorow?*

576. Zakonnikow, à 117. Zakonnic.

131. *Wiele Kollegiow Publicznych?*

Dwieście, czterdzieści y sześć.

132. *Co zawiera w sobie Prowincya Polska Jezuitow?*

26. Kollegiow, ieden Dom Professow, ieden Dom Nowicyuszow. 11. Rezydencyi y 36. Missyi, ktore zawieraią 1144. osob.

133. *Co zawiera w sobie Prowincya Litewska Jezuitow?*

21. Kollegiow z Akademią Wileńską, dwa Domy Professow, trzy Domy Nowicyuszow, ośm Rezydencyi y 61. Missyi, ktore ogolnie zawieraią 1068. osob.

134 *Ktorzy ſą Arcy-Biſkupi* Ritus Græco Uniti?

Kijowſki, ktory ieſt Metropolitą całey Ruſi, Połocki y Smoleńſki.

135. *Ktorzy Biſkupi?*

Włodzimirſki, Lwowſki y Pińſki.

136. *Wiele Opactw?*

Szesńaście.

137. *Z ktorego Zakonu obierani bywaią?*

Z Zakonu S. Bazylego.

138. *Od kogo Arcy-Biſkupi y Biſkupi nominacyą biorą?*

Od Krola, á konfirmacyą od Papieża, wyiąwſzy Biſkupa Warmińſkiego.

139. *Wiele Opactw konferuie Krol?*

Dwanaście y iedne Proboſtwo.

140. *Od kogo drudzy Opaci obierani bywaią?*

Od Mnichow á konfirmowani od Papieża.

141. *Od iakiego języka pochodzi język Polſki?*

Od Słowiańſkiego.

142. *Jak wielka ieſt liczba Obywatelow w Polſzcze?*

Według Geografa Buſzynga 22. Millionow, ale według Tabelli Chronologiczney Xiędza Wiśniewſkiego znayduią ſię w Polſzcze y Litwie, ktore troche więkſze ſą, iak Francya y trzy razy więkſze, iak Anglia 6500000, między ktoremi znayduie ſię 1200000. Zydow. Przecie według oſtatniego opiſania znaydowało ſię tylko 585617. Zydow.

143 *Jakie ſą intraty Rzeczypoſpolitey Polſkiey?*

Przed oſtatnim Seymem Konwokacyi było ośm Millionow 490916. Złotych, z ktorey to ſummy ſiedm millionow 354000. Złot: Expenſowało ſię dla ſubſyſtencyi Woyſka Polſkiego y Litewſkiego.

144. *Ktore ſą Dobra Krolewſkie?*

Capitaneatus albo Staroſtwa z Jurysdykcyą y bez Juryſdykcyi *Tenutae* albo Dzierzawy, ktore zawieraią wśi,

y *Advocatiæ* albo Woytoſtwa, ktore zamykaią kilka roli, łąki y młyny.

145. *Ktore ſą Herby Krolestwa Polſkiego y W. X. L.?*

Polſki Orzeł biały w polu czerwonym, á Litewſki Jeździeć zbroyny także w polu czerwonym.

146. *Ktore ſą Ordery Polſkie?*

Order Białego Orła, odnowiony od Krola Auguſta Drugiego w roku 1705. Napis Herbowny ieſt. *Pro Fide, Rege & Lege*, to ieſt: Za Wiarę, Krola y Prawo. Napis Krolewſki ieſt: *Pro Fide, Lege & Grege*. Drugi ieſt Order S. Staniſława, fundowany od teraźnieyſzego Krola P. N. M.

147. *Ktore ſą Sądy w Polſzcze?*

Zadworne ktore ſię dzielą na Aſſeſorſkie y Relacyine, do ktorych Miaſta appelluią, *Ziemſkie*, Woiewodow y Staroſtow. Dla Szlachty Wielkiey Polſki ieſt Trybunał w Piotrkowie, dla Szlachty Małey Polſki w Lublinie, á dla Szlachty W. X. L. w Wilnie y

Nowogrodku albo Mińſku.

148. *Ktory Krol oſtatni był, ktory ſię nazywał Dziedzicem Krolęſtwa Polſkiego?*

Zygmunt Auguſt.

149. *Gdzie teraz Krolowie obierani bywaią.*

Na polu pod Wolą, nie daleko Warſzawy, mieyſce to opaſane ieſt wałem y rowem, ktore ma trzy forty iedną ku wſchodowi dla Wielko Polanow, drugą ku Południowi dla Mało Polanow, á trzecią ku Zachodowi dla Litwy.

150. *Jak ſię zowie ten gmach drewniany, wyſtawiony dla Senatorow?*

Szopa.

151. *A iak to mieyſce około tey Szopy dla Poſłow?*

Koło.

152. *Ktore Miaſta maią prawo także poſyłać ſwoich Poſłow?*

Krakow, Poznań, Wilno, Lwow, Warſzawa y trzy wielkie Miaſta Pruſkie Toruń, Elbląg y Gdańſk.

153. *Wiele y iakie Osoby zawiera Senat Polski?*

146. To iest dwoch Arcy-Biskupow, 15. Biskupow, 33. Woiewodow, 3. Kasztelanow y Starostę Zmuydzkiego, 82. Kasztelanow y 10. Urzędnikow Koronnych.

154. *Jacy Woiewodowie tytuł tylko maią?*

Kijowski, Smoleński y Czerniechowski.

155. *Od kogo Woiewodowie obierani bywaią?*

Od Krola, wyiąwszy Starostę Zmuydzkiego, tudzież Wojewodow Połockiego y Witepskiego, ktorych Szlachta obiera, á Krol konfirmuie.

156. *Ktorzy Kasztellanowie maią mieysce między Woiewodami?*

Krakowski, Wileński y Trocki.

157. *Ktore Starostwo należy ieszcze do Wielkiey Polski.*

Drahimskie, zastawione Domowi Brandeburskiemu.

158. *Jak Polska przedtym była nazywana?*

Sarmacya Europeyska.

159. *Gdzie mieſzkali Wenedi?*
Około Wiſły, nie daleko Morza Baltyckiego.

160. *Gdzie Alani?*
W Litwie.

161. *Gdzie Wandali?*
Na granicach Pomorſkich.

162. *Jak Wiſła przedtym była nazwana?*
Bizula y Wizula.

163. *Jak Niemen?*
Chronus.

164. *Jak Dnieſtr?*
Tyras.

165. *Jak Dzwina*
Ruko.

166. *Jak Dniepr?*
Boryſthenes.

O Xięſtwie Kurlandzkim.

1. Ktore ſą granice Xięſtwa Kurlandzkiego?
Ku zachodowi Morze Baltyckie, ku Połnocy odnoga Rigſka y Inflanty,

ku

ku Wschodowi Litwa własna á ku południowi Xięstwo Zmudzkie.

2. *Jaka iest rozległość?*

Wzdłusz 50. a w szerz 20. mil.

3. *Ktore są nayznacznieysze rzeki?*

Windawa, ktora poczyna się w Xięstwie Zmudzkim y wpada przy mieście Windawie do Morza Baltyckiego; y Aa albo Musza, ktora także wychodzi z Xięstwa Zmudzkiego y wpada do odnogi Riskiey.

4. *Czy ma Szlachcic Kurlandski Indygenat Polski?*

Ma, ale niema głosu na Seymie Polskim.

5. *Ktore są nayznacznieysze Przywileie Szlachcica Kurlandczkiego?*

Iest Dzierzawcą Min, ktore wynayduie w dobrach swoich, podług Konstytucyi w roku 1588. dom iego iest mieyseem uprzywileiowanym ucieczki, według Konstytucyi w roku 1454. nie może bydź pod wartę wzięty dla iakiego złoczyństwa; Dobra

Jego nie mogą bydź konfiſkowane, kiedy nie ieſt ieſzcze przekonany, podług Konſtytucyi Roku 1569. 76. 87. 88. y 1650. Poddani Iego y ſłudzy uwolnieni ſą od kontrybucyi y dobra Iego uwolnione ſą od ſtanowiſka żołnierſkiego; według Konſtytucyi w roku 1676 żaden Szlachcić nowotny aż do trzeciego pokolenia nie może mieć urzędu żadnego ani Poſelſtwa ſprawiać.

6. *Do kogo należało przedtym Xięstwo Kurlandſkie?*

Do Inflant aż do wieku trzynaſtego, potym opanowane było od Kawalerow Niemieckich, ktorzy panowali aż do roku 1561. Na koniec oſtatni wielki Miſtrz Gothart Ketler uſtąpił Inflant Krolowi Polſkiemu, y zatrzymał Lennym Prawem Xięſtwo Kurlandſkie y Semigalſkie na ſiebie y Potomkow ſwoich.

7. *Ktore ſą Herby tego Xięstwa?*

Podzielone ſą na cztery pola. W pierwſzym

pierwſzym y czwartym ieſt Lew czerwony z koroną złotą w polu białym dla Kurlandyi, w drugim y trzecim polu połowa Łoſia koronowana, w polu niebieſkim dla Semigallyi.

8. *Co za rząd Kommiſſya Krolewſka w roku 1617. po anowiła?*

Czterech wielkich Konſiliarzow iako to Landhofmiſtrza, Kanclerza, Burgrabiego y Marſzałka Ziemſkiego, ieſzcze dwuch Doktorow prawnych y czterech wielkich Kapitanow, dwoch w Semigallyi w Mitawie y Seelburgu, a dwoch w Kurlandyi w Goldindze y Tukumu.

9. *Z iakiey okoliczności wolno do Krola appellować?*

Kiedy prawna rzecz przewyżſza ſummę 600. Złotych.

10. *Jakże całe Xięstwo ogulnie ieſt podzielone?*

Na trzy części: na Kurlandyą właſną, Semigallyą y Dyſtrikt Piltyńſki.

11. *Wiele Kurlandya zawiera w sobie Miast y Zamkow?*
Około dziewięć set.

12. *Kto fundował Miasto Goldingę?*
Ditrych Greningen, trzeci Wielki Mistrz Kawalerow Niemieckich.

13. *Ktora iest Stolica całego Xięstwa?*
Mitawa nad rzeką Aa albo Muszą.

14. *Ktora była od dawnych czasow Stolica Biskupa Semigalskiego?*
Seelburk.

15. *Jak Distrikt Piltyński w Kurlandyi własney ieszcze iest nazwany?*
Biskupstwo Kurlandskie.

16. *Kto fundował Stary Zamek Pilten?*
Waldemar drugi Krol Dunski w roku 1220.

O Xięstwie Pruskim.

1. *Ktore są granice?*
Od Zachodu iest Xięstwo Pomorskie, ku połnocy morze Baltyckie, ku Wschodowi Krolestwo Pruskie, ku

Połu-

Południowi Kroleſtwo Polſkie.

2. *Ktore ſą Rzeki?*

Wiſła y Paſarga, ta oſtatnia wpada za Miaſtem Brunsberg *in ſinum Venedicum.*

3. *Wiele ma mil kwadratowych Geograficznych?*

Czteryſta ośmdzieſiąt y cztery.

4. *W ktorym roku y pod ktorego Krola protekcyą poddało ſię to Xięſtwo?*

Wroku 1466. pod Protekcyą nie Rzeczy-Poſpolitey alej tylko ſamego Krola Kazimierza IV. Jagiellończyka

5. *Co zawiera Pruſki Senat Ziemſki?*

Dwuch Biſkupow: Warmińſkiego y Chełmińſkiego; trzech Woiewodow Chełmińſkiego, Malborſkiego y Pomorſkiego; trzech Kaſztelanow; trzech Podkomorzych, ale ktorzy w Senacie Polſkim głoſu nie maią, y trzy wielkie Miaſta Toruń, Elbląg y Gdańſk.

6. *Kto ieſt Metropolitą Biſkupa Chełmińſkiego?*

Arcy-Biſkup Gnieźnieńſki. (7.

7. *Wczym Woiewodowie Pruscy rożnią się od Polskich?*

Że do urzędu Ich zawsze pewne Starostwo należy, bo Woiewoda Chełmiński ma Starostwo Kowalewskie; Malborski, Kirszburskie, á Pomorski Szenekskie.

8. *Wiele ma Intrat Biskup Warmiński?*

Około 64000. Talarow.

9. *Ktory Biskup odebrał Tituł Xiążęcia Cesarstwa Rzymskiego?*

Jan Drugi od Cesarza Karola czwartego.

10. *Od kogo bywa obierany?*

Od Kapituły, ktora iednego z tych czterech Kanonikow obiera, ktorych sam Krol wyznacza.

11. *Gdzie odprawuią się większe Seymiki nadzwyczayne Pruskie?*

Na przemiany w Malborgu y Grudziązu.

12. *Gdzie mnieysze Seymiki?*

W woiewodztwie Chełmińskim w Kowalewie; w Malborskim w Sztumie

á w Po-

á w Pomorſkim w Starogrodzie.

13. *Jakie Kontrybucye płacą Pruſy?*

Miaſta płacą Kontribucyą od ſłodu, to ieſt dwa ſzelągi od każdego korca ſłodu, z ktorego piwo warzą; Szlachta płacą pobory a ieden pobor ſtanowiony ieſt na złoty Polſki ieden.

14. *Ktore ſą Prawa Pruſkie?*

Prawa Szlacheckie Ziemſkie y Chełminſkie, W Elblągu rządzą ſię według Prawa Lubeckiego. Oſtatnia Inſtancya, czyli Prawo Sądowe dla Szlachty ieſt Trybunał w Piotrkowie, á Miaſta apelluią do Prawa Aſleſorſkiego Krolewſkiego.

15. *Ktore ſą mnieyſze Miaſta Krolewſkie?*

Jeſt ich dwadzieścia ſiedm z ktorych nayznacznieyſzę ſą: Malborg, Grudziąz, Dirſzau, albo Tczewo, Starogard y Konie albo Choynice.

16. *Do kogo przedtym należała Pomerellia?*

Do Xięſtwa Pomorſkiego. Oſtatni Xiąże z Domu Pomorſkiego był

Me-

Mestowin, ktory w roku 1295. Xiążęcia Wielkiey Polski Przemysława drugiego Dziedzicem uczynił. Potym było pod Kawalerami krzyżackiemi, ktorzy go w roku 1311. kupili od Waldemara Margrabiego Brandeburskiego za 10000. grzywien y panowali aż do roku 1466. Na ostatek znowu do Polski się wrociło.

17. *Wiele ma Starostw?*

Pięć: Człuchowskie, Swieckie, Tucholskie, Tczewskie y Puckie.

18. *Wiele obywatelow ma Stolica Gdansk.*

Naymniey 60000.

19. *Od kogo Urząd mieyski odebrał Szlachectwo?*

Od Krola Kazimierza w roku 1657.

20. *Wiele Okrętow z Morza co rok przypływa do tego Portu?*

Więcey iak tysiąc, ktore biorą więcey iak 60000. łasztow zboża, z ktorych każdy około 40. Talarow płaci się, potym wełnę, skorę, łoy, masło, wosk, potasz, drzewo, futra,

ktore

ktore towary więcey iak 1300. Polskich statkow wisłą dowozi, zamorskie zaś towary, ktore cudzoziemskie okręty przywożą są: wina, korzenie, sukna, materie iedwabne y wełniane, oliwa, sledzie, lekarstwa, sol, żelażo y ołow.

21. *Od kogo nowe Miasto iest fundowane?*

Od Kawalerow Krzyżackich w roku 1311.

22. *Wiele wielkich wsiow Kościelnych należą do Miasta?*

Dwadzieścia y sześć.

23. *Od kogo fundowane iest Opactwo Oliwskie milą leżące ode Gdańska?*

Niektorzy powiadaią od Xiążęcia Sobiesława w roku 11700. Drudzy od Samboriusa Xiążęcia Pomorskiego w roku 1178. Pokoy między Polską y Szwecyą tu w roku 1660. iest stanowiony. Klasztor ma 50. Zakonnikow Cystersow, á Kościoł 40. Ołtarzow.

24. *Wiele iest Starostw w Woiewodztwie Chełmińskim?* (Ośm:

Ośm: Brodnickie, Grudziąſkie, Radzyńſkie, Golubſkie, Rokenhuſkie, Gratańſkie, Kowalewſkie y Engelsburſkie.

25. *Od kogo ieſt fundowane Biſkupſtwo Chełmińſkie?*

Od Konrada, Xiążęcia Mazowieckiego w roku 1251.

26. *W ktorym roku Miaſto Chełmno ieſt fundowane?*

W roku 1239.

27. *Od kogo Miaſto Toruń?*

Od Hermanna Balka, pierwſzego Miſtrza Ziemſkiego Kawalerow Niemieckich w roku 1231.

28. *Wiele wſiow należą do Miaſta?*

Dwadzieścia y pięć.

29. *Gdzie leży Ziemia Michałowſka?*

Między Woiewodztwem Mazowieckim, ziemią Dobrzyńſką y rzeką Drebnią. Ta ziemia zaſtawiona była od Xiążęcia Leſzka w roku 1304. Kawalerom Niemieckim.

30 *W ktorym roku Miasto Elbląg iest fundowane?*

W roku 1239. według Traktatow w roku 1699. Frydryk, pierwszy Krol Pruski w roku 1703. opanował *Territorium* tego Miasta, ktore zawiera dziesięć wsi.

31. *W ktorym roku Malborg?*

W roku 1302. To Miasto było przedtym Stolicą wielkich Mistrzow Teutońskich.

32. *Ktore Starostwo leży między Xięstwem Warmińskim y Krolestwem Pruskim?*

Starostwo Tolkmitskie.

33. *Wiele Powiatow zawiera Biskupstwo Warmińskie?*

Dziesięć: Frauenburg, Brunsberg, Melsak, Wormdit albo Orneta, Heilsberg, Gutstadt, Allensteyn albo Olstinek, Wartenburg, Seburk y Ressel albo Reszel.

34. *Co iest wiadomości godnego o mieście Frauenburg?*

W tym Mieście rządzą się według

prawa Lubeckiego: ſławny Matematyk Mikołay Kopernik tu był Kanonikiem, ktory umarł w roku 1543.

35. *Co o Mieście Brunsberg?*

Nazwane ieſt od imienia Biſkupa Praſkiego Bruna. Przedtym było między wielkiemi Miaſtami Pruſkiemi y w Senacie Ziemſkim Pruſkim, ale teraz ieſt pod Biſkupem. Tu też także rządzą ſię według prawa Lubeckiego.

36. *Ktora ieſt Stolica Biſkupa Warmińſkiego?*

Heilsberg.

IV. MAPPA

O Kroleſtwie Pruſkim.

1. *Ktore ſą granice?*

Ku Połnocy ieſt Xięſtwo Zmuydzkie, ku wſchodowi Woiewodztwo Trockie y Podlaſkie, ku Południowi Mazowſze, á ku zachodowi Pruſy Polſkie y Morze Baltyckie.

2.

2. *Wiele zawiera mil kwadratowych?*

729. y 1100000. włok roli.

3. *Ktore ſą żeglowne rzeki?*

Wiſła, Pregel, Niemen, Paſarka, y Alle.

4. *Ktore naywiękſze Jeziora?*

Szpyrdyńſkie, Angerburſkie, Reinſkie y Drawſińſkie.

5. *Jak ogulnie ieſt podzielone?*

Na dwa Departementa, Niemiecki y Litewſki; albo trzy dyſtrykty: Samland, Natangen y Hokerland albo Oberland.

6. *Wiele Miaſt y wſi Kościelnych zawiera Departement Niemiecki?*

44. Miaſt, 280. wſi Kościelnych.

7. *Jak Dyſtrykt Samlandzki ieſt podzielony?*

Na trzy części: Starą Samlandią, część ſtarey Nadrawij y Bartenlandij.

8. *Ktora ieſt Stolica całego Krolєſtwa?*

Krolewiec nad rzeką Pregel w Samlandyi. Fundowane ieſt w roku 1255. od Kawalerow Krzyżackich y zawiera trzy Miaſta: Altſtadt, Lebenikt y Kneiphof, ieſzcze Fortecę Frydryk-

sburk y 14. przedmieść Okrążenie Miasta więcey iak dwie mil zawiera. Ma ośm bram, 3800. Domow y więcey iak 40000. Obywatelow.

9. *Co iest wiadomości godnego o mieście Węlawa?*

Traktat między Polską y Domem Brandeburskim w roku 1657. tam iest postanowiony, y potym w Bydgoszczy potwierdzony, według ktorego Elektorowi Frydrykowi Wilhelmowi Jedynowładztwo w Xięstwie Pruskim iest pozwolone.

10. *Jak się dzieli Dystrykt Natański?*

Zawiera Starą Natangen, naywiększą część Bartenlandyi y cokolwiek Galynderlandyi.

11. *Co o Mieście Heiligenbeil albo święta siekiera?*

Prusacy pogańscy tutay wielbili bałwana Kurko pod wielkim dębem.

12. *Co o Mieście Rastenburk?*

O mil dwie od tego Miasta, iest Swięta Lipka, to iest mieysce pielgrzymowania nabożnego.

13. *Jak się dzieli Dystrykt Oberlandski?*

Zawiera Pogesanen, Pomesanien y Galynderland.

14. *Co wiadomości godnego o wsi Tannenberk?*

Pamiętna ta wieś iest znaczną bitwą w roku 1410 między Władysławem Jagełłem Krolem Polskim y Ulrykiem Jungingenem, Wielkim Mistrzem Kawalerow Niemieckich stoczoną, w ktorey z obydwoch stron 100000. ludzi na placu legło, z zwycięstwem iednak Polakow.

15. *Jak się dzieli Dyspartyment Litewski?*

Na dwie części: Litewską, czyli małą Litwą y Polską.

16. *Wiele zawiera Miast y wsi Kościelnych?*

18. Miast y 105 wsi Kościelnych.

17. *Jaka iest rozległość małey Litwy?*

Wdłusz ma mil 24. á w szerz 12. co uczyni 288 mil kwadratowych.

18. *Jak się dzieli Mała Litwa?*

Zawiera starą ziemię Szaławą, naywiększą część Nadrawiy y małą część Sudawy.

19. *Wiele zawiera wielkich Powiatow?*

Cztery: Memel, Tilſit, Ragnit y Inſterburk.

20. *Jak ſię dzieli Polſka część?*

Na Starą Sudawą y część Bartenlandyi.

21. *Wiele zawiera wielkich Powiatow?*

Pięć: Olecko, Lyk, Joannisburk, Lecen y Reyn.

22. *Czego Kroleſtwu Pruſkiemu nie doſtaie?*

Wina y ſoli.

23. *Gdzie przedtym rezydowali Biſkupi Pomezańſcy?*

W Ryſenburgu albo Prabucie, w Dyſtrykcie Ober albo Hokerlandſkim.

24. *Gdzie Samlanſcy?*

W Fiſzhauſen w Samlandyi.

25. *Ktore Miaſto ieſt naypięknieyſze po Krolewcu?*

Tilſit w Samlandyi.

26. *Jak ſię zowie Forteca y Port?*

Memel w Samlandyi, nad odnogą Kurlandſką.

27. *Jaki ieſt Herb Kroleſtwa?*
Orzeł czarny z Koroną złotą około ſzyi w polu śrebrnym.

28. *W ktorym roku ieſt Akademia w Krolewcu ſundowana?*
W roku 1544 od Margrabi Alberta albo Woyciecha w niey 38. Profeſorow uczą.

29. *Jakie Narody przedtym mieſzkali w Pruſiech?*
Venedi y Eſtyi.

V. MAPPA
O Carſtwie Roſſyiſkim.

1. *Ktore ſą Granice?*
Ku Połnocy y Wſchodowi ieſt Ocean wielki; między Kroleſtwem Perſkim y Moſkwą ieſt rzeka Terk à między Ceſarſtwem Chińſkim y Moſkwą ieſt rzeka Argun.

2. *Ktoremi traktatami y kiedy granice Pańſtwa ſą potwierdzone?*
Z Kroleſtwem Polſkim roku 1667. 1672. y 1717. Szwedzkim, trak-

tatem Nyſztetſkim y Aboſkim w roku 1721. y 1743. z Portą Otomańſką traktatem Karlowieckim 1701. Pruteńſkim 1714. y Belgradzkim 1739.

3. *Jaka ieſt rozległość?*

Od Zachodu aż ku Wſchodowi ma wzdłaſz 1245. mil á od Pułnocy aż ku Południowi ma wſzerz 400. co uczyni więcey iak 200000. mil kwadratowych, bo ieden ſtopień ekwatora trzyma 104½. werzt a 20. werztow czynią 3. mil kwadratowych.

4. *Wiele to Ceſarſtwo zawiera Miaſt?*

Tylko 354. y 20. millionow Obywatelow.

5. *Od ktorego języka pochodzi język Moſkiewſki?*

Od Słowieńſkiego y Alfabet ma 42. Litter Greckich, tak iak wieku 9go piſali.

6. *Wiele ma Dialektow albo mow rożności?*

Cztery: Moſkiewſki, Nowogrodzki, Archangelſki y Ukraińſki.

7. *Kto pierwszy przyiął y wprowadził Religią Grecką?*

Wielka Xiężna Olha w roku 955. ale wielka część poddanych iest ieszcze Machometańska y naywiększa pogańska.

8. *Wiele całe Cesarstwo zawiera Manastyrow y Cerkiew?*

619. Czernicow, 223. Czernic y 18156. Cerkiew, 4. Metropolitow, 8. Arcybiskupow y 2. Biskupow.

9. *Ktore są Herby?*

Orzeł czarny dwoygłowny z trzema Koronami w Polu złotym trzymaiący Berło y Jabłko złote w szponach.

10. *Wiele iest Orderow Kawalerskich?*

Trzy: Order niebieski Swiętego Jędrzeia, postanowiony od Piotra wielkiego w roku 1698. Order czerwony Swiętego Alexandra Newskiego y Order Swiętey Katarzyny, postanowione także od Piotra wielkiego w roku 1714.

11. *Na wiele Gubernacyi całe Cesarstwo dzieli się?*

Na

Na ſiedmnaście: Rigſkie, Rewelſkie, Petersburſkie, Wyburſkie, Nowogrodzkie, Archangelſkie, Moſkiewſkie, Nyſznaynowgorodzkie, Smoleńſkie, Kijowſkie, Biłogorodzkie, Woronowſkie, Azowſkie, Aſtrachańſkie, Orenburſkie, Kazańſkie y Sybyryſkie.

12. *Jak wielkie ieſt Woyſko Moſkiewſkie?*

Regularne 250000. Nieregularne 120000.

13. *Jak ſię dzieli ogolnie Ceſarſtwo Roſſyiſkie?*

Na dwie części: Europeyſką y Azyatycką.

14. *Jak Europeyska część?*

Na wielką, małą y białą Ruś.

15. *Co za przyczyna tych nazwiſk?*

Wſchodnie Narody zwykły dzielić Kraie na białe y czarne. Naywiękſze y pryncypalnieyſze nazwali Białe, á naymnieyſze y podłeyſze czarne.

16. *Ktore ſą granice części Europeyſkiey?*

Ku wſchodowi rzeka Oby y wielka Tatarya Azyatycka, ku zachodowi Polſka, Litwa, Inflanty, Szwecya y Norwegia, ku połnocy morze lodowate à ku południowi rzeka Don czyli *Tanais*.

17. *Ktore ſą nayznacznieyſze Rzeki?*

Wołga, przedtym nazwana *Rha*, ktora wychodzi z Xięſtwa Rzeſzowſkiego, płynie 500 mil y wpada przez Kroleſtwo Aſtrachańſkie do morza Kaſpiyſkiego. Don czyli *Tanais* poczyna ſię w Xięſtwie Rezańſkim z ieziora S. Jana, po Moſkiewſku Iwanowo-Oſero y wpada do bagna Meotyckiego. Dźwina, ktora ſię poczyna w Prowincyi Wołogdyſkiey y wpada przy Archangel do morza białego. Dniepr ktora ſię poczyna 20. mil wyżey Smoleńſka y wpada w morze czarne.

18. *Ktore ſą nayznacznieyſze jeziora?*

Paypus w Liflandyi, ktore ma

wzdłuſz 10. á wſzerz 8. mil, Ładoga między odnogą Finlandſką y jeziorem Onegą, ieſt długie 25. mil á ſzerokie 15. y Onega między jeziorem Ładogą y morzem Białym ma wzdłuż 180. á wſzerz 80. werztow.

19. *Ktore ſą prowincye w tym wieku Szwedom przez Moſkwę odięte?*

Xięſtwa Liflandya, Eſtlandya y Ingrya.

20. *Iakie Narody pierwey wtych Prowincyach mieſzkały?*

Liwońſki, Letteńſki y Eſteńſki.

21. *Ktore ſą granice Xięſtwa Liflandſkiego y Eſtlandſkiego?*

Xięſtwo Kurlandſkie, morze Baltyckie, odnoga Finlandſka, Ingria, Moſkwa y Polſka.

22. *Jaka ieſt rozległość?*

Od Połnocy aż ku Południowi ma 50. mil á od Zachodu aż ku Wſchodowi 40.

23. *Ktore ſą nayznacznieyſze Miaſta?*

Stolica Riga nad rzeką Duną, Rewel y Narwa.

24. *Ktore ſą granice Ingryi?*

Odnoga Finlandſka, Karelia y Moſkwa właſna, ma w zdłuſz y wſzerz około 30. mil. Stolica ieſt Petersburk.

25. *Jak ſię zowie ſtara Stolica?*

Moſkwa nad rzeką Moſkwą, ieſt naywiękſze Miaſto w Europie, fundowane w roku 1156. okrążenie miaſta zawiera 36. werztow albo $5\frac{1}{2}$. mil Geograficznych, ma 1600 Cerkiew y 150000. Obywatelow. Na wieży Cerkiewney Iwan wieliki to ieſt Jan wielki, ktora wyſokości ma 262. ſtop Angielſkich, ieſt wielki Dzwon, ktory waży 500000. funtow, wyſokość y dyameter ieſt $18\frac{1}{2}$. ſtop Ryńſkich.

26. *Co to za Narod Kozacy?*

Ten ktory mieſzka w kraiach południowych Moſkwy, y iednakowy ięzyk y religią z Ruſakami maią. Dzielą ſię ogulnie na mało Roſyiſkich y Dońſkich Kozakow. Od mało Roſyiſkich pochodzą Zaporowſcy, Haydamacy nazwani y Słobodzcy; od

Doń-

Dońſkich pochodzą Wolgayſcy, Terkſcy, Grebenſcy, Jaikſcy y Sybyrſcy. Stolica Hetmana ieſt Baturyn. Drugie Stolice każdego pułku ſą: Kijow, Czernichow, Starodub, Neſzyn, Pereaſław, Przyłuki, Lubni, Hadiacz, Myrgorod y Pułtawa.

27. *W ktorym roku poddali ſię Kozacy Ceſarſtwu Moſkiewſkiemu?*

W roku 1654. w Traktatach Peresławſkich.

28. *Ktore ſą rzeki w części Azyatyckiey wpadaiące do Morza Kaſpiyſkiego?*

Wołga, Jaik, przedtym nazwana Rhymnus, ktora wychodzi z gor Uralſkich, Jem, Gyhun, przedtym Oxus albo Bactrus. Pod panowaniem Monarchy Cyruſa ta rzeka granicą była Kroleſtwa Perſkiego y nazywała ſię Araxes. Wychodzi z Gory Paropamyſkiey. Syhun, przedtym Syrys, ta rzeka wpada do jeziora Aralſkiego.

29. *Ktore ſą rzeki wpadaiące do Morza lodowatego?*

Oby,

Oby, ktora wychodzi z jeziora Altynſkiego, Jenyſay, Lena y Anadyr. Ta oſtatnia wpada do Cieśniny Morſkiey między Azyą y Ameryką.

30. *Ktore ſą nayznacznieyſze Jeziora?*

Aral, nie daleko od Morza Kaſpiyſkiego, Baykał albo Swięte Morze y Ałtyn.

31. *Jakie Narody mieſzkaią w części Zachodniey y południowey Tataryi Roſyiſkiey?*

Kozacy Grebynſcy y Jaykſcy, Tatarzy Terkſcy, Nahayſcy, Kałmucy Czeremyſcy, Tczuwaſzcy, Wołykſcy, Baſzkyrſcy y Uſyſzcy.

32. *Ktore ſą nayznacznieyſze Miaſta w tey części?*

Aſtrahan nad rzeką Wolgą, Kazan y Tobolſko, Stolica Kroleſtwa Syberyi.

33. *Jak ſię dzieli Lapponia Moſkiewſka?*

Na trzy części: Muremanſkoy, Terſkoy y Bellamoreſkoy Lepporią.

34. *Jakie Narody przedtym mieszkali w Moskwie?*

Hamaxobii, Karyones, Agathyrsy, Budyni, Alauni, Roxolani, Sławy, Phtyrophagi, Hippophagi y Hyperborei á około rzeki Tanais Niewiasty mężne Amazonki.

O Tataryi Małey.

1. *Ktore są granice?*

Ku Zachodowi Polska y Ukraina Rossyiska, ku Połnocy Moskwa y rzeka Tanais mnieysza; ku wschodowi Tatarya Rossyiska y Morze Kaspiyskie á ku Południowi bagno Meotyckie czyli Morze Azowskie y czarne Morze.

2. *Jak się dzieli ogulnie?*

Na Tataryą Krymską y Nahayską czyli Kałmucką. Stolice są Kafa y Azow. Han Krymski iest hołdownikiem Cesarza Tureckiego.

3. *Jacy Tatarowie mieszkaią ieszcze w tych Kraiach?*

Cyr-

Czyrkaſcy między Morzem czarnym y Kaspiyſkim, ktorzy poddani ſą Ceſarſtwu Roſyiſkiemu. Stolica ieſt Terki. Oczakowſcy między rzeką Nieprem y Nieſtrem nad Morzem czarnym. Stolica ieſt Oczakow.

Beſarabſcy, Stolica ich Bender, nad rzeką Nieſtrem.

Dobruccy w Bulgaryi. Ci trzey oſtatni ſą pod Ceſarzem Tureckim.

VI. MAPPA.
o Ceſarſtwie Tureckim w Europie.

1. *Ktore ſą granice Turcyi Europeyſkiey?*

Turcya Europeyſka ieſt część przeſzłego Ceſarſtwa Orientalnego czyli wſchodniego Chrześciańſkiego. Ku Wſchodowi ma Morze Azowſkie czyli bagno Meotyckie, Morze Czarne, y Arcypelag; ku Zachodowi Morze Adryatyckie y Dalmacyą Raguzańſką, Wenecką y Węgierſką; ku Południowi Morze ſrzodziemne; à ku Połnocy

Kroacyą, Szklawonyą, Węgry, Trans-ſilwanią, Polſkę y Moſkwę, zawiera 10544. mil kwadratowych Geograficznych.

2. *Ktore wniey ſą nayznaczniey ſze Rzeki?*

Sawa, Dunay, Dnieſtr, Dniepr y Duna.

3. *Jakie Narody mieſzkaią w tey części Europeyſkiey?*

Turcy, Grecy, Ormienie, Serbowie, Bośniacy, Bulgarzy, Wołoſza, Tatarzy y Zydzi.

4. *Jakiemi ięzykami mowią?*

Tureckim, Greckim, Słowieńſkim, Wołoſkim y Tatarſkim, uczeni Arabſkim, á Kupcy y u Dworu po Włoſku.

5. *Co zawiera ſtan Duchowny Turecki?*

Naywyższy ieſt Mufty, Kadilaſkier, Mołła, Kady to ieſt Sedzia: Iman albo Xiądz, Szeik y Derwiszy albo Mnichy. Naywyższy Greckiego Kościoła Patryarcha rezyduie w Konſtantynopolu, ktory obierany bywa od Ar-

cy-

cy-Biſkupow y Metropolitow á potwierdzenie bierze od Cesarza albo wielkiego Wezyra.

6. *Ktore ſą Herby Ceſarſtwa Tureckiego?*

Mieſiąc roſnący albo przybywaiący.

7. *Co zawiera Dywan czyli Senat Turecki?*

Naywyższy ieſt wielki Wezyr, Kaymakan albo Namieſtnik iego, Teſterdar czyli Podſkarbi, Reis Effendy czyli Kanclerz, Baszowie y Agowie.

8. *Wiele intrat ma Ceſarz Turecki?*

30792½. Kies, co uczyni, rachuiąc każdą Kiesę po 500. talarow 15396250. talarow.

9. *Jak wielkie ieſt Woyſko Tureckie?*

Infanterya albo Piechota, nazwana Ianczary, poſtanowiona ieſt od Ceſarza Amurata Pierwszego y podzielona na 196. Odas, albo Komory, zawiera 54222. Kawalerya albo Iazda, nazwana Szpahy zawiera 124000. Generał piechoty Tureckiey nazywa ſię *Janczar Agaſy*: a zaś iazdy *Szpachyler Agaſy*: naywyżſzy Miniſter pokoiu y woyny *Węzyr Azem.*

10. *Czego zażywaią Turcy y Tatarzy miasto Proporca?*

Buńczuka, to iest ogona końskiego: przed Begem nosi się ieden taki ogon, przed Baszą dwa, przed Beglerbegem trzy, przed wielkim Wezyrem pięć à przed Cesarzem samym, kiedy na woynę idzie, siedm.

11. *Jakie kraie należą do Cesarstwa Tureckiego w Europie?*

Jllyrya Turecka, to iest: część Krolestwa Kroackiego, część Dalmacyi, Krolestwo Bośniackie czyli Rama, Krolestwo Serwij czyli Rascya, Bulgarya, Romania, Stara Grecya, ktora zawiera Macedonią, Albanią, Tessalyą czyli Janną, Lewadyą Połwyspę Moreą, Wyspy na Arcypelagu y na morzu srzodziemnym albo Kandyiskim, Wołochy, Multany y rożnych Ord Tatarzy.

12. *Gdzie leży Jllyrya Turecka?*

Między rzekami Unną y Werbaś. Naylepsze miasto iest Wyhacz.

13. *Jaka część Krolestwa Dalmackiego należy do Turkow?*

Ta ktora się ciągnie od Krolestwa Bośniackiego aż do Albańskiego. Naylepsze miasto iest Szkardona, à w mieście Hercogowynie rezyduie Gubernator Turecki.

14. *Ktore są granice Krolestwa Bośniackiego?*

Ku Połnocy Szklawonia, ku Wschodowi Serwia, ku Południowi Dalmacya à ku Zachodowi Kroacya. Ma wzdłusz y wszerz 28. mil. Obywatele pochodzą od Słowakow, Religiy są Greckiey. Gubernator iest Basza. dzieli się to Krolestwo na trzy Sangyakatow. Stolica iest Banyalulia.

15. *Ktore są granice Krolestwa Serwiy?*

Węgry, Wołochy, Bulgarya, Macedonia, Albania, Bośnia y Szklawonia. Ma wzdłusz y wszerz 36. mil y dzieli się na cztery Sangyakatow. Obywatele także są Słowacy Religyi Greckiey. W traktacie pokoiu Belgradzkim

kim w roku 1739. zawartym, Cesarz Rzymſki uſtąpił ią Turkom. Stolica ieſt Belgrad.

16. *Co ieſt wiadomości godnego o mieście Paſarowicz?*

Pokoy poſtanowiony w roku 1718. między Cesarzem Rzymſkim Karolem ſzoſtym y Tureckim Achmetem trzecim.

17. *Co to znaczy Demikarpi czyli żelazna Brama, poſpolicie Cataractae Danubii?*

Cieśniną niebespieczną między gorami na rzece Dunaiu.

18. *Ktore ſą granice Kroleſtwa Bulgaryi?*

Ku połnocy rzeka Dunay, ku Wſchodowi Morze czarne, ku południowi Romania à ku Zachodowi Serwia. Ma wzdłuſz 72. à wſzerz 40. mil. Mowią ięzykiem Słowieńſkim y są Religyi Greckiey. Ceſarz Baiazet opanował to Kroleſtwo w roku 1396. Dzieli ſię na cztery Sendziakaty. Stolicą ieſt Zofya czyli Tryadycza.

19. *Co ieſt wiadomości godnego o Mieście Warnie nad Morzem Czarnym?*

Wielka krwawa bitwa, ktorą Władyſław trzeci, Polſki y Węgierſki Krol przegrał z Amuratem Ceſarzem Tureckim w roku 1444. gdzie 30000. Chrześcian na placu zoſtało.

20. *Ktore ſą granice Romaniy, przedtym Thracyi á od Turkow nazwaney Romeliy?*

Ku połnocy Bulgarya, ku wſchodowi Morze czarne y Marmora, ku Południowi Arcypelag a ku zachodowi Macedonia. Ma wzdłuſz 45. a wſzerz 30. mil. Obywatele ſą Grecy. Dzieli ſię na trzy Sendziakaty. Stolica ieſt Iſtamboł czyli Konſtantynopol.

21. *Co wiadomości godnego o Stolicy Iſtambol?*

Przedtym nazwana Byzancyum, fundowana od Konſtantyna Wielkiego, pierwszego Ceſarza Chrześciańſkiego w roku 330. a opanowana od Machometa drugiego, w roku 1453. Ma 22.

bram

bram y 800000. Obywatelow. Okrążenie Pałacu Cesarskiego, nazwanego Saray, iest połtory mili. Meczet Turecki przedtym Kościoł S. Zofii iest naysławnieyszy fundowany od Justyniana, Cesarza Greckiego. Przedmieścia są: Eiup, Pera, gdzie Posłowie Chrześciańscy rezyduią, Gałata y Bagno.

22. *Od kogo fundowane iest Miasto Filippopoli?*

Od Filippa, Oyca Alexandra Wielkiego.

23 *Od kogo Adryanopol?*

Od Cesarza Rzymskiego Adryana. Pierwey było stolicą Cesarzow Tureczkich.

24. *Ktore są granice Macedonii?*

Ku połnocy iest rzeka Nesus, ku wschodowi Arcypelag, ku południowi Tessalya y Epirus, á ku zachodowi Albania. Stolica iest Salonichy na końcu odnogi Salonickiey.

25. *Co wiadomości godnego o gorze Atos?*

Zowie ſię także Swięta Gora, wyſokośćiey tak wielka, że cień iey widzieć na Wyſpie Lemnos Arcypelagu, ktora na 55. mil Włoſkich ieſt od niey oddalona, iak Plutarch y Plinius powiadaią. Zawiera w ſobie 22. Klasztorow y 6000. Mnichow.

26. *Co o Chytro czyli Pydna?*

Ze tam matka ſyn y żona Alexandra Wielkiego od Kaſſandra ſą zabici y że w okolicy iey Perseus, Krol Macedońſki przegrał bitwę z Pawłem Emiliuſem, Konsulem Rzymſkim.

27. *Ktore ſą granice Albanii czyli Arnaut?*

Ku zachodowi Morze Adryatyckie y Dalmacya, ku Połnocy Bośnya y Serwya, ku Wſchodowi Macedonia á ku Południowi Teſſalia y Lewadya. Stolica ieſt Szkutary.

28. *Ktore ſą granice Teſſalyi czyli Ianny?*

Ku połnocy y zachodowi Albania y Macedonia, ku wſchodowi Arcypelag, á ku południowi Liwadya, Go-

ra

ra Olympus, teraż Lacha, y dolina Tempe znaioma u Starych wierſzopiſow. Stolica ieſt Laryſſa.

29. *Ktore ſą granice Liwadyi?*

Ku połnocy Epyrus y Teſſalya, ku wſchodowi Arcypelag, ku południowi Połwyſpe Morea, à ku zachodowi Morze Adryatyckie. Znaiome ſą gory Parnaſs Helikon y Miaſto Delfos, dla Bożnicy y wyrokow Apollina, potym y ſtare Rzeczypoſpolite Theby, teraz Stywes; Ateny, teraz Zetynes; y ſtary port Pireum, teraż od Grekow nazwany Drago, á od Włochow Leone. Stolica ieſt Lepanto.

30. *Co wiadomości godnego o Połwyſpie Morea?*

Nazwana przedtym była Peloponeſus y zawierała kroleſtwa: Sycyon, Argos, Korynt, Myceny, Achaią, Arkadyą, Lakonią y Rzeczpoſpolitą Spartę, teraz Mizytra. Stolica ieſt Napoli Romańſka. Jeſzcze tam było Miaſto Olympia, gdzie co piąty rok

przez

przez pięć dni igrzyſka Olympiyſkie odprawowały ſię.

31. *Co wiadomości godnego o mieście Mayna?*

Obywatele tego mieyſca y Dyſtryktu Maynotty nazwani, pochodzą od ſtarych Lacedomończykow y ieſzcze dziſiay ieſt Narod odważnieyſzy między wszyſtkiemi Grekami.

32. *Jak ſię dzielą Wyſpy Arcypelagu przedtym nazwanego Morzem Egeyskim?*

Na Cykladzkie albo Wyſpy, ktore około Wyſpy Delos w okrągu leżą; y Sporadzkie, to ieſt: rozproszone.

33. *Wieleż ieſt Wyſp Cykladzkich?*

Jeſt ich trzydzieści y ſiedm: naycznacznieysze ſą: Stalimene, przedtym Lemnus, Negropont, przedtym Euboea y Delos.

34. *Co wiadomości godnego o wyſpie Stalimene y Delos?*

Pierwsza zawſze ſławną była dla nieiakiey ziemi albo krety, nazwaney

Ziemia

Ziemia Lemniyſka albo *Terra Sigillata*, to ieſt: pieczętowana; drugá zaś wſławiła ſię wyrokami Apollina.

35. *Wiele Wyſp leży na Morzu ſrzodoziemnym czyli Kandiyskim należących do Turkow?*

Dzieſięć. Nayznacznieyſza ieſt Kandya przedtym Kreta. Ma wzdłuſz 70. á wſzerz 10. mil. Bonifacyuſz Margrabia Montferatſki przedał ią w roku 1204. Wenetom. à w roku 1668. Turcy ią opanowali.

36. *Ktore ſą granice Xięſtwa Wołoſkiego?*

Ku połnocy Xięſtwo Siedmiogrodzkie y Mołdawſkie, ku wſchodowi y południowi Bulgarya, à ku zachodowi Serwia y Węgry. Ma wzdłuż 45. à wſzerz 40. mil. Wołochy pochodzą od ſtarych oſad Rzymſkich, ktore Ceſarz Traian tam poſyłał. Religia ieſt Grecka. Xiąże nazwany ieſt Woiewodą czyli Hoſpodarem y hołdownikiem ieſt Ceſarza Tureckiego, ktoremu kiedy panować zaczyna, poł

mil-

milliona y co rok ieſzcze 200000. piaſtrow lub talarow Tureckich płacić muſi. Herb tego Xięſtwa Orzeł czarny, ſtoiący na pagorku y trzymaiący w dziobie Krzyż, ktory po prawey ſtronie ma Słońce, à po lewey Mieſiąc. Stolica ieſt Terwys, á w mieście Bukereſzt rezyduie Xiąże.

37. *Ktore ſą granice Xięstwa Mołdawſkiego, przedtym Bogdania nazwanego?*

Ku połnocy Polſka, ku Wſchodowi Morze czarne, ku południowi Bulgaria y Wołochy, á ku zachodowi Xięſtwo Siedmiogrodzkie y Węgry. Ma wzdłuż 40. à wſzerz 70. mil. Obywatele pochodzą od Wołochow y Religią maią Grecką. Pierwſzy Xiąże był Bogdan. W wieku czternaſtym Turcy ie opanowali. Xiąże także nazywany ieſt Woiewodą y Hoſpodarem. hołdownikiem ieſt Tureckiego Ceſarza, ktoremu na początku panowania ſwego poł milliona, co rok zaś 200000. piaſtrow Tureckich płaci. Herbuie

ſię

ſię to Xięſtwo czarną głową wołową w polu złotym; ktorego Stolica Jaſſy nad rzeką Prutem.

38. *Ktore ſą granice Beſſarabyi?*

Od Tatarow nazwana Budziak leży między rzekami Dunaiem y Dnieſtrem nad Morzem czarnym. Obywatele pochodzą od ſtarych Budynow.

39. *Co wiadomości godnego o Hanie Krymſkim?*

Jeſt hołdownikiem Ceſarza Tureckiego y pochodzi od Mengli-Gerey-Hana. Tituł Xiążęcia nayſtarſzego ieſt Sułtan Gałgan, drugiego Or-Beg à trzeciego Nuraddin Beg.

40. *Ktore ſą Kraie Tureckie w Azyi?*

Natolia, między Arcypelagem, Morzem śrzodoziemnym y czarnym. Sorya, między Morzem śrzodoziemnym y Rzeką Eufratem. Arabia nad Morzem czerwonym, Georgia między Morzem Czarnym, Kaſpiyſkim y Gorą Kaukazus.

Turko-

Turkomannia, między Morzem Kaſpiyſkim y Ieziorem Aralſkim. Diarbek, między Arabią y Kroleſtwem Perſkim, à w Afryce Kroleſtwo Egypſkie.

41. *Ktore Narody dawne mieſzkały w Romaniy?*

Mady, Biſtones, Odryſyi, Beſſy, Odomantes y Getowie.

42. *Ktorzy w Bulgaryi y Serwiy?*

Mezy, Pacyny, Gety, Tryballi, Karpi, Skordyſci y Dardani.

43. *Ktorzy w Dalmacyi y Kroacyi?*

Tralli y Pyrauſti.

44. *Ktorzy w Xięstwie Wołoſkim y Mołdawſkim?*

Daci. Stolica oſtatniego ich Krola *Decebala* zwyciężonego od Ceſarza Rzymſkiego Traiana, była Egetuza.

VII. MAPPA
o Kroleſtwie Węgierſkim.

1. *Ktore ſą granice?*

Ku

Ku Połnocy Krolestwo Polskie, ku Wschodowi Xięstwo Mołdawskie y Wołoskie, ku południowi Tureckie, à ku zachodowi Niemieckie kraie. Zawiera 4760. mil kwadratowych.

2. *Ktore są znacznieysze Rzeki?*

Dunay, Morawa, Tays czyli Tyższa ktora wychodzi z gor Krempackich; y Drawa, ktora wychodzi z Xięstwa Stayermarkskiego y płynie między Krolestwem Słowieńskim y Węgierskim. Wszystkie trzy wpadaią do rzeki Dunaiu.

3. *Ktore są znacznieysze Gory?*

Fatra y Matra.

4. *Ktore znacznieysze Jeziora?*

Balaton y Ferte.

5. *Jakie Narody mieszkaią w tym Krolestwie?*

Węgry, Jazygi y Kumani, ktorzy pochodzą od Scytow, Czechy, Niemcy, Serbowie czyli Racy, Rusy, Wendy, Wołochy, Grecy, Turcy y Cygani.

6.

6. *Kiedy ſię Wiara Chrześciańſka zaczęła?*
W wieku dzieſiątym pod panowaniem Krola Geyſy y naſtępcy iego Szczepana, nazwanego Apoſtołem.
7. *Gdzie Krolow koronuią?*
W Preſzburgu przez Arcy-Biſkupa Grańſkiego albo Strygońſkiego.
8. *Ktore ſą Herby Kroleſtwa?*
Cztery śrebrne ſtrefy w polu czerwonym y Krzyż srebrny w polu czerwonym.
9. *Jak ſię dzielą Stany Kroleſtwa?*
Na cztery rzędy, pierwſzy rząd zawiera Prałatow, z ktorych ſą dwa Arcy-Biſkupi, Grańſki y Kałoczki. Grańſki ieſt Prymaſem Kroleſtwa, Kanclerzem, Poſtem Urodzonym Papieża, y Xiążęciem Państwa Rzymſkiego, trzynaście Biſkupow, dzieſięciu Opatow y dziewięciu Proboſzczow; Jezuici, Zakonnicy Norbertanie y Paulini także głos maią na Seymie, ktory co trzeci rok w Preſzburgu odprawuie ſię. Drugi rząd zawiera wielkich y

mnieyſzych Magnatow czyli Baronow Kroleſtwa, Trzeci Szlachtę, à Czwarty Miaſta wolne Krolewſkie.

10. *Jak wielkie ieſt Woysko Węgierſkie?*

10000. Piechota zowie ſię Hayducy á Jazda Huſary.

11. *Jak ſię dzieli ogulnie Kroleſtwo Węgierſkie?*

Na wyżſze ku wſchodowi y niżſze Węgry ku zachodowi.

12. *Jak niżſze Węgry?*

Na dwa Cyrkuły albo dwadzieścia y ſześć Hrabſtw, po węgierſku Warmegye. Stolica ieſt Preſzburk. Drugie znacznieyſze miaſta ſą: Nitrya, Nayſztett, Kremnic, Komarno, Peſt, Wayun, Ofen czyli Buda, Przedtym Stolica Kroleſtwa, fundowana przez Krola Belę czwartego, Wyſegrad, Rab, Gran, Barlian, Finſkirchen, po Węgierſku Pęcz, Mohacz, gdzie Krol Ludwik tego imienia drugi w roku 1526. bitwę przegrał z Solymanem, Soltanem Tureckim; Kanyſza, Szyt, to

ieſt:

ieſt: Wyſpa na rzece Dunaiu, y ſławny Klaſztor Mariental, czyli Padoł Swiętey Maryi. Ieſt to mieyſce wſławione pielgrzymowaniem ludzi nabożnych.

13. *Jak ſię dzielą wyżſze Węgry?*

Także na dwa Cyrkuły albo 26. Hrabſtw. Znacznieyſze miaſta ſą: Eperies, Tokay, Kaſzawa, Szegedyn, Munkacz, wielki Waradyn, czyli Nagy Warad y Temeſzwar.

o Xięſtwie Siedmiogrodzkim.

1. *Ktore ſą granice X. S.?*

Ku Połnocy y Wſchodowi Węgry y Multany à ku południowi y Zachodowi Wołochy y Węgry.

2. *Jakie Narody mieſzkaią w tym Xięstwie?*

Węgry, Cykli, ktorzy pochodzą od Hunnow Scytyiſkich y Saſi, wezwani od Krola Geyſy drugiego w roku 1154.

3. *Jakie ſą Herby tego Xięstwa?*

Są podzielone na trzy części: w pier-

wſzey ieſt ſiedm gor w polu złotym, Węgrow: w drugiey Orzeł w polu czerwonym Cyklow: á w trzecim Słońce y Mieſiąc Saſow, także w polu czerwonym.

4. *Jak ſię dzieli to Xięſtwo?*

Na ſiedm Grabſtw Węgierſkich ku Zachodowi: ſiedm Dyſtryktow czyli ſzekow Cyklow ku Połnocy y Wſchodowi: ſiedm Dyſtryktow ziemi Krolewſkiey Saſow.

5. *Ktore ſą znacznieyſze Miaſta?*

Stolica ieſt Hermanſtadt czyli Szebeni, Klauſenburg czyli Koloſwar y Kronſtadt czyli Bruſow.

O Jllyryi Węgierſkiey czyli Pańſtwie, Słowieńſkim, Kroackim y Dalmackim.

1. *Gdzie leży teraźnieyſza Illyrya Węgierſka?*

Od Rzeki Dunaiu aż do Morża Adrya-

Adryatyckiego między rzekami Drawą, Sawą y Unną. Obywatele pochodzą od Słowakow.

2. *Wiele ieſt Biſkupſtw w tych Kraiach?*

Trzy Arcy-Biſkupi Katoliccy y ieden Grecki. 24. Biſkupow Katolickich y 10. Greckich.

3. *Jak liczne ieſt Woysko Kroackie y Dalmackie?*

W oſtatniey woynie było go na 70000.

4. *Gdzie leży Kroleſtwo Słowieńſkie?*

Między rzekami Drawą, Sawą y Dunaiem. Ma wzdłuſz około 40. á w ſzerz 13. mil.

5. *Jak ſię dzieli?*

Na dwie części: Bannatus czyli Prawo Słowieńſkie, ktore zawiera trzy Grabſtwa y Generalſtwo iedne.

6. *Ktore ſą znacznieysze miaſta?*

Eſek, Stolica, ktora ma ſławny moſt drewniany na rzece Drawa, całą milą rozciągły. Peterwaradyn y Karlowic.

lowic. W tym ostatnim mieście pokoy z Turkami zawarty w roku 1699.

O Krolestwie Kroackim po Węgiersku: Harwat Orszak.

1. *Jakie iest położenie tego Krolestwa?*

Leży między Drawą, Morzem Adryatyckim, Krolestwem Słowieńskim y Bośniackim tudzież Arcy-Xięstwem Rakuskim.

2. *Ktorego czasu Krolestwo Kroackie złączone iest z Krolestwem Węgierskim?*

W wieku iedenastym pod panowaniem Krola Ładysława.

3. *Jak się dzieli?*

Na dwie części z tey y z tamtey strony Rzeki Sawy, albo na Generalstwo y Bannat Kroacki. Pierwsza część zawiera cztery Grabstwa.

4. *Ktore są znacznieysze Miasta?*

Stolica iest Karlstat lub Karlowiec, Mały Waradyn y Petryna.

O Kro-

O Kroleſtwie Dalmackim.

1. *Ktore ſą granice części Auſtryackiey?*

Ku Połnocy y Wſchodowi Kroleſtwo Kroackie, ku Południowi y Zachodowi Dalmacya Wenecka y Morze Adryatyckie. Dzieli ſię na pięć Dyſtryktow. Stolica ieſt Zenk, Religia Katolicka á język Słowieńſki.

2. *Jakim ſpoſobem złączone ieſt z Kroleſtwem Węgierſkim?*

Zona oſtatniego Krola Zladomira legowała ie Bratu ſwemu Ładyſławowi Swiętemu.

3. *Jakie Narody dawne mieſzkały przedtym w tych Kraiach?*

Pannones, Araviſci, Amanteni, Breasi, Azali, Verciani y Jaſſii. Bośnia, Sklawonia, Niżſze Węgry y część Auſtryi y Kroacyi przedtym nazwana była Pannonią, Miaſto Belgrad, przedtym Taurunum, Eſſek, przedtym Budalia Murſa, á Gran czyli Strygoń, przedtym Bregetis.

OSMA

OSMA MAPPA.
o Pańſtwie Rzymſko-Niemieckim.

1. *Ktore ſą granice Niemcow?*

Ku Połnocy Morze Baltyckie, ku Wſchodowi Pruſy Polſkie, Krolestwo Polſkie, Węgierſkie, Słowieńſkie y Kroackie; ku Południowi Morze Adryatyckie, Włochy y Rzeczpoſpolita Szwaycarſka, á ku Zachodowi Morze Połnocne, Rzeczpoſpolita Hollenderſka y Krolestwo Francuſkie. Leży między 45. graduſem y 4. minutą y 54. o 40. połnocney ſzerokości y między 23^{o}_{1} 30ʻ y 36^{o}_{1} 52ʻ długości zawiera 11124. mil kwadratowych Geograficznych.

2. *Ktore ſą znacznieyſze Gory?*

Sudeckie między Krolestwem Czeſkim, Markgrabſtwem Morawſkim y Xięſtwem Sląſkim y Kalenberg.

Ktore ſą znacznieyſze Laſy?

Czeſki, Czarny, Turyngiyſki y Hercyńſki.

4\. *Krore ſą znacznieyſze Rzeki?*

Sześć: I. *Dunay*, ktory ſię poczyna w Szwabiy przy mieście Doneſzyngen, płynie więcey iak 400. mil przez Szwabyą, Bawaryą, Auſtryą, Węgry y Tureckie Kraie y wpada do Morza Czarnego.

II. *Ren* wychodzi w Rhecyi z Gory S. Gotharda, płynie przez Helwecyą, Jezioro Konſtancyeńſkie, Cyrkuł Ryńſki niżſzy y Weſtfalſki y Niderlant, wpada do Morza Połnocnego.

III. *Mayn* wychodzi w Cyrkule Frankońſkim z Gory Fichtelberg na granicach Czeſkich, płynie przez Cyrkuł Frankońſki y Ryńſki Niżſzy, wpada potym przy Moguncyi do Rzeki Rhenu.

IV. *Wezer* poczyna ſię w Cyrkule Ryńſkim Wyżſzym, gdzie ſię Rzeki

Werra

Werra y Fulda ſchodzą, płynie przez Cyrkuł Ryńſki Wyżſzy, Weſtfalſki y Saſki, wpada do Morza Połnocnego.

v. *Elba* ma ſwoy początek w Kroleſtwie Czeſkim, płynie przez Cyrkuł Saſki wyżſzy y niżſzy, wpada za Hamburkiem do Morza Połnocnego.

vi. *Odra* poczyna ſię w Margrabſtwie Morawſkim, płynie przez Xięſtwo Slaſkie y Cyrkuł Saſki wyżſzy, wpada do Morza Baltyckiego.

5. *Ktore ſą znacznieyſze Rzeki wpadaiące w Dunay?*

Iler, Lek, Izer y Ens.

6. *Ktore wpadaią do Rhenu?*

Aar, Nekar, y Mozel.

7. *Ktore do Maynu?*

Sala y Kincyk.

8. *Ktore do Wezer?*

Aller y Wymma.

9. *Ktore do Elby?*

Moldawa, Egra, Mülda y Hawela.

10. *Ktore do Odry?*

Bober, Nayſa y Warta.

11. *Ktore ſą znacznieyſze jeziora?*

Konſtancyeńſkie między Szwabyą y Helwecyą á Cyrknyckie w Xięſtwie Kraynſkim.

12. *Wiele wſzyſtkie Niemieckie Kraie zawieraią wſobie miaſt, wſi y obywatelow?*

Więcey iak 2300. miaſt, 80000. wſi y 24. Millionow obywatelow.

13. *Kiedy ſię zaczęła Religia Chrześciańſka?*

Pierwſzy Kilian, Biſkup Hybernſki ogłoſił Ewangelią ku końcu wieku ſiodmego.

14. *Wiele ieſt Akademiy?*

Siedmnaście Katolickich: Bamberk Keln, Dyllyngen, Frayburk, Fulda, Gretz, Ingolſztat, Insburk, Lewen, Moguncya, Olmitz, Paderborn, Praga, Saleburk, Tryer, Wiedeń y Wirtzburk. Siedmaście Dyſſydenckich: Altdorf, Dysburk, Erlangen, Frankfurt nad Odrą, Gyſen, Gettyngen,

gen, Grayfswalde, Halle, Helmſztet, Jena, Kyl, Lipſk, Marburk, Rynteln, Roſtok, Tubyngen y Wittenberk á dwie mieſzane: Erfurt y Haydelberk.

15. *Gdzie ſą nayſławnieyſze Kſiążnice?*

W Wiedniu, w Wolfenbytlu, w Hannowerze, w Gettindze, w Weymarze y w Lipſku.

16. *Ktore ſą Akademie Umieiętności?*

W Wiedniu, w Berlinie, w Monachium, w Erfurcie, w Lipſku, w Dysburgu y w Ienie.

17. *Ktore ſą znacznieyſze miaſta handluiące?*

Hamburk, Frankfurt nad Menem, Lipſk, Norymberk, Augsburk, Wieden, Fiume y Trieſt.

18. *Jak ſię dzieli ogulnie Ceſarſtwo Niemieckie?*

Podzielone ieſt w wieku ſzeſnáſtym przez Ceſarza Maximiliana Pierwſzego na dzieſięć Cyrkułow: Auſtryacki, Burgundſki, Ryńſki Niżſzy, Fran-

końſki, Bawarſki, Szwabſki, Ryńſki, Wyżſzy, Weſtfalſki, Saſki Wyżſzy y Niżſzy.

19. *Jak ieſt Religia w Niemczech?*

W cyrkułach Auſtryackim, Bawarſkim y Renu Niżſzego ieſt Katolicka Religia. Cyrkuły Saxoniy Wyżſzey y Saxoniy Niżſzey częścią ſą Luterſkie, częścią Kalwińſkie. W innych Cyrkułach ſą częścią Katolicy, częścią Lutrzy, częścią Kalwini.

20. *Jakie Kraie nie należą do tych dzieſięciu Cyrkułow?*

Kroleſtwo Czeſkie, Margrabſtwo Morawſkie y Luzacya, Xięſtwo Sląſkie y Hrabſtwo Mympelgart.

21. *Jakim ſpoſobem obieraią Niemcy Ceſarzow?*

Do obierania Ceſarzow, wyznaczonych ieſt dziewięciu Xiążąt Niemieckich, ktorzy ſię zowią Elektorami y poſtanowieni ſą od Karola Wielkiego á potwierdzoni od Karola Czwarte-

go

go *in Aurea Bulla.* Trzech z nich ieſt Duchownych, ſześciu Swieckich.

22. *Ktorzy ſą Elektorowie Duchowni á ktorzy Swieccy?*

Elektorowie Duchowni ſą Arcy Biſkupi: Moguntſki, Trewirſki y Kolońſki. Elektorowie Swieccy ſą: Krol Czeſki, Xiąże Bawarſki, Xiąże Saſki z Familii Albertyńſkiey, Margrabia Brandenburgſki, Xiąże Woiewoda Ryńſki z Familii Rudolfſkiey y Xiąże Hannowerſki z Familii Brunſwic-kiey Luneburgſkiey.

23. *Ktore ſą Herby Ceſarſtwa?*

Orzeł czarny dwoygłowny w polu złotym.

24. *Co to znaczy: Krol Rzymſki?*

Ten ieſt prawdziwym Naſtępcą Ceſarza Rzymſkiego, ktorego Elektorowie obieraią.

25. *Jak ſię dzielą Stany Ceſarſtwa?*

Na Duchowne y Swieckie. Duchowne ſą: Arcy Biſkupi, Biſkupi, Opaci, Proboſzczowie, Wielki Miſtrz

Nie-

Niemiecki y Wielki Przeor Orderu Swiętego Jana; świeccy ſą Elektorowie, Xiążęta, Hrabiowie, Slzachta y Miaſta wolne Ceſarſtwa.

26. *Jakie Urzędy maią Elektorowie?*

Moguńſki ieſt Arcy-Kanclerzem Swiętego Pańſtwa Rzymſkiego przez Germanią lub w Niemczech y Dyrektorem Collegium Elektorſkiego.

Trewirſki ieſt Arcy-Kanclerzem, przez Gallią y Kroleſtwo Arelateńſkie.

Kolońſki ieſt Arcy Kanclerzem przez Włochy;

Krol Czeſki ieſt Arcy Cześnikiem á Hrabiowie Althańſcy ſą Cześnicy dziedziczni Czeſarſtwa.

Bawarſki ieſt Arcy Stolnikiem à Hrabiowie Waldburgſcy ſą Stolnicy dziedziczni.

Saſki ieſt Arcy Marſzałkiem. Hrabiowie Pappenheymſcy ſą Marſzałkowie dziedziczni.

Brandenburgſki ieſt Arcy Podkomorzym, à Xiążęta Hohenzollerſcy ſą Podkomorzowie dziedziczni;

Elektor Woiewoda Ryńſki, lub Faltzragff ieſt Arcy Podſkarbim à Grafowie Zincendorfscy ſą Podſkarbiowie dziedziczni;

Hannowerſki także ieſt Arcy Podſkarbim.

27. *Wiele ieſt Arcy-Biſkupow y Biſkupow?*

Sześć Arcy Biſkupow: Moguntſki, Trewirſki, Kolońſki, Salisburgſki, Byzańſki y Wiedeńſki, ale ten oſtatni ieſzcze nie ma głoſu na Seymie.

Dwadzieścia y dwoch Biſkupow: Bambergſki, Wircburgſki, Wormacki, Eykſtetſki, Spireńſki, Straszburgſki, Konſtancyeńſki, Augſzburgſki, Hildesheimſki, Paderbornſki, Freyzyńſki, Ratysbońſki, Paſſawſki, Trydentſki, Brixieńſki, Bazyleyſki, Monaſterieńſki, Oſnabrucki, Leodyiſki, Churſki, Lubecki y Fuldeńſki.

28.

28. *Jacy ieſzcze Xiążęta Duchowni głos maią w Rzeſzy Niemieckiey?*

Wielki Miſtrz Krzyżacki Orderu Teutońſkiego, Xiążęta Opaci Kamiodunſki, Prymſki, Sztabloſki y Korweyſki, Wielki Miſtrz Orderu Swiętego Jana, Xiążęta Proboſzczowie Elwangeńſki, Berchtolgadeńſki y Weyſenburgſki.

29. *Wiele Xiążąt Swieckich głos maią?*

Sześciudzieſiąt y ieden. Pierwſzym ieſt Arcy Xiążę Auſtryacki á oſtatnim Xiąże Szwarcburſki.

30. *Jak ſie dzielą drudzy Prałaci?*

Na dwie ławy, Szwabſką y Ryńſką. Każda ma tylko głos ieden. Pierwſza zawiera dwadzieścia á druga ośmnaście Prałatow.

31. *Jak ſię dzielą Hrabiowie?*

Na cztery Kollegia: Wetterawſkie, Szwabſkie, Frankońſkie y Weſtfalſkie. Każde ma ieden głos.

32. *Ktore ſą miaſta wolne Państwa Rzymſkiego?*

Te, ktore ſię rządzą przez ſwoy

własny Magistrat, głos na Seymie maią y prosto dependuią od Cesarza y Państwa Rzymskiego. Dzielą się na dwie Ławy: Ryńską y Szwabską. Pierwsza zawiera 14. a druga 37. miast.

33. *Co to znaczy Miesiąc Rzymski?*

Nazwisko tych pieniędzy zaczęło się od tych czasow, ktorych Cesarzowie do Rzymu ieździli, żeby tam byli koronowani od Papieża, y Stany Niemieckie musieli prowadzić przez sześć miesięcy y płacić co miesiąc za jeźdzca 12. za pieszego 4. złote. Taki Miesiąc Rzymski czyni około 50000. złotych.

34. *Jak wielkie iest Woysko Cesarskie?*

W roku 1702. postanowiono, żeby w czasie pokoiu Woyska było 80000. à w czasie woyny 120000.

DZIEWIĄTA MAPPA.
o Krolestwie Czeskim

1. *Ktore są granice tego Krolestwa?*

Ku Połnocy Margrabstwo Mysnii, Land-

Landgrafstwo Luzacyi y Xięstwo Sląſkie; ku Zachodowi Cyrkuł Bawarſki y Frankońſki, ku Południowi Cyrkuł Auſtryacki, à ku wſchodowi Margrabstwo Morawſkie, Xięstwo Sląſkie y Hrabſtwo Glatzkie. Ieſt zewſząd otoczone wyſokiemi Gorami y wielkiemi Laſami. Zawiera 800. mil Kwadratowych.

2. *Wiele zawiera Miaſt y wſi?*

Sto y pięć miaſt y około 6000. wſi

3. *Ktore ſą Stany?*

Arcy Biſkup Pragſki, Biſkupi Litomierzki y Hradeczki, Kanonicy Kościoła Metropolitańſkiego S. Wita w Zamku Pragſkim y 21. Proboſzczow y Opatow, Xiążęta, Hrabiowie, Szlachta y Miaſta.

4. *Od iakiego języka pochodzi język Czeſki?*

Od Słowieńſkiego. Pierwey mieli iednakowe litery z Ruſakami, ale za panowania Boleſława Dobrego, zaczęli zażywać łacińſkich.

5. *Kiedy zaczęła się Wiara Chrześciańska?*

W roku 850. Grecy, Methodius y Cyrillus Bracia, opowiadali Czechom Ewangelią.

6. *Ktory iest Herb Krolestwa?*

Przedtym był Orzeł czarny w polu srebrnym, ale teraźnieyszy, ktory Cesarz Fryderyk Krolowi Władysławowi drugiemu dał: iest Lew srebrny z ogonem podwoynym w polu czerwonym.

7. *Ktore są Ordery?*

Order Sw. Wacława y Krzyżacki z gwiazdą czerwoną ustanowiony w roku 1217.

8. *Wiele co rok Krolowa ma Intrat z Krolestwa?*

5270,488. Złotych á kiedy Woyna 9000. Zołnierzy.

9. *Jak się dzieli Krolestwo?*

Podział uczyniony w roku 1714. od Stanow y potwierdzony od Cesarza Karola szostego, iest na Stolicę Pragę, 12. Cyrkułow y na Powiat Hebski.

10.

10. *Jak zowią te dwanaście Cyrkułow?*
(*Burzlauer*) Bolesławski, Hradecki (*Konigingrætur*) Hrudymski, Czasławski, Kaurzymski, Bechyński, (*Pilsner*) (*Saazer*) Lito-Pragski, Pilsneński, Sadecki, (*Leutmeritzer*) Litomierzycki, Rakowniczki y Podiebracki.

11. *Co wiadomości godnego o Stolicy Pradze?*

Leży nad rzeką Mołdawą fundowane w roku 795. Ma 4400. Kamienic, 92. Kościołow, 40. Klasztorow y 116000. Obywatelow, między ktoremi iest 16000. Zydow. Podzielone iest na trzy części: Stare Miasto. Nowe Miasto, fundowane od Cesarza Karola Czwartego w roku 1348. y mała strona czyli Małe Miasto. Akademia fundowana od Cesarza Karola Czwartego w roku 1347. W tym Mieście zaczęła się w roku 1618. Sławna woyna, ktora trzydzieści lat trwała, kiedy Ministrowie Cesarscy z okien Zamkowych powyrzucani

byli

byli y także tam skończyła się po roku 1648. pokoiem Westfalskim, kiedy Szwedzi opanowali Małą stronę.

12. *Ktore są znacznieysze Miasta?*

Krolowy Hradek (Kônigsgrâtz) Pilżno (Pilsen) Litomierzyce (Leutmeritz) Czasław, gdzie grob Jana Zyszki, Hradyskie Gory (Thabor) w Cyrkule Bechynskim, od ktorego mieysca Hussytowie nazwani Taboritami, Karlsteyn w Cyrkule Podiebradzkim, fundowane od Cesarza Karola czwartego w roku 1348. gdzie Korona, Berło y Przywileie schowane są, Joachimsthal w Cyrkule Ziateckim, gdzie w roku 1516. sławne kruszcze srebra wynaleziono y tam pierwsze Talery Joachymskie bić zaczęto, y Cieplice *Teplic* w Cyrkule Litomirskim, Eger y Karlsbad w Cyrkule Ziateczkim.

13. *Jaki Narod dawnych czasow mieszkał w Krolestwie Czeskim?*

Markomanny.

O mar-

O Margrabſtwie Morawſkim.

1. *Ktore ſą granice?*

Ku Zachodowi Kroleſtwo Czeſkie, ku Połnocy Hrabſtwo Glac y Xięſtwo Sląſkie, ku Wſchodowi Sląſk y Kroleſtwo Węgierſkie á ku Południowi Arcy-Xięſtwo Auſtryackie. Zawiera około 360. mil kwadratowych Niemieckich. Rzeka Morawa dzieli go na dwie rowne części.

2. *Wiele zawiera Miaſt?*

42. większych y 17. mnieyſzych. Język obywatelow ieſt Słowieńſki y nie bardzo rożny od Czeſkiego. Naywiękſza część mowi po Niemiecku.

3. *Ktore ſą Stany?*

Duchowne, iako to Biſkup Ołomuniecki, Prałaci, Opaci y Proboſzczowie, Xiążęta y Grafowie, Szlachta y Mieſzczanie, to ieſt obywatele Miaſt Krolewſkich Ołomuńca, Bruny, Znaymu,

Znaymu, Igławy, Hungariſzbrod, Hradyſz, Neyſtadt y Gaya.

4. *Kiedy ſię zaczęła Religia Chrześciańſka?*

W roku 791. Samosław Krol Morawſki przyiął Wiarę. Morawcy nazywaią ſwoich Kſięży, Kneżi. Religia Katolicka panuie.

5. *Jakie Narody przedtym mieſzkały w Morawie?*

Kwady, Markomanny y Sławacy.

6. *Ktory ieſt Herb?*

Orzeł śrebrny y czerwony w polu błękitnym.

7. *Do kogo należy to Margrabſtwo?*

Do Krolowey Węgierſkiey y płaci co rok na zatrzymanie Woyſka 18564902.

8. *Jak ſię dzieli?*

Na ſześć Cyrkułow: Ołomucki (Olmützer) Prerowſki (Prerauer) Hradyſki (Aradiſzer) Brenenſki, (Brünner) Znaymſki, (Znaymer) y (Iglauer) Igławſki.

9. *Ktore ſą nayznacznieyſze Miaſta?*

Oło-

Ołomuniec (Olmütz) nad rzeką Morawą, Stolica y Akademia, fundowana w roku 1567. Bruno (Brünn) Forteca, ktora kilka razy oblężona, ale nigdy dobyta nie była, Znaymo y Igława.

10. *Co wiadomości godnego o wsi Hradysko w Cyrkule Ołomunieckim?*

Tam z ziemi kopią mirę y kadzidło.

11. *Do kogo należy Powiat Katszer w Cyrkule Prerowskim?*

Ustąpiony iest Krolowi Pruskiemu Traktatem Berlińskim w roku 1742. y zawiera Państw dziesięć.

12. *Co wiadomości godnego o gorze Radhost?*

Tam Starzy Morawcy wielbili Bałwana Radhost.

O Xięstwie Sląskim.

1. *Ktore są granice Sląska?*

Ku Wschodowi Krolestwo Polskie,

ku

ku Południowi Węgry, ku Zachodowi Margrabstwo Morawskie, Krolestwo Czeskie, Hrabstwo Glac y Margrabstwo Luzacyi, á ku Pułnocy Margrabstwo Brandenburskie. Zawiera około 650. mil kwadratowych Geograficznych.

2. *Jakie Gory są ku Zachodowi y Południowi?*

Czeska, ktora ma w zdłuż 15. mil Geograficznych, znaczna część iey zowie się Olbrzymska Morawska, ktora ma wzdłusz 24. mil Geograficznych. Między gorami w srzodku Xięstwa nayznacznieysza y naywyższa Koteńska Gora (Zotenberg) w Xięstwie Swidnickim.

3. *Ktore są nayznacznieysze rzeki?*

Odra, Wisła y Elba.

4. *Wiele to Xięstwo zawiera Miast, wsi y obywatelow?*

173. Miast, 4761. wsiow y pułtora miliona Obywatelow.

5.

5. *Jakie Narody mieſzkaią w tym Xięſtwie?*

Polſki y Niemiecki.

6. *Wiele zawiera Biſkupſtw?*

Jedno Wrocławſkie fundowane w roku 966. od Mieczyſława Xiążęcia Polskiego. Ten Biſkup przedtym był pod Arcy-Biſkupem Gnieźnieńſkim, ale teraz należy do ſamego Papieża, Ieſt pierwſzym Xiążęciem Sląſkim, y Krol Fryderyk Drugi nazwał go Generalnym Wykaryuſzem całego Stanu Duchownego Katolickiego w Sląſku. Dyecezya tego podzielona ieſt na cztery Archi-Dyakonaty: Wrocławſki Głogowſki, Oppolſki y Legnicki. Zawiera Kościoł Katedralny w Wrocławiu, 77. Cyrkułow Arcy-Kapłańſkich, 16. Proboſtw, 576. Parafiy, 86. Klaſztorow, 68. Zakonnikow y 18. Zakonnic. Grecy w Wrocławiu także maią Cerkiew, y Zydzi ſwoią Bożnicę.

7. *Jakie Narody dawnych czasow mieszkały w tym Xięstwie?*

Lygliowie y Kwady. Stare niemieckie słowo Kwad znaczy złe.

8. *Kiedy się zaczęła Religia Chrześciańska?*

W roku 966. postanowiona od Mieczysława Pierwszego, Xiążęcia Polskiego.

9. *Do kogo należy teraz to Xięstwo?*

Do Krola Pruskiego. Marya Theressa, Krolowa Węgierska y Czeska, Corka Karola Szostego, Cesarza Rzymskiego, ustąpiła mu ie w roku 1742. Traktatem Wrocławskim y Berlińskim á zatrzymała dla siebie tylko Xięstwo Cieszyńskie, część Xięstwa Troppau, Jaegerndorf y Neyse y Powiat należący do Margrabstwa Morawskiego.

10. *Jaki iest Herb tego Xięstwa?*

Orzeł czarny w Koronie w polu złotym, maiący na piersiach połowę miesiąca srebrnego.

11. *Wiele ma Intrat Krol Pruſki z tego Xięſtwa?*

Dziewięć Millionow Talerow, á część Czeſka płaci Krolowey Węgierſkiey 186000. Talerow.

12. *Jak ſię dzieli ogolnie to Xięſtwo?*

Już w Wieku 12. podzielone było na dwie części: Sląſk Wyżſzy y Sląſk Niżſzy.

13. *Co zawiera Sląsk Niżſzy?*

Trzynaście Xięſtw: Wrocławſkie, Brigſkie, Głogowſkie, Iawerſkie, Lignickie, Sambickie (Mùnſterberg) Neyſe, Elſkie, Zagańſkie Swidnickie, Wolawſkie, Trachenbergſkie y Karolackie y ſześć Państw większych y mnieyſzych: Szychowſkie, (Wartenberg) Milyczkie, Goſzyckie, Nayſzloſkie, Freyhauſkie y Sulawſkie.

14. *Co zawiera Sląsk Wyżſzy?*

Sześć Xięſtw: Czeſzyńſkie (Teſzen) Opawſkie (Troppau) Karnowſkie, (Jægernderf) Opolſkie,

Raci-

Raciborſkie y Bilyckie, Iedenaście Páńſtw większych y mnieyszych: Pſzczyna (Ples) Bitorn (Beuten) Wadiſław (Loslau) Bogumin (Oderberg) Bruntal (Freydental) Olberſdorf, Frydek, Freyſtadt, Roy, Deyczleyten y Reichenwaldau.

15. *Co należy do Krola Pruſkiego?*

W Niżſzym Slątku ſiedm Xięſtw proſto do niego należy (*Immediata*) Wrocławſkie, Brigſkie, Swidnickie, Jaworſkie, Legnickie, Wolawſkie y Głogowſkie; ſześć Xięſtw pośrzednim ſpoſobem (*Mediate*) Naywiękſza część Xięſtwa Neyſkiego, Xięſtwo Elſkie, Zagańſkie, Sambickie (Mûnſterberg) Trachenbergſkie y Karalackie, Trzy większych Páńſtw: Szychowſkie (Wartenberg) Mylickie y Goſzyckie, Trzy Mnieyſzych: Neyſzlos, Freyhan y Sulaw. W wyżſzym Slątku: Dwoie Xięſtw proſto należących do Niego: Opolſkie y Raciborſkie, Dwoie Xięſtw Pośrzodkowych, naywię-

większa część Xięstwa Opawskiego (Troppau) y Kornowskiego (Jægerndorf) Dwoie Państw większych Pszczyna (Ples) y Bytorn (Beyten) tudzież dwa mnieyszych: Wodysław (Loslau) y część Boguminskiego (Oderberg).

16. *Co należy do Domu Austryackiego?*

W niższym Sląsku mała część Xięstwa Neyskiego, w Wyższym cztery Xięstwa Cieszyn, Bylic y część Opawskiego (Troppau) y Karnowskiego (Jægerndorf) ośm Państw Mnieyszych: Bruntal (Freydental) Olbersdorf, Frydek, Freysztat, Roy, Daytszleyten, Reichenwaldau y część Boguminskiego. (Oderberg).

17. *Co wiadomości godnego o Xięstwie Wrocławskim?*

Gdy Synowie Władisława Drugiego w roku 1164. Sląsk między sobą dzielili, Bolesław Wysoki odebrał to Xięstwo. Henryk szosty poddał się pod protekcyą Jana Krola Cze-

skiego

ſkiego y kupił Hrabſtwo Glac pod tą kondycyą, żeby Xięſtwo ſpaść miało na Krola, ieżeliby żadnego dziedzica Męſkiey płci nie zoſtało. To ſię ſtało w roku 1335. y Xięſtwo było pod Domem Auſtryackim aż do roku 1742. Dzieli ſię na cztery Cyrkuły y zawiera dziewięć Miaſt. Stolica całego Xięſtwa ieſt Wrocław nad rzeką Odrą. Fryderyk drugi Krol Pruſki konferował mu trzeci rząd między Miaſtami Państw ſwoich, to ieſt: Po Berlinie y Krolewcu. Do tego miaſta należy 15. wſi. Drugie znacznieyſze miaſta ſą: Naymark, Kant y Namław nad Wayną.

18. *Co wiadomości godnego o Xięstwie Brigskim?*

Pierwſzy Xiąże był Bolesław Trzeci, nayſtarſzy Syn Xiążęcia Henryka tłuſtego w roku 1314. Poddał ſię pod protekcyą Iana Krola Czeſkiego w roku 1328. Fryderyk Drugi uczynił ugodę, czyli umowę względem ſuk-

ſukceſſy z Joachimem drugim, Elektorem Brandeburſkim. Jerzy Wilhelm był oſtatni z familyi Piaſtowſkey w Sląſku y umarł 1675. Ceſarz Rzymſki konfiſzkował to Xięſtwo, ktore podzielone ieſt na ſześć Cyrkułow y zawiera dziewięć Miaſt. Brig nad Odrą ieſt Stolica. Do niego należą dwa Pańſtwa y wſi drugie, nayznacznieyſze miaſta ſą Olow y Sztrelen nad Oławą, Nymptſz nad Lochą, Kreycberk nad Brynnicą y Pitzen. Te dwa Miaſta Gorowe w Xięſtwie Sambickim (Münſterberg) Reichenſteyn y Silberberk ieſzcze do tego Xięſtwa należą, y te ktore Xiąże Joachim Fryderyk w roku 1599. od Xiążęcia Rozenbergſkiego kupił.

19. *Co wiadomości godnego o Xięſtwie Swidnickim?*

Między tym Xięſtwem y Kroleſtwem Czeſkim ſą Gory Sudeckie (Sudetes) z ktorych naywyżſze ſą Eyle y Cotenberg (Mons Fabothus)

Ta oſtatnia ieſt ten Mons Aſcyburgius, o ktorym Ptolomæus wſpomina. Wyſokość iey wynoſi na 2125. ſtop Ryńſkich. To Xięſtwo dzieli ſię na pięć Cyrkułow y zawiera 14. Miaſt. Bolesław Pierwſzy był pierwſzym Xiążęciem w roku 1286. Iak Henryka drugiego Corka Anna poſzła za Krola Czeſkiego, Karola czwartego, po iego śmierci w roku 1368. ſpadło na Krolestwo Czeſkie. Nayznacznieyſze Miaſta ſą: Swidnica, Stolica y Forteca nad Weyſtrycą, Sztrygań nad Czyſłą, Bolkenhay, Landshut nad Bobrem y Reychenbach nad Peylem.

20. *Co wiadomości godnego o Xięstwie Jaworſkim?*

Między tym Xięſtwem y Kroleſtwem Czeſkim ieſt Gora Olbrzymſka. Droga do wierzhołku iey zawiera trzy mile à wyſokość 22500. ſtop Ryńſkich. Nayznacznieyſze rzeki ſą: Elba, Izer y Bober. Podzielone

lone

lone ieſt na cztery Cyrkuły y zawiera dwanaście miaſt. Nayznaczniey- ſze ſą: Iawer Stolica, Hyrſzberk, Lwow y Bunclaw. Bolesław Pierwſzy odebrał to Xięſtwo w roku 1291. od Henryka Tłuſtego, Brata ſwego.

21 *Co wiadomości godnego o Xięstwie Lignickim?*

Boleſław Drugi albo Łyſy, Syn Henryka dobrego odebrał to Xięſtwo w roku 1277. Ta familia ſkończyła się w roku 1675. Podzielone ieſt na cztery Cyrkuły y zawiera pięć miaſt. Nayznaczniey ſze ſą: Lignica Stolica, Goldberk, Hayn y Lyben. W Lignicy ieſt Akademia Rycerſka, fundowana od Ceſarza Iozefa. Przy wſi Walſztat w Cyrkule Lignickim, w roku 1241. wielka bitwa była między Xiążęciem Henrykiem drugim y Tatarami, ktorą Xiąże przegrał y ſam na placu zoſtał. Wieś Oſyk w Cyrkule Lubenſkim, ieſt mieyſce urodzenia znaiomego Heretyka Kaſpara Szwenkfelda.

22. *Co wiadomości godnego o Xięstwie Wolawskim?*

Dieli się ogulnie na Wolau y Szteynau. Wolau przedtym należało do Xięstwa Elskiego, á Sztaynau do Xięstwa Głogowskiego, Fryderyk, Xiąże Lignicki y Brygski kupił go w roku 1524. á w roku 1675. po śmierci Xiązecia Ierzego Wilhelma, Cesarz one konfiskował. Iest podzielone na sześć Cyrkułow y zawiera sześć miast: Wolau stolicę, Wyncyk, Herensztat, Rycen, Szteynau y Rauten; Rzeka iest Odra.

23. *Co wiadomości godnego o Xięstwie Głogowskim?*

Xiąże Henryk drugi albo dobry, ktory Panem był całego Sląska niższego, zostawił to Xięstwo w roku 1241. Konradowi drugiemu, Synowi swemu trzeciemu. Xiąże Jan poddał się w roku 1331. pod protekcyą Jana, Krola Czeskiego. Cesarz Ferdynand pierwszy, zastawił ie w roku 1536. pe-

wnemu Biberszteynowi a w roku 1540 Frydrykowi drugiemu, Xiążęciu Lignickiemu y Brigskiemu. Wykupił ie znowu w roku 1544. Dzieli się na sześć Cyrkułow. Nayznacznieysze miasta są: Głogow Stolica, Gurau, Szprottau, Freysztat, Grynberk, y Szwybuz.

24. *Co wiadomości godnego o Xięstwie Neyskim?*

Fałszywie to Xięstwo nazywaią Grotkau. Nayznacznieysza rzeka iest Neysa. To Xięstwo należy do Biskupstwa Wrocławskiego. Bolesław Wysoki ustąpił go Jarosławowi synowi swemu w roku 1179. ktory w roku 1198. Biskupem Wrocławskim został y darował to Xięstwo Biskupstwu. W roku 1341. Biskupstwo kupiło od Henryka drugiego, Xiążęcia Brigskiego Cyrkuł Grotkowski. Herb tego Xięstwa podzielony iest na cztery pola, pierwsze y czwarte iest czerwone y zawiera sześć Lilii, drugie y

trzecie

trzecie iest złote y zawiera Orła czarnego, maiącego na pierſiach poł Mieſiąca srebrnego. Xięſtwo dzieli ſię na dwa Cyrkuły. Nayznacznieyſze miaſta ſą Neyſe nad rzęką Neyſą y Grotkau.

25. *Co wiadomości godnego o Xięstwie Elſkim?*

To Xięſtwo przedtym należało do Xięſtwa Wrocławſkiego. Ale gdy Xiąże Henryk czwarty w roku 1290. bez dzieci męſkiey płci umarł, naſtępca iego Henryk piąty, Xiąże Lignicki muſiał uſtąpić tego Xięſtwa Konradowi drugiemu, Xiążęciu Głogowſkiemu. Konrad Pierwſzy poddał ſię w roku 1319. pod protekcyą Krola Czeſkiego. Gdy Konrad Siodmy albo Biały w roku 1492. bezdzietni umarł, Xięſtwo to ſpadło na Władyſława Krola Czeſkiego, ktory go dał Henrykowi Xiażęciu Sambickiemu (Münſterberg) Synowi Jerzego Podiebrat Krola Czeſkiego. Gdy w roku 1647.

Karol

Karol Fryderyk, ostatni Xiąże z tey Familii umarł, y tylko Xiężnę Elżbietą Maryą zostawił, ktorey mąż był Sylwiusz Nimrod, Xiąże Wirtenbergski; ta Familia odebrała to Xięstwo y ieszcze teraz panuie. Herb iest Orzeł Slązki czarny z śrebrym poł miesiącem na piersiach. Xięstwo podzielone na cztery Cyrkuły zawiera ośm miast. Nayznacznieysze są: Els, Bernsztat, Trebnic y Kunsztat. Państwo Miedzyborz w Cyrkule Bernsztackim kupił Xiąże Elski, Karol drugi w roku 1599. od Lesznowa Leszynskiego, Szlachcica Polskiego.

26. *Co wiadomości godnego o Xięstwie Zagańskim?*

Jan, Syn Henryka osmego pierwszym Xiążęciem w roku 1395. Syn Iego, Ian drugi przedał go w roku 1473. za pozwoleniem Krola Matyasza za 55000. czerwonych złotych Ernestowi Xiążęciu Saskiemu, ktory go dał Bratu swemu Woyciechowi. Mau-

ricy

ricy zostawszy Elektorem Saskim w roku 1549. ustąpił to Xięstwo Cesarzowi Ferdynandowi pierwszemu, ktory go zastawił Ierzemu Margrabi Brandenburgskiemu. Wykupił ie w roku 1558. Baltazar Prompnic Biskup Wrocławski, á po śmierci Iego Xięstwo znowu spadło na Krolestwo Czeskie. Na ostatek Cesarz Ferdynand trzeci przedał go w roku 1646. Wacławowi Eysebowi, Xiążęciu Sobkowickiemu, ktorego potomność ieszcze teraz panuie. Herb iest Anioł złoty w polu czerwonym. Xięstwo dzieli się na trzy Cyrkuły y zawiera trzy miasta: Zagan y Naumburk nad Bobrem y Priebusz nad Neysą.

27. *Co wiadomości godnego o Xięstwie Sambickim (Münsterberg)?*

Rzeki nayznacznieysze są Olau y Neysa. Gora: osięł złoty iest częścią gor Morawskich. Pierwsi Xiążęta byli z Familii Swidnickiey, ale Bolesław pierwszy, Syn Bolesława Łysego zaczął

czął inną Linią w roku 1429. Xięstwo to potym spadło na Krolestwo Czeskie. W roku 1553. Cesarz Ferdynand konferował go nowemu Xiążęciu Janowi Awersbergskiemu, ktorego potomność ieszcze teraz panuie. Herb iest Orzeł wzdłusz podzielony czarny y czerwony z połmiesiącem śrebrnym na piersiach w polu złotym y śrebrnym; y Lew śrebrny ukoronowany w polu czerwonym. Xięstwo dzieli się na dwa Cyrkuły y zawiera trzy miasta: Sambicę nad Oławą, Frankensztеyn y Warrę nad Neyłą.

28. *Co wiadomości godnego o Xięstwie Trachenbergskim?*

Było przedtym częścią Xięstwa Elskiego, potym Państwem osobnym. Cesarz Ferdynand trzeci darował ie w roku 1641. Melchiorowi Hrabi Hacfeldskiemu a w roku 1741. Fryderyk drugi Krol Pruski, podwyższył Hrabię Franciszka Filippa Adryana Hacfeldskiego na Xiążęcia, ktory w

roku

roku 1748. od Cesarza Franciszka odebrał tytuł Xiążęcia S. P. R. Do Xiążęcia należy dwadzieścia y dziewięć wsi.

29. *Co wiadomości godnego o Xięstwie Karolackim?*

Przedtym było tylko Państwo y należało w wieku szesnastym do Familii Glaubickiey, od ktorey Fabian, pierwszy Baron Szenaykski kupił. Jan Karol, Hrabia Szenaykski podwyższony był w roku 1741. od Fryderyka drugiego Krola Pruskiego na Xiążęcia. Do Iego należy ośmnaście wsi. Miasta są: Karolat y Beyten nad Odrą.

30. *Co wiadomości godnego o Państwie Szychockim (Wartenberg)?*

Ma wzdłuż pięć á wszerz trzy mile Geograficzne. Zawiera dwa miasta y 53. wsi. Przedtym należało do Xięstwa Głogowskiego. W roku 1734 Woyciech Krysztof, Burghrabia Do-

nawſki przedał go Janowi Erneſtowi Bironowi, Xiążęciu Kurlandſkiemu za 450000. talarow, ale w roku 1740. Anna Ceſarzowa Moſkiewſka darowała onę Burchardowi Kryſztofowi i Hrabi de Münnich. Ma intraty 24000. talarow.

31. *Co wiadomości godnego o Państwie Mylyczkim?*

Dawnych czaſow należało do Xięſtwa Wrocławſkiego, ale Biſkupſtwo przedało go w roku 1358. Konradowi Xiążęciu Elſkiemu, w R. zaś 1494. ſpadło na Krola Czeſkiego, ktory go konferował Zygmuntowi Baronowi de Kurcbach, wroku 1590. ſpadło na Joachima Trzeciego, Barona de Malçan.

32. *Co wiadomości godnego o Pańſtwie Goſzyckim?*

Przedtym należało do Pańſtwa Szychowſkiego. Potym ſpadło na Hrabię de Reichenbach.

33. *Co o Państwie Neyszlos?*

Przedtym należało do Państwa Myliczkiego, potym August Eberhard, Baron Malcanski go przedał w roku 1717. Grafowi de Reichenbach.

34. *Co o Państwie Frayhan?*

Także przedtym należało do Państwa Myliczkiego. Teraz należy do Hrabi de Malcan.

35. *Co o Państwie Sulau?*

Y to przedtym należało do Państwa Miliczkiego. Teraz należy do Hrabi de Burghaus.

36. *Co o Xięstwie Opolskim w wyższym Sląsku?*

Iak Synowie Xiążęcia Władysława Sląsk Wyższy między sobą podzielili, Bolesław pierwszy odebrał to Xięstwo, ktorego Synowie w roku 1313. poddali się pod protekcyą Krola Czeskiego. Xiąże Ian ostatni był z Familii Piastowskiey á Cesarz Ferdynand pierwszy konfiskował to Xięstwo w roku 1532. Zastawione potym Ierzemu Margra-

bi

bi Brandenburgſkiemu y w roku 1621 odmienione Miaſto Xięſtwa Siedmiogrodzkiego y znowu w roku 1645. zaſtawione Władyſławowi czwartemu Krolowi Polſkiemu, y potym znowu w roku 1664. ſpadło na Kroleſtwo Czeſkie. Dzieli ſię na dwanaście Cyrkułow y zawiera 26. Miaſt. Nayznacznieyſze ſą: Oppole, Stolica nad Odrą y Kozle Forteca.

37.) *Co wiadomości godnego o Xięſtwie Raciborſkim?*

Gdy Synowie Władyſława Drugiego w roku 1163. kraie dzielili, Mieczyſław odebrał to Xięſtwo. Leſzko, Syn Przemyſława poddał ſię pod protekcyą Krola Czeſkiego, potym ſpadło na Xiążęcia Opolſkiego. Zawiera tylko trzy miaſta.

38. *Co o Xięſtwach Oppawſkim (Troppau) y Karnowſkim (Iægerndorf)?*

Te dwa Xięſtwa y Powiat Kaczer nazywa ſię Cyrkuł Leobſzycki. Xię-

ſtwo

ſtwo Karnowſkie leży w Xięſtwie Opawſkim. To Xięſtwo y Powiat Kaczer przedtym należały do Margrabſtwa Morawſkiego y do Krola Czeſkiego. Ceſarz Maciey dał go w roku 1614. Karolowi, Xiążęciu de Lichtenſzteyn. Zawiera dzieſięć Miaſt. Xięſtwo Karnowſkie przedtym częścią było Xięſtwa Oppawſkiego. Jerzy, Baron de Szellenberk przedał go w roku 1524. Ierzemu Margrabi Brandenburgſkiemu za 58900. Złotych Węgierſkich. Ceſarz Ferdynand Drugi konfiſzkował to Xięſtwo w roku 1623. y dał go Karolowi, Xiążęciu de Lichtenſzteyn. To Xięſtwo zawiera pięć Miaſt. Powiat Kaczer dawnych czaſow należał do Xięſtwa Cieſzyńſkiego (Teſzen) ale w roku 1554. Biſkup Ołomucki go odebrał.

39. *Co wiadomości godnego o Dzierżawie Pſzczyna (Plez)?*

Nayznacznieyſza Rzeka ieſt Wiſła;

Zawie-

Zawiera cztery Miasta, dawnych czasow należało do Barona de Turzo co podobno Polska familia była. Polska go przedała w roku 1542 Biskupowi Wrocławskiemu. W roku zaś 1613. spadło na linią de Promnic Weichau, ktorey Potomstwo ieszcze teraz panuie. Między tą Dzierzawą y Rzeką Brzemsą leży kilka wsi, należących do Biskupa Krakowskiego iako Xiążęcia Siewierskiego, ktore Xiąże Cieszyński (Teszen) mu darował.

40. *Co wiadomości godnego o Dzierzawie Bytorn (Beyten)?*

Dawnych czasow osobne było to Xięstwo y należało do Xiążęcia Cieszyńskiego. Część iego, ktora się teraz zowie Xięstwem Siewierskim przedał Wacław Xiąże Cieszynski w roku 1443. Biskupstwu Krakowskiemu. Maciey Korwin, Czeski y Węgierski Krol zastawił go w roku 1477. Janowi de Zierotin à ten znowu Janowi

Xią-

Xiążeciu Opolſkiemu. Spadło potym za pozwoleniem Ludwika, Węgierſkiego y Czeſkiego Krola na Ieżego Margrabię Brandenburgſkiego, à potym w roku 1603. na Joachima Fryderyka, Elektora Brandenburgſkiego. W roku 1745. konfiſzkował Fryderyk drugi, Krol Pruſki to Państwo y dał go Grafowi Leonowi Maximilianowi Henkel z Linii Tarnowickiey. Ta Dzierżawa zawiera trzy Miasta.

41. *Co Wiadomości godnego o Dzierżawie Wodiſław (Laslau)?*

Należy do Hrabi de Ditrychſzteyn.

42. *Co o Dzierżawie Bogumińſkiey? (Oderberg)*

Dawnych czaſow była częścią Xięstw Oppolſkiego y Raciborſkiego. Należy do Hrabi Henkela, Barona de Dannerſmark.

43. *Co należy do Domu Auſtryackiego w Xięſtwie Neyſkim?*

Sześć miaſteczek y 15. wſi.

44. *Co w Xięſtwie Opawſkim?* (*Troppau*)

Stolica Opawa nad Oppą y cztery miaſteczka y 42. wſi.

45. *Co w Karnowſkim?* (*Jægerndorf*)

Stolica Karnów y 16. wſi.

46. *Co wiadomości godnego o Xięſtwie Cieſzynſkim?* (*Teſzen*)

Zawiera cztery miaſta. Mieczyſław, pierwſzy Xiąże Wyżſzego Sląſku w Cieſzynie rezydował. Kazimierz Drugi, wnuk iego poddał ſię w roku 1288 pod protekcyą Krola Czeſkiego. Karol Szoſty, Ceſarz Rzymſki dał go w roku 1722 Leopoldowi Iozefowi Karolowi, Xiążęciu Lotaryńſkiemu.

47. *Co o Xięstwie Bilickim?*

Nayznacznieyſze Rzeki ſą Wiſła y Biała. Częścią przedtym było Xięſtwa Cieſzynſkiego. W tym wieku ſpadło na Alexandra Jozefa, Xiążęcia Sulkowſkiego y Hrabię de Liſſa

w Polſzcze. W roku 1752. to Państwo wywyżſzone ieſt na Xięſtwo od Ceſarza Franciſzka.

48. *Co o Państwie Bogumińſkim? (Oderberg)*

Zoſtała ta część Auſtryacka pod Państwem Czeſkim y leży między Odrą y Elzą.

49. *Co o Dzierżawie Bruntal? (Freydental)*

Należało przedtym do Xięſtwa Opawſkiego. Ferdinand Trzeci, Ceſarz Rzymſki konfiſzkował go Ceſarz Leopold zaś dał go Janowi Gaſprowi de Ampringen, Wielkiemu Miſtrzowi Orderu Niemieckiego w Mergenteymie, do ktorego ieſzcze należy. Zawiera trzy miaſta y 8. wſi.

50. *Co o Dzierżawie Oloersdorſſkiey?*

Należy do Iezuitow w Neyſu y zawiera 12. wſi.

51. *Co o Dzierżawie Frydek?*

Dawnych czaſow należała do Xięſtwa

ſtwa Cieſzyńſkiego. Xiąże Wacław Adam zaſtawił ią Ianowi de Bernſzteyn à potym ſpadła na Hrabię de Praſzma. Zawiera iedno miaſto y 5. wſi.

52. *Co o Dzierzawie Freyſztat?*

Y ta predtym była częścią Xięſtwa Cieſzyńſkiego. Należy teraż do Xiążęcia de Kroa. Zawiera iedno miaſteczko y trzy wſi.

53. *Co o Dzierzawie Roy?*

Leży nad Elzą y należy do Barona de Szkrebenſki. Zawiera cztery wſi.

53. *Co o Dzierzawie Deyczleyten?*

Należy do Hrabi de Taff y zawiera cztery wſi.

54. *Co o Dzierzawie Reicheñwaldau?*

Należy do Hrabi de Wyrben y zawiera cztery wſi.

O Hrabſtwie Glackim.

1. *Ktore ſą Jego granice?*

Leży między Kroleſtwem Czeſkim,

Xięſtwem Sląſkim y Margrabſtwem Morawſkim. Ma wdłuż 8. à wſzerz 5. mil Geograficznych. Zawiera 9 Miaſt y więcey niż 100. wſi. Obywatele po niemiecku mowią.

2. *Co więcey wiadomości godnego?*

Władiſław, Krol Węgierſki y Czeſki pozwolił w roku 1453 ażeby Ierzy Podiebrat, Wielkorządca à potym Krol Czeſki to Państwo zaſtawione mogł wykupić od Wilhelma de Lychtenberg à w roku 1462 Ceſarż Fryderyk Trzeci wywyżſzył go na Hrabſtwo. Spadło potym na Henryka Starſzego, Xiążęcia Sambickiego. Synowie tego przedali go w roku 1500. Woyciechowi Hrabi de Hardek za 60000. Koronatow. Ta familia zaś zaſtawiła go w roku 1534. Ferdinandowi Krolowi Czeſkiemu, à ten znowu Ianowi de Bernſzteyn. Potym w roku 1549. zaſtawione ieſt Erneſtowi, Xiążęciu Bawarſkiemu.

Na

Na ostatku Fryderyk Drugi Krol Pruski opanował go w roku 1742. y Dom Austryacki ustąpił mu go przez Traktaty Berlinskie. Herb zawiera trzy czerwone Linie Koronowane w Polu Białym. To Hrabstwo podzielone iest na sześć Powiatow. Stolica y Forteca iest Hlacko (Glac)

O Margrabstwie Wyższym y Niższym Luzackim.

1. *Ktore są Iego granice?*

Ku Wschodowi Xięstwo Słąskie, ku Południowi Krolestwo Czeskie, ku Zachodowi Hrabstwo Misnyi, à ku Połnocy Marchia Brandenburgska. Zawiera około 200 mil Geograficznych.

2. *Co więcey wiadomości godnego?*

To Margrabstwo przedtym nazywało się Marchią czyli Ziemią Budiszyńską y Gierlicką, także od sześciu Ziem albo Miast. Nazwisko Luzacyi

w ro-

w roku 1466. wzieło. Nayznacznieysze Rzeki są Szpro, Elster y Neysa. Naydawnieysi Obywatele tego Kraiu, ile wiedzieć można, byli Senones, Narod Szwabski, po tych Wandalowie á ponich Wendowie Narod Słowacki Teraz w miastach mieszkaią Niemcy à we wsiach Wendowie. Familie Szlacheckie, ktorych Imiona kończą się na IE albo CYN pochodzą od Słowakow. Wiara Chrześciańska zaczeła się tam w wieku Siodmym.

3. *Do kogo przedtym Luzacya Wyższa należała?*

Do Krolestwa Czeskiego. Krol Wacław Ottokar dał ią Corce swoiey w posagu, kiedy szła za Margrabię Brandeburskiego Ottona Dobrego 1231. zawiera Miasta: Budyszyn, Gerlić, Laukan y Lebau z swoiemi Powiatami.

4. *Kto był pierwszym Margrabią Niższey Luzacyi?*

Gero

Gero 931. mianowany od Henryka I. Krola Niemieckiego. Spadło potym całe Margrabſtwo na Jana III. potym na Waldemara, pierwſzego Elektora y Margrabię Brandenburſkiego, Brata Iego. Po śmierci iego 1319. Luzacya Wyżſza poddała ſię dobrowolnie pod obronę Czechom, y Ceſarz Ludwik Bawarſki dał Krolowi Ianowi Lucelsburſkiemu iey lenność, ale pierwey 1355. od Ceſarza Karola IV. zupełnie była złączona z Kroleſtwem Czeſkim, także y Niżſza Luzacya kupiona 1370. Wrokach 1461. y 1550. kilka Miaſt y Powiatow od Niższey Luzacyi uſtąpione były Elektorowi Brandeburſkiemu. W roku 1623. obadwa Margrabſtwa, Wyżſzą y Niższą Luzacyą Ceſarz Ferdynand Drugi iako Czeſką lenność Elektorowi Saſkiemu Ianowi Ierzemu za 72. beczek złota nakładow, ktore wydał, Ceſarzowi przeciw Czechom pomagaiąc à po-

tym 1635. Traktatem pokoiu Prag-skim zupełnie y dziedzicznie Lennym prawem mu ustąpił, z tym dokładem ażeby Cesarz y Iego Następcy zatrzymali tytuł y Herb Luzacki. W roku 1652 Elektor Jan Jerzy zapisał na testamencie Luzacyą Wyższą Następcy swemu, niższą zaś Xiążęciu Chrystianowi I. Administratorowi Kapituły Merzeburskiey à gdy 1738. Krol y Elektor Fryderyk August III. rządzenie Kapituły obiął, Luzacya niższa znowu się złączyła z Domem Elektorskim, ktory od tego czasu znowu obadwa Margrabstwa rządzi, ktore iednak zostaią kraie zupełnie odłączone à nie są ziednoczone z staremi kraiami dziedzicznemi Elektorskiemi.

5. *Ktore są Herby tych Margrabstw?*

Herb Wyższey Luzacyi iest mur złoty z czarnemi Liniami w polu błękitnym; Niższey woł czerwony w polu białym.

O Mar-

O Margrabstwie Wyższey Luzacyi.

1. *Ktore są Stany?*

Stany są dwoiakie; Ziemie y miasta. Stany Ziemskie dzielą się na

1.) Panow, ktorzy są Dzierżawcy czterech Państw: Hoyerswerda, Königsbrück, Moszka y Seidenberg.

2.) Prałatow, ktorzy są: Dziekan Budyszynski, Xięnie Marienszterniska, Marienthalska y Laubańska.

3.) Szlachtę, ktorzy są Dzierżawcy, Hrabski, Barońcki, Szlachecki y Mieyski Dobr Szlacheckich y Lennych.

Miasta są te sześć: Budyszyn, Gerlic, Zittau, Lauban, Kamenc y Lobau.

2. *Jak się dzieli Luzacya Wyższa?*

Na dwa Cyrkuły: Budyszynski y Gerlycki. W tych cyrkułach iest 62. Kościołow Wandalskich, 8. Katolickich, 37. Dyssydenskich w cyrkule Budyszynskim á 17. w Gerlickim. Cyr-

Cyrkul Budyſzyńſki ieſt podzielony na Cyrkuł Wyżſzy, Niżſzy y Kways. Zawiera dwoie Państw.

1.) Hoyerſwerda: Ceſarz Karol IV. kupił go 1357. za 1400. Kop. à 1737. Krol y Elektor Fryderyk Auguſt III. od Kſiężney Cieszyńſkiey potym Wirtemberſkiey za 250000. Talarow. To Państwo zawiera 7. wſi Kościelnych y 10. Dobr Szlacheckich.

2.) Państwo Königsbruck. Należy do Hrabi Frieze y zawiera 5. wſi Kościelnych y 2 dobr Szlacheckich.

Dwie Kapituły Duchownych.

1.) S. Piotra w Budyſzynie, fundowana od BiſkupaMiſngiſkiego Brunona I. 1213. zawiera 35. wſi.

2.) Marienſztern Zakonu OO. Cisterciensow, fundowany 1264. od Jana y Ottona Margrabiow Brandeburſkich. Dzieli ſię na dwa *Powiaty*. Pierwſzy znowu iest podzielony na 12. mnieyszych *Powiatow* y zawiera 40. wſi a iedno Miasteczko Kulow

low albo Wirgenau nad Elstrą. Drugi Cyrkuł Eygenſki, legowany od Pana Biberſzteyna ſwoiey ſiostrze, Xieni Marienszternſkiey, zawiera Miaſteczko Bernſztat albo Bernadzice y wſi.

Troie od tych ſześć Miaſt Budyſzyn albo Baucen, Stolice całego Margrafſtwa nad Szprą. Fundowane w wieku 9tym.

Kamenc albo Kaminiec nad Elſtrą fundowany w wieku 13ſtym.

Lobau albo Libiie nad Lobbettą y ieſzczę troga Miaſteczek Ziemſkich.

Ruhland nad czarną Elſtrą na granicach Miſnyiſkich, należące do Hrabi Hoym.

Pulsnicz albo Polsnica nad Polſnicą do Familyi Maxen.

Elſter albo Halſtrow, gdzie ſię Elſter rzeka zaczyna do Familyi Knach.

Miaſteczko wolne Weyſenberk albo Woſzberk.

Cyrkuł Kwayſki zawiera trzy Miaſteczka Ziemſkie. Mur-

Muśklysa albo Lisza należące do Familiy Dobszyć.

Goldentraum do Uchtryc y Wygantsthal do Gersdorf.

Cyrkuł Gerlicki wywyższony na Xięstwo od Krola Jana. Podzielony iest na trzy Cyrkuły: Gerlicki, Czyttawski y Laubanski. Zawiera dwoie Państ:

1.) Państwo Muszka Cesarz Rudolf II. przedał go 1597. Hrabi Dohna a ten 1645 Hrabi Kallenbergskiemu. Stolica iest Muszka albo Muzakow nad Neysą zawiera 8. wsi Kościelnych.

2.) Państwo Seydenberk albo Raubersdorf. Należy do Hrabi Einzydel. Dwie Kapituły Duchowne.

1.) Marienthal Zakonu OO. Cistercienssow, fundowany 1234. od Konegundy Zoney Wacława III. Krola Czeskiego.

2.) Probostwo Zakonu Mariæ Magdalenæ de Poenitentia w Laubanie, fundowane 1320. od Henryka II. Xiążęcia

cia Iaworſkiego. Cztery wſi naieżą do iego Kapituły.

Trzy z tych ſześć Miaſt.

Getlio nad Neyſą. Ieſt tu Swięty Grob zbudowany 1480. od Burmiſtrza Jerzego Emeryka według modelu Swiętego Grobu Jerozolimſkiego. Miaſto ieſt fundowane 1131. od Sobieſtawa I. Xiążęcia Czeſkiego.

Fyttawa Fundowana 1255. od Primiſława II. Krola Czeſkiego.

Lauban. Fundowany 1180.

Miaſteczka Ziemſkie ſą.

Szenberk, należące do Barona Rechenberga.

Kuna do Knoch.

Reichentach do Gersdorf.

Halbau do Hrabi Promnic.

Joachimszteyn, Kapituła wolna Swiecka Szlachecka dla 12. Pan.

Henrenhat, ſławne Miaſto w Cyrkule Eytawſkim, fundowane 1722. y należące do Hrabi Cyncendorf.

O Mar-

O Margrabstwie Niższey Luzacyi

1. *Jak się Stany dzielą?*

Także na Ziemie y Miasta. Ziemskie Stany są:

1.) Prałaci, Zakon Cisterciensium Neycelle y Kommendy Orderu S. Jana w Sonnenburgu, Friedlandu y Szenkendorfu, 2.) Hrabiowie 3.] Szlachta y 4.) Miasta Cyrkułow: Luchow, Guben nad Neyssą, Lubben y Kalau nad Dobrą.

2. *Jak się dzieli Margrabstwo?*

Na pięć Cyrkułow: Luckawski, Gubenski, Lubbenski, Kalawski y Szpremberski. Stolica iest Luckawa nad rzeką Geylą.

Łuckawski zawiera Państwo Drehna należące do Hrabi Promnic.

Gubenski: Första, Pförten do Hrabi Brühla, Sorau y Tryebel do Promnic.

Kubeński ma Friedland do Orderu S. Jana, Leytel y Lieberose do Hrabi Szu-

Szulemburk, Sztcaupio do Familii Szlacheckiey Houwald y

Kalawſki ma Lubenau do Hrabi Synar.

O Cyrkule Auſtryackim.

1. *Ktore ſą granice?*

Ku Połnocy Morawa, Czechy y Cyrkuł Bawarſki; ku Zachodowi: Rzeczpoſpolita Szwaycarſka; ku Południowi: Rzeczpoſpolita Wenecka y Morze Adryatyckie à ku Wſchodowi: Jllyria Węgierſka y Węgry. Drugie kraie Auſtryackie leżą w Szwabii. Wyżſze zawieraią 2025. mil kwadratowych Geograficznych y ten Cyrkuł ieſt obſzernieyszy ze wſzyſtkich.

2. *Ktore ſą Stany?*

1.) Dom Auſtryacki; 2.) Biſkup Trydentſki; 3.) Biſkup Brixieńſki; 4.) Zakon Krzyzacki; 5.] y Xiaże Ditrichſzteyn. Arcy Xiążę Auſtryacki ieſt Directorem tego Cyrkułu, ktory ſam piątą część tey kontrybucyi płaci, co całe Ceſarſtwo daie.

3.

3. *Jak się dzieli ogolnie Austria Niższa?*

Na Ziemię nad rzeką Ens y za Ens. Pierwsza zawiera 33. miast, 26. Klasztorow, druga 12. miast, 30. Klasztorow y 217. Zamkow. Zaczasow Krolow Frankońskich, osobliwie Karola Wielkiego Ziemia za rzeką Ens należała do Pannonii; Ziemia zaś nad Ens była pod Xiążętami Bawarskiemi. Pierwszy Margrabia Austryacki był Leopold, Hrabia Bamberski, postanowiony prawem dziedzicznym od Krola Henryka w roku. Obiedwie Ziemie podwyższone są na Xięstwa w roku 1156. od Cesarza Frydryka I. y Henryk II. pierwszym był Xiążęciem. Synowi iego Leopoldowi VI. Stirya w roku 1186. była legowana y tego Syn Fryderyk II. odebrał Xięstwo Karniolskie y był ostatnim Xiążęciem z Domu Bamberskiego. Po śmierci iego w roku 1246. Krol Czeski Przemysł Ottokar II. opanował wszystkie kraie Austryackie, ale zno-

wu

wu mu odięte były od Krola Rzymſkiego Rudolfa I. Od tego Rudolfa Habſpurſkiego pochodzi Dom Auſtryacki, ſam zaś pochodzi od Ethious, Xiążęcia Alemańſkiego. Do niego należało także Landgrabſtwo Alſackie. W Roku 1283. odebrał lennym prawem Margrabſtwo Burgau y Syn iego Otto w R. 1331. Xięſtwo Karynthii, à Rudolf IV. Grabſtwo Tyrol. Ceſarz Karol VI. ktory 1740. umarł oſtatnim był z tego Domu y Corka iego nayſtarſza, Maria Tereſſa, Krolowa Węgierſka y Czeſka, Żona Ceſarza Franciſzka z Domu Lotaryńſkiego dziedziczyła wſzyſtkie Kraie Auſtryackie. Te Kraie, ktore ten Dom utracił, ſą Kraie dziedziczne Habsburſkie w Helwecyi, wielka część Szwabii, Rzeczpoſpolita Hollenderſka, Landgrabſtwo Alſackie, Sundgau, naywiękſza część Monarchii Hiſzpańſkiey, Kroleſtwa Neapolitańſkie y

Sycyliiskie, wielka część Xięstwa Medyolańskiego, Xięstwa: Parma, Piacenza y Guastalla y naywiększa część Sląska.

4. *Ktory iest Herb Arcy Xięstwa Austryackiego?*

Belka śrebrna w polu czerwonym.

5. *Wiele ma intrat corocznie Cesarzowa Krolowa ze wszystkich Kraiow dziedzicznych?*

Około 40. Millionow dobrych Złotych.

6. *A Woysko iak wielkie?*

W Roku 1760. Krolowa miała 69. Regimentow Piechoty y 48. Iazdy.

7. *Jak się dzieli Ziemia pod Ens?*

Na cztery części: Za y pod lasem Wiedeńskim, pod y nad gorze Manhartskiey. Stolica iest Wiedeń nad Dunaiem od Węgrow y Turkow nazwanym Becz. Pałace na maiętnościach znacznieysze są: Szenbrunn y Laxenburg.

8. *Jak się dzieli Ziemia nad Ens?*

Na cztery części: Hausruk, Traun, Michel y Machland. Stolica iest Lync nad Dunaiem y także Stolicą Wyższey Austrii. Drugie znaczniejsze Miasta są: Ens nad rzęką Ens y Sztayer nad rzeką Sztayr.

9. *Co zawiera Wnętrzna Austria?*

Xięstwa Styrii, Karynthii, Karnioli y Friaul Austriackie.

O Xięstwie Styrii.

1. *Jak się dzieli ogolnie?*

Na Niższą y Wyższą y zawiera 20. Miast, 100. Wsi, y 500. Zamkow.

2. *Ktorzy są Prałaci?*

Biskup Sekawski, ktory Xiążęciem iest S.P.R. y Generalnym Wikariuszem Arcy-Biskupa Salisburskiego. Prałat Sw. Lamprechta, Opaci: Admontski, Ryński y Nayberski, Proboszcz w Tumie Sekawskim, Pro-

boſzcz Warawſki, Opat Rottemańſki y Prałaci Sztaynſki y Zayſski.

3. *Co wiadomości godnego o Styrii?*

Była przedtym częścią Marchii Karyntſkiey. Ceſarz Henryk IV. w R. 1072 kreował Hrabię Sztayerſkiego Ottokara II. pierwſzym Margrabią, à Ceſarz Frydryk I. wywyżſzył w R. 1165. Margrabię Ottokara VI. na Xiążęcia. Ten nowy Xiąże dzieci nie maiąc uſtąpił Xięſtwa Szwiekrowi ſwemu Leopoldowi, Xiążęciu Auſtriackiemu.

4. *Iaki ieſt Herb?*

Ryś śrebrny w polu żielonym.

5. *Jak ſię dzieli niżſza Styria?*

Na trzy części: część między rzekami Muhrą y Drawą, część Worawſką y Cyllyſką. Stolica ieſt Gretz nad Muhrą. Częsć Cylliſka przedtym Hrabſtwem była. Ceſarz Ludwik Bawarſki wywyżſzył w R.

1339.

1339. Fryderyka Sanneka pierwſzym Hrabią, à oſtatni Hrabia w R 1457. zabity dzieci nie zoſtawił, dla tego znowu ſpadło na Dom Auſtryacki. Obywatele wſzyſcy ſą Wendy.

6. *Jak ſię dzieli Wyżſza Styria?*

Na dwa Powiaty: Iudenburg y Enſthal.

O Xięſtwie Karyntſkim.

1. *Jak ſię dzieli Karyntia?*

Na Niżſzą y Wyżſzą. Była przedtym częścią Starego Noriku, Naywiękſza rzeka ieſt, Drawa. Zawiera 11. Miaſt y 21. wśi. Religia Chrześciańſka zaczęła ſię w tym Kraiu w wieku ſiodmym.

2. *Co ieſzcze wiadomości godnego?*

Nieiaki Markward uczyniony ieſt od Ceſarza Henryka IV. w R. 1073. pierwſzym Xiążęciem. Potym w R. 1282. Meynhard Hrabia Tyrolſki wziął go Lennym Prawem, ktory

z Zięciem

z Zięciem swoim Woyciechem Austryackim ugodę uczynił, że Karynthia miała spaść na dziedzicow Woyciecha, po zeyściu Męskiego Potomstwa. To się stało w R. 1331. y Cesarz Ludwik Bawarski oddał to Xięstwo o Lennym Prawem Ottonowi Xiążęciu Austryackiemu. To Xięstwo płaci dla subsystencyi Woyska corocznie 637695. Złott. dobrych. Stolica iest Klagenfurt nie daleko od rzeki Glan Willach. Stare Miasto nad rzeką Drawą w Wyższey Karyntyi darowane iest w R. 1006. Biskupstwu Bamberskiemu.

3. *Iaki iest Herb?*

Podzielony iest na dwie części. Lewa strona ma tarczę białą, czerwoną balkę, Prawa zaś strona trzech Lwow w polu złotym.

O Xięstwie Karnioli.

1. *Iak się dzieli?*

Na

Na pięć części: Wyższą albo Gorną stronę; Niższą albo dolną stronę, śrzednią albo Medlicki Kray; Wnętrzną, y Istrią albo Pizyńſki Kray. Ma wzdłuſz od Wſchodu aż do Zachodu 30., à od Połnocy aż do Południa 25. Mil niemieckich.

2. *Ktore ſą granice?*

Ku Połnocy: Karyntya y Styria; od Zachodu: Friul, Hrabſtwo Gerc y Morze Adryatyckie; ku Południowi: Rzeczpoſpolita Wenecka; à ku Wſchodowi: Dalmacya y Kroacya.

3. *Co za Rzeki?*

1.) Sawa, wychodzi przy wſi Ratſzach między Kranau y Weiſenfels à wpada przy Belgradzie w Serwii do Dunaiu.

2.) Laybach, przy Ober Laybach y wpada przy Oſterberg do Sawy.

3.) Gurk przy Ober Gurk y wpada także do Sawy.

4.) Kulpa między Koſtel y Fiume y

wpada przy Syſek w Kroacyi do Sawy.

Jeziora ſą: Feldeſkie, Wachańſkie y nayznacznieyſze: Czyrnickie.

4. *Wieleż zawiera Miaſt?*

21. Miaſt, 200. zamkow y więcey niż 4000. wſi. Stolica ieſt Laybach nad rzeką Laybach. Biſkupſtwo tuteyſze, zależy proſto od Papieża y ieſt fundowane w R. 1461. od Ceſarza Fryderyka IV. Biſkup ieſt Xiążęciem S. P. R.

5. *Co zawiera Stan Duchowny?*

Biſkupow: Laybachſkiego, Trydentſkiego, Brixieńſkiego, Terſteńſkiego albo Tryeſteńſkiego y Pitſzemſkiego albo Bibeńſkiego, Kantora Laybachſkiego, Proboſzcza Nowomieyſkiego albo Rudolfswertſkiego, y Prałatow Zyttyzeńſkiego albo Zyttychſkiego, Koſtaynowezańſkiego albo Byſtramſkiego, Landſztraſkiego y Freydentalſkiego.

6. *Kiedy ſię zaczęło Chrześciańſtwo?*

W wieku oſmym.

7. *Co więcey wiadomości godnego o tym Xięstwie?*

Sławowie albo Wendowie opanowali go w R. 548. Pod Cesarzem Karolem W. było pod Xiążęciem Fryulskim à potym pod Xiążęciem Karyntskim. Pod panowaniem Cesarza Ottona II. było Margrabstwem z Rezydencyą Kraynburk. Potym było pod Fryderykiem II. Woiennym Xiążęciem Austryackim y Styryiskim a Cesarz Fryderyk II. wywyższył go w R. 1231. na Xięstwo' Woyciech I. zastawił go Meynhardowi, Xiążęciu Karyntskiemu, ale w R. 1335. razem z Karyntyą spadło znowu na Dom Austryacki.

8. *Iaki iest Herb?*

Orzeł Koronowany, na piersiach maiący pół Księżyca.

9. *Wieleż ma intrat rocznych Dom Austryacki z tego Xięstwa?*

363171. Złott. 56. Kraycarow.

10.

10. *Co ieſzcze należy do tego Xięstwa?*

Iſtryiſki albo Pizyńſki Kray (Hiſterreich) ktory zawiera Hrabſtwo Mitterburk, przedtym do Hrabiow Gerckich, à teraz do Xiążęcia Aursbergſkiego należące, y Powiat Kaſtua w Liburniy, należący do OO. Jezuitow S. Wita. To Państwo w R. 1400. na Dom Auſtryacki ſpadło. Fryul Auſtryacki, ktory zawiera: Xięſtwa y Hrabſtwa: Gradyſka y Gorica albo Gerc, Staroſtwo Tulmińſkie, należące do Hrabi Coranini, Ziemię Idryańſką, Ziemię Akwileyſką, Miaſta Trieſt nad odnogą Terſtą, y S. Wita w Liburnii nad odnogą Karnerſką. W mieście Gerc ieſt Arcybiſkupſtwo. Herb tego Hrabſtwa ieſt: Lew złoty w polu Niebieſkim y dwie czerwone ſtrefy w polu ſrebrnym.

O Auſtryi Wyżſzey
Albo
Xięſtwie y Hrabſtwie Tyrolſkim.

1. *Ktore w nim ſą znacznieyſze rzeki?*

1.) Inn, poczyna ſię w Szwaycarach à wpada przy Paſaw w Bawaryi do Dunaiu.

2) Etſz przy wſi Reſzen, wpadaiąca przy Brundulo w Rzeczpoſpolitey Weneckiey do Morza Adryatyckiego.

3.) Lech z gory Tannenberg wpadaiąca przy Klaſztorze Szennewerd do Dunaiu.

4.) Drawa, w Powiecie Welſperk.

5.) Izra, w Powiecie Thaurſkim.

6.) Sarka, z gory Kampeyſkiey wpadaiąca przy Torbole do Ieziora Gardſee.

7.) Brente w Powiecie Kaldonackim.

2. *Wiele to Hrabſtwo zawiera Miaſt?*

12. à 17. wśi większych. Stolica Inſpruk nad rzeką Inn.

3. *Co więcey wiadomośći godnego o tym Hrabſtwie?*

Było przedtym częścią Rhaetii, y ſpadło w wieku ſzoſtym na Xiążę-

cia

cia Bawarſkiego, Bertolda III. pierwſzym był Xiążęciem Merańſkim Meynhart III. Hrabia Gorycki w R. 1286. od Ceſarza Rudolfa I. wywyżſzony ieſt na Xiążęcia, od ktorego także odebrał Xięſtwo Karyntſkie. Po Synu iego Henryku ſpadło na Corkę Małgorzatę, nazwaną Maultaſz, ktora w R. 1363. legowała go Wuiom ſwoim: Woyciechowi y Leopoldowi Braciom, Xiążętom Auſtryackim.

4. *Wieleż ma intrat corocznie Dom Auſtryacki?*

Około 80000. Złotych.

5. *Iaki ieſt Herb?*

Orzeł czerwony w polu śrebrnym.

O Gorney Auſtryi.

1. *Iak ſię dzieli?*

Na trzy części: Briſgau z czworą miaſtami leśnemi, Auſtryą Szwabſką y czterma Powiatami

Ali-

ktore ſą: Hrabſtwa Feldkirch albo Montfort, Bregenz, Bludenz y Sonneberg.

2. *Co zawiera Briſgau?*

Stolicę Fryburk, Xiążęcia y Opata S. Blaſii, do niego należy Hrabſtwo Sztauffen y ieſzcze czterech Prałatow. Te czworo miaſt leśnych ſą: Reynfelden, Selungen, Lauffenburk y Waldshut, wſzyſtkie nad rzeką Renem, Hrabſtwo Havenſzteyn, Landwoyſtwo Ortenau y Miaſto Willingen.

3. *Co zawiera Auſtrya Szwabſka?*

Margrabſtwo Burgau, Landgrabſtwo Nellenburg, Miaſto Koſtnic nad Jeziorem Konſtancyenſkim, Landwoyſtwo Altdorf y Rawensburg, Niżſze y Wyżſze Hrabſtwo Hohenberg y pięć Miaſt nad Dunaiem.

O Cyrkule Burgundyi.

1. *Co zawierał przedtym ten Cyrkuł?*

Hrab-

Hrabstwo Burgundyi y całe Niederlandy, to iest: Niższe Niemcy.

2. *Co ieszcze należy do Domu Austryackiego?*

Część Xięstwa Brabancyi, Stolica iest Brüssel, gdzie Wielkorządca całych Niemcow Niższych rezyduie. Całe Xięstwo ma w zdłuż 22. à wszerz 20. Mil y zawiera 28. Miast à 700. wsi. Herb iest Lew złoty w polu czarnym.

Margrabstwo y Miasto Antwerpią nad rzeką Szelde, y Mechlinią nad Demer.

Część Xięstwa Limburskiego z Stolicą Limburgiem. Całe zaś Xięstwo zawiera 6. miast y 123. wsi.

Herb iest Lew błękitny w polu złotym. Znacznieysza rzeka iest Moza.

Część Xięstwa Luxemburskiego z stolicą Luxemburgiem.

Margrabstwo le Pont d'Oye, Hrabstwo Rochefort, Roussy, Salm y wian-

y Wianden. Całe Xięstwo ma wdłuż y wszerz 20. mil y zawiera 24. Miast à 1170. wsi. Herb iest Lew czerwony w polu błękitnym y śrebrnym.

Część Xięstwa Geldryi. Znacznieysze miasto iest: Roermonde.

Część Hrabstwa Flandryi. Stolica, Gand. Znacznieysze Miasta: Oudenaerden, Dornik, Dendermonde, Brügge, Ypern y Port Ostende. Herb iest Lew czarny w polu złotym. Dom Austryacki pozyskał Flandryą, gdy Marya, Corka Karola Odważnego poszła za Maximiliana, Arcy Xcia Austryackiego.

Częsc Hrabstwa Hennegau. Stolica: Mons albo Bergen. Herbem są cztery Lwy w złotych polach. Całe Hrabstwo zawiera 24. miast y 614. wsi.

Część Hrabstwa Namurskiego. Stolica Namur nad Mozą, całe Hrabstwo zawiera 5. miast y 158. wsi.

Herb

Herb ieſt czarny Lew w polu złotym.

Reſzta tego Cyrkułu należy częścią do Francyi, częścią do Rzeczypoſpolitey Hollenderſkiey, częścią też do Krola Pruſkiego. Biſkupstwa ſą: Metz, Toul y Verdun.

O Cyrkule Weſtfalii.

Co należy do tego Cyrkułu?

Znacznieyſze Kraie ſą: Biſkupstwo Monasterſkie, Stolica: Münster. Biſkupstwo zawiera 13 miast; Biſkupstwo Leodyiſkie (Lüttich) w Niederlandzie, zawiera 26. miast, Stolica Lüttich.

Biſkupstwo Paderbornſkie, Stolica: Paderborn. Zawiera 23. miaſt Biſkup rezyduie w Nienhauſ. Tu w okolicy stał Bałwan starych Saſow zburzony od Ceſarza Karola Wielkiego.

Biſkupstwo Oſnabruckie. Stolica: Oſnabrüg. Zawiera 4. miasta, Biſkup rezyduie w Iburgu. To Biſkup-

ſkupſtwo ieſt wiadomości godne dla pokoiu Monaſterſkiego, lub Oſnabruckiego albo Weſtfalſkiego w R. 1648. po woynie, ktora 30. lat trwała. Opactwo: Korwey &c. Xięſtwo: Kliwyi, zawiera 24. miaſta. Znacznieyſze ſą: Klewe, Stolica, Forteca Wezel nad Renem y Duisburg.

Xięſtwo Frizyi. Znacznieyſze miaſta: Emden Stolica y Aurik. Xięſtwo Minden, Stolica Minden. Xięſtwo Mörs.

Hrabſtwo Mark, zawiera 17. miaſt, Stolica: Stamm, Soeſt &c. Hrabſtwo Rawensberg, Stolica Bielefeld. Engern ieſt mieysce gdzie Xięſtwo było Wittekinda, od ktorego pochodzą Xiążęta Saſcy. Pokazuią tam ieſzcze iego Grob. Hrabſtwo Teklenburg y Lingen. Wſzyſtkie te Kraie należą do Krola Pruſkiego.

Xięſtwo Iuliaceńſkie, zawiera 26. Miast, y Xięſtwo Bergeńſkie zawiera . Miaſt Stolica Düſſeldorf, do Elektora

Palatino Rheni Xięſtwo Ferden, Hrabſtwa: Hoya y Diephold, do Elektora Hannowerſkiego.

Hrabſtwa Oldenburg y Delmenhorſt, do Krola Duńſkiego.

Xięſtwo Naſſau, Hrabſtwa: Lippe y Bentheim y Miaſta Ceſarſtwa wolne: Köln, Achen y Dortmund.

Ten Cyrkuł zawiera 1250. mil kwadratowych Geograficznych. Direktorowie ſą: Biſkup Monaſterſki y Elektorowie, Brandenburſki y Palatinus Rheni naprzemianę.

O Cyrkule Ryńſkim Niſzſzym. lub Elektorſkim.

Co należy do tego Cyrkułu?

Te cztery Elektorſtwa: Arcy-Biſkupſtwo Moguntſkie, zawiera 41. miaſt à 21 wielkich wſi. Intraty Biſkupa corocznie ſą 1200000. dobrych złotych. Arcy-Biſkup rezyduie w Aſzaffenburgu. Do niego nale-

należy ieſzcze miaſto Erfurt, Stolica Thuringyi. Okolica między Maynz y Bacharach zowie ſię Ringau.

Arcy-Biſkupſtwo Trewirſkie, zawiera 29. miaſt. Intraty Arcy-Biſkupa ieſt 50000. Talarow. Znacznieyſze miaſta: Trier y Koblenz. Arcy-Biſkupstwo Kolońſkie zawiera 52. miaſta. Order Kawalerſki S. Michała Archanioła, fundowany od Elektora Jozefa Klemenſa. Elektor rezyduie w Bonnie nad Renem. Do niego ieſzcze należy Xięstwo Weſtfalii, ktore zawiera 25. miast.

Palatinatus Rheni, albo Województwo Ryńſkie zawiera 39. miast Elektor rezyduie teraz w Manheymie, przedtym w Heydelberdzie. Ten Cyrkuł zawiera około 960. mil kwadratowych Geograficznych.

Direktorem iest Elektor Moguntſki.

O Cyrkulę Ryńſkim Wyżſzym.

Co zawiera ten Cyrkuł?

Znacznieyſze Kraie do niego należące ſą: Biſkupſtwa; Wormackie, Spirſkie Stolica Bruchſal, Forteca; Filipsburk.

Sztrasburſkie, Stolica: Elſas Zabern.

Bazelſkie, Stolica: Brundrut y Fuldawſkie, Stolica: Fulda.

Wielki Miſtrz S. Jana albo Xięſtwo Heytersheim, Stolica: Heytersheim.

Xięſtwo y Opactwo Prym.

Xiążęta Palatini: Bipontſki, lub Zweybrücken, Stolica: Zweybrücken y Veldenz.

Hrabia Palatinus Birkenfeld. Land Hrabſtwo Haſſyi, Stolice: Kaſſel y Darmſztadt.

Xięſtwo Naſſau y Solms, Ziemia Weſtreich, Xiążęta: Lotaryńſki y Sabaudzki, ieſzcze 3. Xięſtwa à 14. Hrabſtw. Miaſta wolne Ceſarſkie: Worms, Spira, Frankfurt nad rzeką Menem, gdzie Ceſarzow Rzymſkich

ſkich obieraią y Koronuią, Fried-
berg y Weclar.

Direktorowie ſą: Biſkup Warmacki y Elektor Palatinus.

O Cyrkule Szwabſkim.

Co zawiera ten Cyrkuł?

Znacznieyſze Kraie ſą: Biſkupſtwa Augſzpurſkie Stolica: Dillingen, Konſztancyeńſkie, Stolica: Mersburg y Chur w Szwaycarach, Xięſtwa y Opactwa Elwangen, Kemten, Lindau y Buchau y ieſzcze 19. Opactw. Xięſtwo Würtemberſkie, Stolica: Sztutgard, Hohenzollern, Oettingen, Margrabſtwa Baden Baden y Baden Durlach, ieſzcze 8. Xięſtw, 11. Hrabſtw y 31. miaſt wolnych, z ktorych znacznieyſze ſą: Augszpurg y Ulm.

Ten Cyrkuł zawiera 729. Mil kwadratowych Geograficznych.

Direktorem ieſt Xiąże Würtemberſki.

O Cyr-

O Cyrkule Bawarſkim.

Co zawiera ten Cyrkuł?

Znacznieyſze Kraie ſą: Arcy-Biſkupſtwo Salisburſkie, Biſkupſtwa: Freyzyngen, Ratisbonſkie y Paſawſkie, Proboſtwo Berchtolsgaden y 3. Opactw, Xięſtwo y Elektorſtwo Bawarſkie, Stolica: München nad Izrą. Do niego należy: Palatinatus Wyżſzy, Stolica: Amberg y Land-Hrabſtwo Leuchtenberg; Xięſtwo Neuburg, Sulcbach, Szternſzteyn y Hrabſtwa Haag y Ortenburg. Miaſto wolne ieſt: Ratisbona nad Dunaiem.

Ten Cyrkuł zawiera 1020. mil. kwadratowych Geograficznych.

Direktorowie ſą: Elektor Bawarſki y Arcy-Biſkup Salisburſki.

O Cyrkule Frankońſkim.

Co należy do tego Cyrkułu?

Zna-

Znacznieysze Kraie są: Biskupstwa: Bamberg, Würcburg y Aichstedt, Wielki Mistrz Niemiecki, ktory w Mergentheimii rezyduie, Xięstwa: Szwarcenberg, Kulmbach albo Bayreut y Onalcbach albo Anszpach w Domu Brandeburskim; Xięstwo y Hrabstwo Henneberg, ieszcze dwa Xięstwa, 5. Hrabstw, 6. Państw y 5. miast wolnych, z ktorych znacznieysze iest Nürnberg.

Ten Cyrkuł zawiera 484. mil kwadratowych geograficznych.

Direktorowie są: Biskup Bamberski y Margrabia Bayreut y Anszpach.

O Cyrkule Saskim Wyższym.

Co zawiera ten Cyrcuł?

Znacznieysze Kraie są: Xięstwo Pomorskie, należące do Krola Pruskiego y Szwedzkiego. Stolica Pruska iest: Sztetyn nad Odrą; Stolica

szwed-

Szwedzka: Sztralſund. Xięſtwo Kamin, Opactwo Kwedlinburg y Marka Brandeburſka, należące do Krola Pruſkiego. Marka dzieli ſię na 5. części. Marka stara, Stolica: Sztendal, ſrzednia, Stolica: Berlin nad Rzeką Szpre, Uker, Stolica: Prenslo; Nowa, Stolica: Küſtrin nad Odrą y Prignyc, Stolica: Perleberg. Xięſtwo y Wyſpa Rügen na morzu Baltyckim, Stolica: Bergen, do Szwedow; Xięſtwo Kwerfurt, Margrabſtwo Mysnii, Stolica: Drezno nad Elbą, gdzie Elektor Saſki rezyduie, Land Hrabſtwo Thuryngii, Stolica: Erfurt, ktora do Arcy-Biſkupa Moguntſkiego należy y Hrabſtwo Barby, należące do Elektora Saſkiego, Xięstwo Anhalt, Xięstwa Saſkie: Koburg, Eyzenach, Gotha, Altenburg, Weymar, Merzeburg, Naumburg y Zeitz y ieſzcze 6. Hrabstw.

Ten Cyrkuł zawiera 1950. mil kwadra-

kwadratowych Geograficznych. Direktorem iest Elektor Saſki.

O Cyrkule Saſkim Niżſzym.

Co do niego należy?

Znacznieyſze Kraie ſą: Biſkupstwa Hildesheim y Lubek, Stolica: Eutyn; Xięstwa: Magdeburg y Halberſztat do Krola Pruskiego, Braunſzweyk, Lüneburk albo Celle, Bremen, Kalenberk, Grubenhagen, Saxen Lauenburg, do Krola Angielſkiego y Elektora Hanowerſkiego, Xięstwo Holſzteyn, ktore ſię dzieli na cztery części: Holſzteyn Właſną, Sztormarn, Dietmarſen y Wagrien Stolica: Kiel, Hrabstwo Rancau, Miasto Altona, do Krola Duńſkiego, Xięstwo Wolfenbüttel, Xięstwo Blankenburk do Wolfenbüttel należące, Xięstwa Meklenburk Szweryn y Gystrow, Raceburk, Miasta Rostok y Sztargard,

gard, do Meklenburk Szwerin należące, Miasto Wiſmar nad Morzem Baltyckim do Szwedow, y Miasta wolne: Lübek, Goslar, Mühlhauſen, Nordhauſen, Hamburg y Bremen.

Ten Cyrkuł zawiera 1420. mil kwadratowych Geograficznych.

Direktorowie ſą: Xiążęta. Magdeburſki, Bremenſki y nayſtarſzy Xiąże Brunſwicki.

Co za Narody dawne przedtym w Niemczech mieſzkali?

w Auſtryi: Norici.
w Bawaryi: Boii.
w Szwabii: Alemanni y Vindelici.
w Weſtfalii: Angrivarii. 1.
w Biſkupſtwie Paderborneńſkim: Sicambri.
w Oſt Fryzyi: Chauci. 2.
w Xięſtwie Bergeńſkim: Bructeri.
w Kliwii: Gugenni.
w Arcy-Biſkupſtwie Trewirſkim: Treviri.

w Biſkup-

w Biſkupſtwie Spirſkim: Nemetes.
w Biſkupſtwie Wormackim: Vangianes.
w Haſyi: Catti.
w Saxonii Niżſzey: Angli, Cheruſci y Vanini.
w Saxonii Wyżſzey: Hermunduri, Longobardi, Semnones, Svevi y Vandali.
w Pomeranii: Burgundiones y Heruli.

MAPPA XI.
O Niemczech Niżſzych lub Niederlandach.

1. *Ktore ſą znacznieyſze rzeki?*

Ren, Moża y Szelda, wpadaiące do Morza Pułnocnego.

2. *Co zawiera Rzeczpoſpolita Holenderſka?*

Zawiera cały Niederland 1300. mil kwadr: geogr. Zamyka ſiedm Prowincyi y Ziemię Drent, 113.

miaſt

miast, 1400. wsi y około dwuch millionow Obywatelow.

3. *Jak się zowią te Prowincye y Stolice?*

1. Geldria, Stolica: Nimega do niey należy Hrabstwo Zütfen.

2. Hollandia, Stol: Amsterdam pierwsze miasto iest: Dortrecht.

3. Zeelandia, Stol: Middelburg.

4. Utrecht, Stol: Utrecht.

5. Fryzya, Stol: Leowardya.

6. Ober Yssel lub Transisaliania Stol: Dewenter.

7. Groninga, Stol: Groningen. Stolica Ziemi Drent iest: Assen.

4. *Co ieszcze należy do Rzeczypospolitey w Niederlandzie?*

Margrabstwo Bergen op Zoom, miasto Mastrych, część Xięstwa Brabancyi, Limburgii, Flandryi y Margrabstwa Antwerpii.

5. *Kto iest Gubernatorem y Generalnym Kapitanem także y Admirałem Rzeczy Pospolitey?*

Xiążę Arauzykański y Nassawski.

6.

6. *Jak wiele liczy Woyska?*

40000. y 30. Okrętow woiennych.

7. *A Intraty coroczney?*

Dwadzieścia y ieden Milion Zło

8. *Co za Nàrody dawne przedtym mieszkały w Niemczech Niższych?*

w Holandyi :	Batavi.
w Brabancyi :	Menapii.
w Ober Yssel :	Salii.
w Limburgii :	Tungri.

MAPPA XII.

O Rzeczypospolity Szwaycarskiey lub Helwecyi.

1. *Ktore są znacznieysze rzeki?*

Ren y Rhodan, ostatnia wchodzi do Francyi.

2. *Co za Jeziora?*

Genewenskie, Neuenburskie, Bielerskie, Zyrychskie, czworo miast leśnych, Thuńskie y Brieńskie.

3. *Jak się dzieli?*

Na

Na trzynaście małych Rzeczpospolitych, nazwanych: Kantony: Zyrich, Bern, Lucern, Uri, Stolica: Altdorf, Szweyc, Unterwald, Stol: Stans, Zug, Glarus, Bazel, Friburg, Solathurn, Schafhausen y Appencell y iedenaście sprzymierzonych miast Opat S. Galla, miasto S. Galna miasto Biel, Grisones, czyli Rhaeti, podzieleni na trzy związki: Szary albo Wyższy, Domu Boskiego y Dziesięć Sądow Walliserland, miasto Mühlhausen, Xięstwo Neuenburg y Valengin, miasto Genewa y Biskup Bazyleeński.

4. *Ktore są Poddane?*

Dwadzieścia y iedno Landwoytostwo, z ktorych znacznieysze są: Turgau, Reynthal y Grabstwo Baden, y dwa miasta: Bremgarten y Mellingen. Cała Rzeczpospolita zawiera 1090. mil kwadrat. Geogr.

5. *Jak wiele liczy Woyska?*

13400. ludzi.

6.

6. *Kiedy się zaczęła Rzeczpospolita?*

W wieku czternastym, przed ktorym Kray należał do Domu Austryackiego.

7. *Co za Narody dawne przedtym w Helwecyi mieszkały?*

Helwety, Galli y Celtae.

MAPPA XIII.

O Krolestwie Francuskim.

1. *Ktore są znacznieysze rzeki?*

Sekwana (la Seine) wpadaiąca do ciaśniny Kaletańskiey, Ligeris (la Loire) Garumna, (la Garonne) do morza Akwitańskiego y Rhodanus (le Rhone) do Morza Srzodziemnego.

2. *Kiedy zaczęło się Chrześciaństwo?*

W wieku drugim.

3. *Wiele zawiera Biskupow?*

Ośmnaście Arcy-Biskupow, 113. Biskupow, 18. millinow obywatelow y 10000. mil kwadr: geograf.

4. *Co za Ordery?*

Cztery: S. Ducha, fundowany od Krola Henryka w R. 1578. S. Ludwika XIV. w R. 1693.

S. Michała od Krola Ludwika XI. w R. 1665. y Duchowny.

S. Łazarza od Ludwika VII. w R. 1137.

5. *Wiele Krol ma intraty roczney?*

Więcey niż 300. Millionow Liwrow, zktorych każdy po 2. złote czyni.

6. *Iak ſie dzieli całe Kroleſtwo?*

Na 37. Wielkorządztw albo pospolicie na 12. wielkich Prowincyi.

7. *Iak ſię zowią?*

Trzy leżą weśrzodku:
Wyſpa. Francyi, Stolica Paryż. Aurelianſka (Orleans) ſt: Orleans. Lugduńſka, (Lion) ſt: Lion.

Trzy od Pułnocy:
Brittannia, Stolica: Rennes.
Normandia, Stolica: Rouen.
Pikardia, Stolica: Amiens.

Trzy

Trzy od Wſchodu.

Szampania (Champagne) St: Troies.
Burgundia (Bourgogne) St: Dyion.
Delfinat (Dauphiné) St: Grenoble.

Trzy od Południa:

Prowanſya (Provence) St: Aix.
Okcytania (Languedoc) St: Toulouſe
Akwitania (Guienne) St: Bourdeau. wielka część tey Prowincyi zowie ſię: Gaſcogne.

8. *Ktore ſą zawoiowane Prowincye?*

Nawarra Niżſza, Hrabſtwo Rouſillon, Stolica: Perpignan, Forteca. Franche Comté, to ieſt Hrabſtwo Burgundſkie, Stolica Bezançon. Alzacya, dzieli ſię na wyżſzą y niżſzą, Stol: wyżſzey ieſt Kolmar, Niżſzey: Strasburg.

Xięſtwo Lotharyngii, Stol: Nancy Oprocz tych ma w Niderlandzie: Hrabſtwo Artezyi (Artois) St: Arras.

Część Hrabſtwa Hannonii (Hennegau) St: Cameracum (Cambrai.)

Część Xięſtwa Flandryi, St: Ryſſel (Lile.)

9. *Ktory iest Herb Krolestwa?*

Trzy złote Lilie w polu błękitnym. Wiadomości godna ieszcze iest chorągiewka z słowami: Mon Joye Saint Denis, to iest: Moia radość S. Dyoniży; y Aury flammeum, to iest: Chorągiew Francuskiego Krolestwa.

10. *Co za Stare Narody przedtym we Francyi mieszkali?*

Na wyspie Francyi: Celtae, Bellovaci, Parisii, Suessionenses, Sylvanectes y Velocasses.

w Aureliańskiey: Andegavi, Bituriges, Carnutes, Cenomani, Diablintes, Pictones, Turones y Vadicasses.

w Lugduńskiey: Alverni.

w Bretannii: Armori, Curiosolitae, Nannetes, Rhedones, Veneti y Osismii.

w Normandii: Eburovices.

w Pikardii: Ambiani, Monini y Veromandui.

w Szam-

w Szampanii: Lingones, Remi, Senones y Tricaſſes.

w Burgundyi: Mandubii, Segusiani y Aedui.

w Prowanſyi: Vocontii.

w Okcytanii: Gabali, Helvii, Toloſates y Volcae.

w Akwitanii: Cadurci, Lemovices, Petricorii, Rutheni, Santones, Tarbellici, Vaſates y Auſci.

w Lotharyngii: Mediomatrices.

w Hrabſtwie Burgundſkim: Sekwani.

w Artezyi: Atrebates.

w Hannonii: Nervii.

MAPPA XIV.

O Włoſzech.

1. *Ktore ſą znacznieyſze Rzeki?*

Po, Adige, wpadaiące do Morza Adryatyckiego, Arno y Tyberis do Toſkańſkiego.

2. *Jak ſię dzielą ogolnie?*

Na trzy części: Wyższe, nazwane Lombardyą, srzednie y niższe. Zawieraią 5626. mil kwadratowych Geograficznych.

O Wyższych Włoszech.

1. *Co zawiera ta część?*

Siedm Wielkich Xięstw, dziesięć mnieyszych y dwie Rzeczypospolite.

2. *Ktore są te Wielkie Xięstwa?*

Sabaudzkie, Stolica: Chamberi. Pedemontskie, (Piemont) Stol: Turin nad Po.

Monferackie, Stol: Forteca Kazal nad Po y wyspa Sardynii z Stolicą Kagliari, należąca do Xiążęcia Sabaudzkiego ktory oraz iest Krolem Sardyńskim.

Mediolańskie, (Mayland) Stol. Milano.

Mantuańskie, Stol. Mantua, Forteca do Domu Austryackiego.

Parma, Placencya y Guastalla do

Infanta Hiſzpańſkiego Filippa. Y Mutynenſkie, Stolica Modena.

3. *Ktore ſą znacznieyſze mnieyſze Xięſtwa?*

Mirandola, Maſſa, Carera y Monaco.

4. *Co za Rzeczpoſpolite?*

Wenecka y Genueńſka.

5. *Co za Kraie należą do Weneckiey?*

Znacznieyſze ſą: Marca Torwyzana (Trevigio) Friuli, Iſtrya, część Kroleſtw Dalmacyi y Albanii, kilka wyſp na morzu ſrzodziemnym, z ktorych znacznieyſze ſą: Korfu, Cefalonia y Zante, znacznieyſze miaſta ſą: Padua, Verona y S. Udine.

6. *Co więcey wiadomości godnego?*

Ta Rzeczpoſpolita kwitnie iuż więcey niż 1300. lat. Xiąże zowie ſię Doza. Intraty iego roczne wynoſzą na 8200000. Czerwo. Złot: po 13. Zło: polſkich.

7. *Co należy do Rzeczypoſpolitey Genueńſkiey?*

Zna-

Znacznieyſze Kraie ſą: Margrabſtwo Finale, Wyſpa Korſyka, Stol: Baſtia, S. Remo &c.

8. *Jak długo Xiążę rządzi?*

Tylko dwa lata y także nazwanym ieſt Dozą.

O Srzednich Włoſzech.

1. *Co za Kraie zawiera?*

Stan Papieſki, Wielkie Xięſtwo Toſkańſkie y dwie Rzeczypoſpolite

2. *Ktore ſą znacznieyſze Kraie y Miaſta do Papieża należące?*

Stolica Rzym w Kampanii Rzymſkiey nad Tybrem, zbudowany 753. laty przed Narodzeniem Chryſtuſa, Powiat: Bononſki, Xięſtwo Ferraryi, Romania, Stolica: Rawenna, Xięſtwo Vrbino, Marchia Ankonitańſka, gdzie miaſto Loretto, ſławne mieyſce pielgrzymowania, Xięſtwo Spoletańſkie, Sabinia, Stolica: Malliano y Xięſtwo y ArcyBiſkupſtwo

Bene-

Benewento w Krolestwie Neapolitańskim, także y Hrabstwo Venaisin, Stolica: Avignon w Prowancyi. Te Kraie zawieraią 800. mil kwad: geograf. y Intraty Papieża coroczne są 8700000. Szkudow po 7. zł: pol.

3. *Jak się dzieli Wielkie Xięstwo Toskańskie?*

Na trzy części: Ziemie Florentyńskie, Stolica: Florenz nad Arno; Pizańskie, Stol: Piza nad Arno y Syenskie, Stolica: Syena. Do niego ieszcze należy kilka wysp na Morzu Toskańskim, z ktorych znacznieysza iest Elba. Xięstwo zawiera 440. mil kwadrat geograficzny. Wielki Xiąże ma z tego Xięstwa 1800000. Czerwonych złotych intraty.

4. *Ktore są Rzeczypospolite?*

Lukieska leży nad Morzem srzodziemnym. Zawiera w okręgu 30. mil Włoskich, 150. wsi y 120000. Obywatelow: Głowa Rzeczypo-

spolitey

ſpolitey nazywa ſię Gonfalonierem, co Chorążego znaczy, ktory panuie tylko dwa mieſiące. Intraty ma 400000. ſzkudow; y S. Marino w Xięſtwie Urbinſkim. Ieſt pod protekcyą Papieża. Kwitnie iuż przez $13\frac{1}{2}$. wiekow, Obywatelow ma około 5000.

O Niżſzych Włoſzech albo Kroleſtwie Neapolitańſkim y Wyſpie Sycylii.

1. *Co zawiera Kroleſtwo?*

1260. mil kwad: geogr: 144. miaſt większych, 275. Xięſtw, 173. Margrabſtw, 42. Hrabſtw, 445. Baronii, 20. ArcyBiſkupſtw y 125. Biſkupſtw.

2. *Jak ſię dzieli?*

Na 12. Prowincyi.

1.) Ziemia Lavoro, Stolica: Napoli, nad Morzem ſrzodziemnym.

2.) Xięſtwo z tey ſtrony [Principato citra] Stol: Salerno.

3.) X. z oney ſtrony (Princip. ultra) Stolica Conza.

4.) Bazylikata, Stolica Cirenza.

5.) Kalabria z tey ſtrony (citra) Stolica Coſenza.

6.) Kalabria z oney ſtrony (ultra) Stolica Cantazaro.

7.) Ziemia Otranto, Stol: Lecce.

8.) Ziemia Bari, Stolica Bari.

9. Kapitanata, Stol: Manfredonia. Na przeciwko tey Prowincyi leżą Wyſpy Tremyckie na Morzu Adryatyckim. Te trzy Prowincye: Otranto, Bari y Kapitanata zowią ſię iednym ſłowem: Apulia.

10.) Hrabſtwo Moliże, Stol: Boiano.

11.) Abruzzo z tey ſtrony (citra) Stolica Teti.

12.) Abruzzo z oney ſtrony (ultra) Stolica Akwila.

3. *Co zawiera Krolеſtwo Sycylii?*

576. mil kwad: geog: 60. Xięſtw, 56 Margrabſtw, więcey niż 100. Hrabſtw, 352. miaſta y 1123163.

Obywa-

Obywatelow. Rzeki ią: Kantera, Jaretta &c.

4. *Jak ſię dzieli Sycylia?*

Na trzy części:
Ziemia (Val) Mazara, *Stol*: Palermo.
Ziemia Demone, *Stol*: Meſſana.
Ziemia Noto, *Stol*. *Syrakuza*.
Znacznieyſze małe wyſpy około *Sycylii* ſą Egates, z ktorych naywiękſza ieſt: Favignana y Lipari.

5. *Co za Jeziora znayduią ſię we Włoſzech?*

Jezioro Wielkie (Lac Majeure) wychodzi z Alp Gor w Xięſtwie Mediolańſkim y wpada do Rzeki Po. Jezioro Kome, wychodzi z gor Alp w Xięſtwie Mediolańſkim y wpada do rzeki Po y Jezioro Garde w Kraiach Weneckich.

6. *Co za Rzeki?*

Trzy: Po, y Adige wychodzą zgor Alp, w Xięſtwie Pedemontſkim y wpadaią do morza Adryatyckiego. Tyber wychodzi z gory Appenniu

y wpada

y w pada nie daleko od Rzymu do morza Toſkańſkiego, co ieſt częścią morza ſrzodziemnego.

7. *Co za ſtare Narody przedtym we Włoſzech mieſzkały?*

W wyżſzych: Allobroges, Anamani, Carni, Cenomani, Centrones, Illyrii, Inſubres, Liburni, Longobardi, Taurini, Veneti y Ligures.

W ſrzednich: Aborigines, Auſones, Hetruſci, Hernici, Latini, Rutuli, Sabini y Volſci.

W niżſzych: Apuli, Brutii, Hirpini, Lucani, Marſi, Pediculi, Picentini, Peligni, Salentini, Samnites, Sybaritae, Tarentini, Veſtini y Siculi w Sycylii.

MAPPA XV.

O Wielkiey Brytanii.

1. *Co zawiera Wielka Brytania?*

Te dwie wyſpy Wielką Brytanią y Hybernią lub Irlandią ktore zawieraią

wieraią trzy Krolestwa: Anglią, Szkocyą y Irlandią, 6040. mil kwad: Geogr. y 8. millionow obywatelow.

2. *Co stan Duchowny?*

Kościoł Angielski ma dwa Arcy-Biskupstwa: Kanterbury y Iork y 25. Biskupow; Irlandya 4. Arcy-Biskupow y 19. Biskupow.

3. *Wiele iest Orderow?*

Trzy: dwa Angielskie: S. Jerzego, fundowany od Krola Edwarda III 1350. Podwiazkowy od Krola Henryka IV. y odnowiony od Ierzego I. 1725. y ieden Szkocki: S. Iędrzeia, odnowiony od Krolowy Anny 1703.

4. *Co za Intraty ordynaryine Krola?*

800000. Funtow szterlingow po dwa Czerwone Złote.

5. *Jak wielkie Woysko?*

W roku 1755. było w Wielkiey Brytannii 26849. à w Hibernii 10000. ludzi.

O Kro-

O Krolestwie Angielskim.

1. *Ktore są znacznieysze Rzeki?*

Trzy: Tamiza, Sawerna y Humber albo Trent.

2. *Co za gory nadmorskie?*

Znacznieysza iest Landsende, to iest: koniec Kraiu w Kornubii.

3. *Jak się dzieli ogulnie?*

Na Krolestwo Anglii y Xięstwo Wallii.

4. *Jak Krolestwo?*

Na 40. Shiren lub Hrabstw?

5. *Ktore są y iak się zowią ich Stolice?*

1.) Polwyspa Kornubia, Stolica Landstuphon; Port: Falmouth.
2. Xięstwo Dewon, Stol: Excester. Port: Plymouth.
3. Hrabstwo Dorset, Stol: Dorchester.
4. Sommerset, Stolica Bristol.
5. Wilt, Stolica Salisbury.
6. Hamp, przedtym Soud Hampton Stol: Winchester, Port: Portsmouth. Do tey Prowincyi należą Wyspy

Wicht

Wicht y na przeciwko Normandyi: Ierſey, Stol: S. Helier y Guernſey &c.
7. Berk, Stolica Redding.
8. Surrey, Stolica Guilford.
9. Suſſex, Stolica Chicheſter.
10. Kent, Stol: Kanterbury, Port. Douver.
11. Middleſex, Stol: całego Krolestwa London nad Tamizą, druga część miaſta, zowie ſię: Weſtmunſter.
12. Eſſex, Stolica Colcheſter.
13. Suffolk, Stolica Ipſwich.
14. Norfolk, Stolica Norwich, Port: Iarmouth.
15. Kambridge, Stol. Kambridge, Akademia.
16. Huttington, Stolica Huttington.
17. Bedford, Stolica Bedford.
18. Hentford, Stolica Hentford.
19. Bukingham, Stol: Bukingham.
20. Oxford, Stol. Oxford, Akademia.
21. Gloceſter, Stolica Gloceſter.
22. Monmuth, Stolica Monmouth.
23. Hereford, Stolica Hereford.

24. Worcester, Stolica Worcester.
25. Warwik, Stolica Warwik.
26. Northampton, St: Northampton.
27. Nottingham, Stol: Nottingham.
28. Stafford, Stolica Stafford.
29. Chester, Stolica Chester.
30. Durham, Stolica Durham.
31. Leicester, Stolica Leicester.
32. Linkoln, Stolica Linkoln.
33. Derby, Stolica Derby.
34. Lankaster, Stolica Lankaster.
35. Iork, naywiększa, Stol: Iork.
36. Rutland, naymnieysza, Stolica Okeham.
37. Shrop, Stolica Shrewsbury.
38. Northumberland, St: Neucastle.
39. Cumberland, Stolica Carlsile y
40. Westmorland, Stolica Apulby.

6. *Jak się dzieli ogulnie Xięstwo Wallii?*

Na South Wallis y Nord Wallis, to iest: Część Południową y Połnocną.

7. *Jak South Wallis?*

Na sześć Prowincyi.

1. South.

1. South Wallis, Stolica Pembrok.
2. Glamorgan, Stolica Landaf.
3. Kermarten, Stolica Kermarten.
4. Breknok, Stolica Breknok.
5. Kardygan, Stolica Kardygan.
6. Radnor, Stolica Radnor.

8. *Jak się Nort-Wallis?*

Także na sześć:

1. Merioneth, Stolica Harleigh.
2. Montgomeri, Stol: Montgomeri.
3. Flint, Stolica Flint,
4. Denbigh, Stolica Denbigh.
5. Kernarwan, Stolica Kernarwan.
6. Wyspa Anglesey, po łacinie: Mona, Stolica Beaumaris.

Na Morzu Irlandskim leży Wyspa Man, Stolica Russyn.

O Kroleſtwie Szkockim.

1. *Co zawiera to Kroleſtwo?*

Ma wszerz od Połnocy ku Południowi 215. à wdłuż od Zachodu ku Wschodowi 140. mil Szkockich.

2. *Kto-*

2. *Ktora ieſt znacznieyſza Rzeka?*
Tay.
3. *Co za Gory nadmorſkie?*
Trzy: Dungby, Faro y Galloway.
4. *Jak ſię dzieli ogulnie?*
Na trzy części: Południową ſrzednią y Połnocną albo na 31. Hrabſtwo.
5. *Co za Porty?*
Edenburg, Stolica całego Kroleſtwa, Glaſcow, w Prowincyi Klidesdale, S. Iędrzeia lub Stol: Andrews w Prowincyi Fife, Aberdeen, Szterlings, Montroe, Dundee y Dornok.
6. *Co za Wyſpy?*
Orcades, z ktorych naywiękſza ieſt Pomona y Szotlandſkie, z ktorych znacznieyſza ieſt Maynland, Stolica: Lerwich.

o Wyſpie y Kroleſtwie Hybernii

1. *Ktora ieſt znacznieyſza rzeka?*

O Zowie

Zowie się Shannon.

2. *Co za Gora nadmorska?*

Clare.

3. *Jak się dzieli ogulnie?*

Na cztery Prowincye: Leinster, Ulster, Connaught y Münster.

4. *Jak Leinster?*

Na 11. Hrabstw:

1. Dublin, Stolica całego Krolestwa iest Dublin.
2. Wiklof, Stol: Wiklow.
3. Wexford, Stol: Wexford.
4. Kilkenny, Stol: Kilkenny.
5. Katerlak, Stol: Katerlak.
6. Kildare, Stol: Kildare.
7. Longford, Stol: Longford.
8. Kings (to iest Krola) Kunty, Stol: Philips albo Kings Town.
9. Kweens (to iest Krolowy) Kunty, Stol: Kanty albo Mariborough.
10. Est Meath, Stolica Trim. y
11. West Meath, Stolica Molingar.

5. *Jak się dzieli Ulster?*

Na dziesięć Hrabstw.

1. Louth,

1. Louth, Stolica Drogeda albo Tredagh.
2. Armak, Stol: Charlemont.
3. Antrim, Stol: Knokfergus.
4. Tyrone, Stol: Dunganon.
5. Fermanak, Stol: Iniſkilling.
6. Kawan, Stolica Kawan.
7. Monagan, Stol: Monagan.
8 Down, Stolica Down.
9. Londonderi, Stol: Londonderi.
10. Dunnegal, Stol: Dunnegal.

6. *Jak ſię dzieli Konnaugth?*

Na ſześć Hrabſtw.

1. Roſkomon, Stolica Athlone.
2. Clare albo Tomond, Stol: Killałow lub Kabu.
3. Letrim, Stolica Letrim.
4. Slego, Stolica Slego.
5. Maio, Stolica Maio. y
6. Galway, Stolica Galway.

7. *Jak Münſter?*

Na pięć Hrabſtw.

1. Kerry, Stolica Dingle.
2. Tipperari, Stolica Klonmel.

3. Waterford, Stolica Waterford.
4. Limmerik, Stolica Limmerik. y
5. Kork.

8. *Co ieſzcze należy do Wielkiey Brytanii w Europie?*

Forteca Gibraltar w Króleſtwie Hiſzpańſkim y Wyſpa Minorka, na Morzu ſrzodziemnym, Stol: Mahon.

9. *Co w Afryce?*

Kilka mnieyſzych Fortec w Guiney y Wyſpę: S. Heleny.

10. *Co w Azyi?*

Kilka mieyſc w Koromandelu, w Kunkan y fortece Marlborúk na wyſpie Sumatra.

11. *Co w Ameryce?*

Kraie nad Odnogą Hudzonſką, Terre Neuve, to ieſt: Nową Ziemię, Nową Szkocyą, Nową Anglią, Nowy Jork, Nowy Ierſey, Penſylwanią, Stolica: Philadelphia; Marilandią, Wirginią, Karolinę, Georgią, Wyſpy: Barbados, S. Lucia, S. Wincentego, Dominico, Antego, Mont-

Montferrat, Newis, S. Krzyſztofa, Barbada, Anguilia, Iamaika, Bahama y Bermudas.

12. *Co za ſtare Narody przedtym na Wyſpach Brytańſkich mieſzkały?*

w Anglii, Britanni.

w Northumberlandzie: Brigantes około rzeki Sawerny: Silures.

w Prowincyi Kent: Kantii.

w Szkocyi: Szkoty, y na granicach Angielſkich: Picti.

MAPPA XVI.
O Krolestwie Duńſkim.

1. *Co zawiera to Kroleſtwo y co do niego należy?*

Około 850. mil kwadr: georgr. y 26. miaſt, kilka wyſp na Morzu Baltyckim, Połwyſpy Iucią lub Iutland y Groningen, Wyſpę Island, Xięſtwa Szleſwik y Holſztyn y naywiększą część Kroleſtwa Norwegii.

2. *Co zawiera Stan Duchowny?*

6. Bi-

6. Biſkupſtw w Danii, 4 w Norwegii, 2. w Islandii à żadnego Arcybiſkupa.

3. *Co za Ordery Kawalerſkie?*

Dwa: Słonia albo Order Błękitny, fundowany od Kanuta VI. w Wieku dwunaſtym; y Danebrogſki lub Order Biały, fundowany od Waldemara II. oba odnowione od Krola Kryſtyana V.

4. *Jak wielkie ieſt Woyſko?*

Zawiera 60000. ludzi.

5. *Ktore ſą znacznieyſze miaſta na Wyſpie Selandyi?*

Kopenhagen, Stolica całego Kroleſtwa, Helſingör, Rotſzild, wiadomości godne dla pokoiu 1658. Kronburk, Forteca; Wyſpy: Moen, Bornholm, Stolica: Rönde.

6. *Ktore na Wyſpie Fionii lub Fünen?*

Odenſee, Stolica, Niburg. Wyſpy: Langeland, to ieſt: Długa Ziemia, Lalland, Stolica Naſkow; Falſter, Stolica Niköping.

7.

7. *Jak się dzieli ogulnie Połwyspa Iucya?*
Na Południową y Połnocną część.
8. *Ktore są znacznieysze Miasta?*
Aalborg, Stolica, Wiborg, Aarhus y Rypen.
9. *Co zawiera Xięstwo Szleswik?*
13. Miast y około 1500. wsi. Znacznieysze są: Szleswik, Stolica, Hadersleben, Apenrade, Tondern, Sonderburk na wyspie Alsen, Flensburg, Huzun, Tönningen, Forteca y Wyspy: Heiligeland, to iest: Swięta Ziemia y Femern, Stolica: Bork.
10. *Co zawiera Krolestwo Norwegii?*
5250. mil Kwadr: Georg. 18. miast y około 600000. Obywatelow.
11. *Ktore są znacznieysze Miasta?*
Krystyania, Stolica, Bergen, przedtym Stolica y Drontheim. Daley ku połnocy leżą Wyspy Faeroer.
12. *Wiele obywatelow zawiera Islandya?*
50000. Stolica iest Szkalhold.
13. *Co za Gory nadmorskie w Norwegii*
Trzy: Cap Nord, Nord Kn? y Cap Nosa.

24. *Co za ſtare Narody przedtym w tych Kraiach mieſzkały?*

Na Wyſpach Duńſkich: Teutones, na Połwyſpie Iucyi: Cimbri.

MAPPA XVII.
O Kroleſtwie Szweckim.

1. *Co zawiera to Kroleſtwo?*

Zawiera 12800. mil Kwad: Geogr:

2. *Co za Ordery Kawalerſkie?*

Jeſt trzy odnowione od Krola Fryderyka I. 1748.

Seraficki lub błękitny Order, fundowany od Magnuſa Smeka 1334.

Order Miecza lub żołty od Guſtawa Waza 1523.

Gwiazdy Połnocney lub czarny.

3. *Jak wielkie ieſt Woyſko?*

Około 50000. ludzi.

4. *Jak ſię dzieli Szwecya ogulnie?*

Na pięć części: Szwecyą właſną Państwo Gotſkie, Nordland, Lapland y Finland.

5.

5. *Jak Szwecya własna?*

Na pięć Ziem: Upland, Stolica całego Krolestwa: Sztokholm, Upsal z Akademią; Sudermanland, Nerike, Westmanland y Dalekarlią lub Ziemię Dal.

6. *Co zawiera Państwo Gotskie?*

Zawiera 48. miast y następuiące znacznieysze Ziemie: Gotland, West-Gotland, Smaland, Wermeland, sud Gothland, Halland, Nordland, Angermannland, Westbotten y Wyspy Oeland y Gotland na Morzu Baltyckim.

7. *Jak się dzieli Lapland?*

Na pięć części według rzek: Ume, Pite, Lule, Torne, y Kimi.

8. *Jak się zowie Stolica Finlandyi?*

Abo.

9. *Co za Gory między Szwecyą y Norwegią?*

Szczęśliwe lub Darefield.

10. *Co za Stare Narody przedtym w Szwecyi, mieszkały?*

To byli Gothi.

MAP-

MAPPA XVIII.
O Kroleſtwie Hiſzpańſkim.

1. *Co zawiera to Kroleſtwo?*

8500. mil Kwad: Geogr: 140. miaſt y około poł oſma milliona Obywatelow.

2. *Jak ſię dzieli ogulnie?*

Na Dwie Korony: Kaſtylſką y Arragońſką.

3. *Co zawiera Korona Kaſtylſka?*

Trzynaście Prowincyi.

1. Kroleſtwo Nowey Kaſtylii, Stoli: całego Kroleſtwa: Madrit nad Rzeką Mazanarez.
2. Krol: ſtarey Kaſtylii, Stol: Burgos.
3. Krol: Leon, Stol: Leon.
4. Krol: Nawarry, Stol: Pampelona To ieſt Wyżſza Nawarra, Niżſza za Gorami Pyreneyſkiemi należy do Francyi.
5. Krol: Granady, Stol: Granada.
6. Krol: Sewilyi, Stolica Sewilia.

Krole-

Krolestwa Sewilyi, Korduby y Iaen iednym słowem zowią się Andaluzya.

7. Krol: Murcyi, Stolica Murcya.
8. Xięstwo Asturyi, Stol: Owiedo.
9. Krol: Gallicyi, Stol: S. Jakuba de Kompostella.
10. Prowincya Extremadura, Stol: Badaioz.
11. Prow: Guipuskoa, Stol. S. Sebastian.
12. Prow: Alawa, Stol: Wittoria.
13. Państwo Biskaia, Stol: Bilbao.

4. *Co zawiera Korona Arragońska?*

Cztery Prowincye.

1. Krolestwo Arragonii, Stol: Saragossa.
2. Krol: Walencyi, Stol: Walencya.
3. Krol y Wyspa Maiorka Stol: Palma.
4. Xięstwo Katalonii, Stol: Barcellona.

5. *Ktore są znacznieysze Rzeki?*

Sześć: Eber, wychodzi z Granic Starey Kastilii, płynie przez Arragonią y Katalonią y wpada do Morza srzodziemnego. 2.

2. Guadalkwiwir wychodzi z gor południowych Nowey Kastilii y dzieli Andaluzyą na dwie niemal rowne części.

3. Guadiana, wychodzi z iezior Guadiana, nie daleko od Kalatrawy w Nowey Kastilyi.

4. Tagus, wychodzi z gor między Arragonią y Nową Kastilią, w tey Rzece znayduie się złoty piasek.

5. Duro, wychodzi z nowey Kastylii płynie przez Portugalią y wpada do Oceanu Wielkiego. y

6. Minho, ktora także wpada do Oceanu.

6. *Ktore są znacznieysze Odnogi lub Porty?*

Corunna, Vigos, Kadix, Gibraltar, Kartagena y Alikant.

7. *Ktore Gory Nadmorskie?*

Cap Pinas, Ortegal, Finisterra, Trafalgar, Gates, Palos y Creusa.

8. *Kiedy się zaczęło Chrześciaństwo?*

W drugim wieku.

9. *Co*

9 *Co zawiera Stan Duchowny?*

Ośm Arcy-Biſkupſtw, z ktorych Toledańſki ieſt Primaſem y ma corocznie 30000. Czerw: Złot: Intraty. Y 47. Biſkupſtw w Kraiach Hiſzpańſkich, w Ameryce 7. Arcybiſkupſtw y 31. Biſkupſtw.

10. *Co za Ordery znacznieyſze?*

Złotego Runa, fundowany od Filippa Dobrego, Xiążecia Burgundſkiego, w Roku 1430.

S. Jakuba de Kompoſtella y Alkantara od Ferdynanda II. Krola Leonſkiego 1170. y Kalatrawa od Sankcyuſza III Krola Kaſtylſkiego.

11. *Wiele Krol ma intraty?*

42. Millionow Talarow miedzianych po 4. złote polſkie.

12. *Jak wielkie ieſt Woyſko?*

Około 100000. Ludzi.

13. *Jakie ſtare Narody przedtym w tych Kraiach Mieſzkały?*

w Nowey Kaſtilii: Karpentani y Numantini.

w Leon:

w Leon: Vaccaei y Vettones.
w Nawarze: Vaſcones.
w Gallicyi: Gallaeci.
w Andaluzyi: Hiſpalenſes y Turduli.
w Aſturyi: Aſtures y Baſtuli.
w Extremadurze: Oretani y Turdetani.
w Guipuſkua: Varduli.
w Biſkai: Kantabri.
w Arraganii: Celtiberi.
w Walencyi: Saguntini. y
w Katalonii: Ilergetes.

MAPPA XIX.

O Kroleſtwie Portugalſkim.

1. *Co zawiera to Kroleſtwo?*

1845. Mil kwad: Geogr. 19. miaſt większych, 527. mnieyſzych, 900. Klaſztorow y 1742230. Obywatelow.

2. *Co zawiera Stan Duchowny?*

Iedno Patryarchoſtwo w Lisbonie, 3. Arcybiſkupſtwa: Braga, Ewora

Ewora y Lisbona, y 16. Biſkupſtw.

3. *Ktore ſą Ordery?*

Trzy: Chryſtuſa, fundowany od Krola Dyonizego 1319. Znak ieſt Krzyż czerwony.

Swię: Iakuba, fundowany 1030. Znak ieſt Szpada czerwona. y

Awiż, od Krola Alfonza 1147. Znak Krzyż żielony.

4. *Jak wielkie ieſt Woysko?*

19897. ludzi.

5. *Jak ſię dzieli Krolěſtwo?*

Na ſześć Prowincyi:

1. Extremadura, Stolica Lisbona nad Rzeką Tagus.
2. Bayra, naywiękſza Stol: Koimbra.
3. Między Rzekami Minho y Duro, Stolica Oporto.
4. Zowey ſtrony Gor (Tra los Montes) Stolica Braganza.
5. Z oney ſtrony Tagu (Alènteio) Stolica Ewora. y
6. Kroleſtwo Algarbii, Stol: Lagos.

6. *Ktora ieſt znaczniey ſza z Wyſp na Morzu Atlantyckim?*

Ma-

Madera, Stolica: Tunchal.

7. *Ktore z Wysp Azorskich lub Flamandzkich?*

Tercera y Piko, gdzie gora trzy mile wysoka.

8. *Ktora z Wysp zieloney gory nad Morskiey (Promontorii viridis lub Cap verde)?*

Swiętego Tomasza.

9. *Co iesżcze należy do Krolestwa w Afryce?*

Forteca Mazagan w Cesarstwie Maroko y miasto Zofala w kraiu Kafrow lub Murzynow y kilka mieysc w Krolestwach Loango, Kongo, Angola y Monomotapa y Miasto Mozambik.

10. *Co w Azyi?*

Miasta Diu w Krolestwie Guzurate w Kraiu Wielkiego Mogola; Goa w Krolestwie Kunkan na Polwyspie z tey strony Rzeki Gangesu y Makao.

11. *Co w Ameryce?*

Brazylia y część Guiany y Parakwaryi.

12.

12. *Ktore ſą znaczniey ſze Rzeki?*
Minho, Duro, Mondego, Tagus y Guadiana.

13. *Co za Gory nadmorſkie?*
Roxent, Epichel, S. Wincentego y S. Maryi.

14. *Co za Porty?*
Setuval y Lagos.

15. *Co za ſtare Narody za czaſow Rzymian w tym Kroleſtwie mieſzkały?*
Luzytani.

MAPPA XX.
O Azyi.

1. *Jakie ſą obyczaie w Azyi?*
Ogolnie mowiąc Obywatele Azyi ſą dowcipni, rozmowni, wſpaniali, ale zniewieściali, zawiſtni y ſzalbierze. Dwiema rzeczami oſobliwie dyſtyngwuią ſię Chińczykowie pychą y miłością Nauk y ſztuk. Przyznawaią Europayczykom iedno oko y mowią że wſzyſtkie inſze

Narody ſą ślepe. U nich nauka Szlachectwo ſprawuie y uczenì naypierwſi ſą w Ceſarſtwie, dom tylko Ceſarza z narodzenia ieſt Szlachetnym.

2. *Jak ſię dzieli ogulnie?*

Na ſześć wielkich części:

1. Turcyą Azyatycką.
2. Kroleſtwo Perſkie.
3. Ceſarſtwo Wielkiego Mogola.
4. Indią Wſchodnią.
5. Ceſarſtwo Chińſkie. y
6. Wielką Tataryą y Wyſpy Azyatyckie na morzu Indyiſkim y ſpokoynym.

3. *Jak ſię dzieli Turcya Azyatycka?*

Na ſześć Prowincyi, trzy z tey ſtrony Rzeki Eufratu: Natolią, Syrią y Arabią, a trzy z oney ſtrony: Georgią, Turkomannią y Diarbek.

4. *Jak ſię dzieli Natolia?*

Na cztery Prowincye: Natolią właſną, Amazyą, Karamanią y wyſpy na morzu ſrzodziemnym.

5. *Ktore ſą Miaſta znacznieyſze w Natolii właſney?*

Smirna Stolica, Kutaie, Rezydencya Baſzy lub Rządzcy Tureckiego, Burzya, przedtym Rezydencya Ceſarzow Tureckich, Abydo, Forteca nad Helleſpontem, druga Seſto na przeciwko w Europie, obie nazwane wielkie Dardanelly, Efezus, gdzie przedtym była ſławna Bożnica Dyany, Troia lub Ilium, ſpuſtoſzona od Grekow 1100. lat przed Narodzeniem Chryſtuſa, Iſnych, przedtym Nicea, gdzie w R. 787. Concilium Nicaenum było. Szkutary, na przeciwko Konſtantinopola, przedtym Chryſopolis, nie daleko od Szkutari był ſtary Chalcedon, gdzie w R. 451. Sławne Concilium Kalcedońſkie Sardy przedtym Stolica bogatego Krola Lydyi Krezuſa, y Lampſacus, nie daleko od tego miaſta ieſt Rzeka Granicus, gdzie Alexander W. pierwſzą bitwę miał z Perſami.

6. *Ktore ſą znacznieyſze Miaſta w Amazyi?*

Amazan, Stolica: Trebizonda, przedtym Port nad morzem czarnym y Rezydencya Ceſarzow Greckich, Siſimo, Rezydencya Mitrydateſa, Krola Pontſkiego.

7. *Ktore w Karamanii?*

Cogni, Stolica, Tarſo, Oyczyzna S. Apoſtoła Pawła, przy tym mieście ieſt rzeka Cydnus, w ktorey Alexander W. niemal życie był ſtracił, Laiaſſo, przedtym Iſſus, gdzie druga bitwa ſię ſtała między Alexandrem W. y Perſami.

8. *Ktora ieſt Stolica Alauduli?*

Maraz.

9. *Jak Natolia dawnych czaſow była podzielona?*

Gdzie Troia, nażywała ſię Frygia więkſza.

Gdzie Kutaie, Frygya Mnieyſza.

Pergamus, Myżya Więkſza.

Mam-

Lampſacus, Myzya Mnieyſza.
Foia, Aeolis.
Smyrna, Ionia.
Halikarnaſus, Doris.
Gdzie Filadelfi y Sardo była Lydia
- Alidinelli - Karia
- Pruzya - Bytynia.
- Herakka - Pontus.
- Sinopi - Paflagonia.
- Angury - Gallacya.
- Tokat - Kappadocya.
- Alaudali - Armenia mnieyſza
- Tarſo - Cylicia.
- Kogni - Liakonia.
- Antiochia - Pizydia.
- Satalia - Pamfilia.
- Menteze - Lycia.

10. *Jakie Wyſpy należą do Natolii?*

Króleſtwo Cyprus po Kreteńczykach w Roku 1472. ſpadło na Rzeczpoſpolitą Wenecką, a 1570. od Turków opanowane. Stolica: Nikozya, Port: Famagoſta.

Rod w R. 1522. oppanowany od Soli-

Solimanna, Cesarza Tureckiego, ktory wypędził Kawalerow S. Iana.

11. *Jak się dzieli Syria?*

Na trzy Gubernie: Aleppo, Tripoli y Damasko.

12. *Jak się zowie Gora w Gubernii Aleppo?*

Gora Libanon, gdzie Chrześcianie mieszkaią, nazwani: Minoritae.

13. *Ktore są znacznieysze Miasta w Gubernii Damasko?*

Sayd, przedtym Sidon, Sur, przedtym Tyrus, Akre, przedtym Ptolomais, Samaria, y Ierożolima, teraż bardzo małe miasteczko, a przedtym Stolica Palestiny, to iest: ziemi obiecaney lub Krolestwa Zydowskiego.

14. *Iakie Prowincye dawnych czasow w tych Kraiach były?*

Syria, gdzie teraż Aleppo.
Fenicya --- Tripoli.
Palestina lub Kanaan gdzie Ierozolima.

15.

15. *Co za Morza y Rzeki w Paleſtynie?*

Galileyſkie lub Iezioro Genezareth, Morze martwe lub Iezioro Aſphaltites y Rzeka Jordan.

16. *Iak ſię dzieli ogolnie Paleſtyna?*

Na cztery wielkie Prowincye: Judea, Galilea, Samaria y Peræa.

17. *Iakie Pokolenia Zydowſkie były w Iudei?*

1. Iudy, znacznieyſze miaſta: Betlehem, gdzie Chryſtus ſię narodził, Hebron, Rezydencya Krola Dawida. Ziemia Goſen y Puſtynia Syf.

2. Beniamina, Ierozolima Stolica y Iericho.

3. Dana, Stolica; Ioppe.

4. Simeona, Aſkalon nad morzem ſrzodziemnym.

18. *Iakie w Galilei?*

1. Aſſera, Gora Saron.

2. Naftalego, Kapernaum y Ceſarea Philippi.

3. Zabulona, Tiberias y Betzayda nad Iezioren Genezareth, Kana,

Na-

Nazaret, gdzie Chrystus wychowany y Gora Tabor.

4. Izassara, Iezreel y Gora Karmel.

19. *Ktore w Samaryi?*

1. Efraima; Samaria y Sichem.
2. Połowa Pokolenia Manassy, gdzie Krolestwo Bazan, miasto Korazym y Gora Seyr.

20. *Ktore w Perei?*

Podzielona na trzy części: Trachonitis, Idumea y Batanea. Tam były pokolenia Ruben, Druga połowa Manassy y Gad, gdzie ziemia Galead y miasto Betabora.

21. *Iakie Narody mieszkały około Palestiny?*

Ku Wschodowi: Ammonitae, Midianitae, Moabitae y Amalekitae nad morzem Galileyskim.

Ku Południowi Edomitae nad morzem umarłym y Egypcyanie.

Ku zachodowi: Philistæi nad morzem srzodziemnym. y

Ku Połnocy: Syrii, gdzie się zaczyna rzeka Iordan. 22.

22. *Iak się dzieli Arabia?*

Na trzy części: Kamienistą, pustą y szczęśliwą.

23. *Co za Gory wskalistey?*

Horeb y Synai.

24. *Co za Pustynie?*

Paran, Cyn y Kades. Znacznieysze miasto iest: Krak lub Herat po łacinie: Petra.

25. *Iakie Narody przedtym tu mieszkały?*

Amalekitowie, Edomitowie, Medianici, y Ismaelitowie.

26. *Ktore iest znacznieysze Miasto w pustey?*

Balzora nad Odnogą Perską.

27. *Iakie są w Szczęśliwey?*

Medina, nazwane Talnabi, gdzie falszywy Prorok Mahomet umarł y pochowany w Roku 637.

Meka, gdzie on się narodził w R. 570. Mieysce Pielgrzymowania Tureckiego.

Zibith przedtym Saba, zkąd przyszli trzy Swięci Krolowie.

Aden,

Aden, Forteca nad morzem Arabſkim.

Maſkate, Port przedtym należał do Portugalczykow. y

Wyſpa Baren w odnodze Perſkiey należąca do Perſow gdzie ſię Perły łowią.

28. *Ktorzy Xiążęta ſą Hołdownikami Tureckiemi?*

Ci trzy, ktorych kraie nie daleko ſą od Morza czarnego: Mingrelſki, Imiretſki y Gurielſki.

29. *Ktorzy ſą Hołdownikami Perſkiemi?*

Ci trzy, ktorych kraie niedaleko ſą od Morza Kaſpiyſkiego: Karduelſkie znacznieyſze miaſto: Teflis; y Kaſzetſki.

30. *Co wiadomośći godnego o Turkomanii?*

Dawnych czaſow nazwana była Armenia Więkſza, Stolica ieſt Erzerum y w tey Prowincyi ieſt Gora Ararat, gdzie Arka Noego ſtanela.

31. *Ktore ſą znacznieyſze miaſta w Diarbek?* Bagdad,

Bagdad, Stolica nad rzeką Tygris. Za trzeciey Monarchii nazwana była Seleucia, y kray Babilonia lub Chaldea. Mosoul nad tą samą rzeką, przedtym Niniwe.

Ofra, przedtym Edessa w Mezopotamii.

Haran, gdzie Krassus Wodz Rzymski zabity.

Tam, gdzie Eufrat wpada do Tygra miał być Ray.

O Krolestwie Perskim.

1. *Iaka iest obszerność tego Krolestwa?*

Wszerz y wdłuż 400. mil. Krol zowie się Sofi, lub Sefi albo Szach.

2. *Jak się dzieli?*

Na 12. Prowincyi. Znacznieysze miasta są: Iszpahan, Stolica w Prowincyi Erak, przedtym Kaswyn była Stolicą. W tey Prowincyi była Arbela, gdzie Alexander W. zbił Dariusza.

Szi-

Szyraz w Prowincyi Farzystan niedaleko od tego mieysca było sławne miasto Persepolis spustoszone przez Alexandra W. *Susa* w Prowincyi Chuzystan, gdzie sławny Krol Aswerus rezydował.

Tauris w Prowincyi Adyrbeycan, przedtym Media nazwaney. To miastwo iest dawna Ekbatana.

Derbent w Prowincyi Szyrwan. Prowincya Kilan iest dawna Hyrkania; Chorazan: Baktriana y Sygistan: Drangiana.

Miasto Ormus w Prowincyi Kirman nad Morzem Arabskim przedtym należało do Portugalczykow.

O Cesarstwie Wielkiego Mogola lub Indostanie.

1. *Jak się dzieli?*

Na trzy Krolestwa:

Agra, Stolica Cesarska Agra.

Guzuratta. Znacznieysze Miasta

Diu

Diu na maley wyſpie, należące do Portugalczykow y Port Kambaia, y Bengala, Stolica: Ougeli.

O Indii Wſchodniey.

1. *Jak ſię dzieli ogulnie?*

Na dwie wielkie Poſwyſpy: z tey y oney ſtrony Rzeki Gangesu.

2. *Jak Połwyſpa z tey ſtrony?*

Na cztery kraie Nadmorſkie.

1 Kunkan, zawiera Kroleſtwa Dekan należące do wielkiego Mogola: Kunkan, Stolica: Wyzapar Miaſto Goa należy do Portugallii.

2. Malabar, zawiera Kroleſtwa: Kalekut, Kananor, y Kochyn. Stolicy Kananor y Kochyn należą do Hollendrow.

3. Koromandel zawiera Kroleſtwa: Byſnagar, Narzynga, miaſto Negapatan y Forteca Geldrya do Hollandyi, Port Trankwebar do Danii, Pondichery do Francuzow.

4. Gol-

4. Golkonda zawiera Kroleſtwa: Golkonda y Orixa.

3. *Jak ſię dzieli Połwyſpa zoney ſtrony?*

Na cztery wielkie Kroleſtwa.

1. Awa, do ktorey także należy Kroleſtwo Arrakan.

2. Pega, co ma bydź Ofirem Salomona.

3. Syam, Stolica: Odya. Do niego należą: Malaka, przedtym: Cherſoneſus Aurea lub Połwyſpa złota y Kroleſtwo Kamboia. Stolica Malaka do Hollandii.

4. Kroleſtwo Kochynchina y Tunkin.

O Wielkiey Tataryi.

1. *Jak ſię dzieli?*

Na pięć wielkich Pańſtw.

1. Tataryą puſtą lub Moſkiewſką około rzeki Oby.

2. Zagatay ktorą rozgranicza od Perſyi rzeka Oxus. Samarkanda Stolica, gdzie ſławny Tamerlan rezydował.

3.

3. Turcheſtan przy Ceſarſtwie W. Mogoła. Stolica: Kamuł.
4. Kataia lub Chińſka. Tu ieſt Krołeſtwo Nyucki, ktorego Krol 1630 Ceſarſtwo Chinſkie oppanował.
5. Mongal lub Magog nad Morzem Tatarſkim albo Lodowatym.

O Ceſarſtwie Chińſkim.

1. *Ktore ſą znacznieyſze miaſta?*

Peking, Stolica, ma w okrągu 25. mil niemieckich. Przedtym Nankin była Stolicą: Między tym Ceſarſtwem y Tataryą ieſt wielki mur na 500. mil długi. Makao, Kanton &c.

O Wyſpach około Azyi.

1. *Ktore ſą znacznieyſze?*

1. Ceylan przy Koromandelu. Znacznieyſzy Krol na tey wyſpie ieſt Kandyſki. Forteca Kolumbo należy do Hollendrow.

2. Archipelag Maldywſki zawiera 12000. Wyſp. Krol rezyduie na Wyſpie Male.

3. Sumatra pod Syan. Znaczniey-ſzy Krol ieſt Achemſki.

4. Jawa, ma Kroleſtwa Bantam y Materan. Sławna forteca Batawia Holenderſka.

5. Borneo pod Ekwatorem, ieſt naywiękſza.

6. Celebes, Kroleſtwo: Makaſſar.

7. Moluckie Wyſpy, z ktorych znaczniejſze ſą: Ternate, Amboina y Banda.

8. Filippinſkie. Ieſt ich więcey niż 1000. Znaczniejſze ſą: Manilla y Myndano, należą po więkſzey części do Hyſpanii.

9. Formoza do Ceſarſtwa Chińſkiego.

10. Iapońſkie Ceſarſtwo. Dzieli ſię na trzy wielkie Wyſpy: Nyfonii, Xikoku y Ximo lub Saykok. Stolica Ceſarſka ieſt Ieddo.

11. Ziemia Iedſo, (Terra Eſonis) znale-

znaleziona przeszłego wieku od Hollendrow 13. Mariańskie lub Rozboynikow.

2. *Ktora iest naywiększa długość Azyi od Wschodu do Zachodu?*

1275. mil niemieckich; od Smirny do Kamszatki.

3. *Ktora naywiększa szerokość od Południa do Połnocy?*

Od Malaki do Gory nadmorskiey lodowatey (Cap d'Ys) 1125. mil.

4. *Ktore są Morza Azyi?*

Ku Zachod: Czarne y srzodziemne.
Ku Południo: Czerwone y Indyiskie.
Ku Wschodowi: Spokoyne. à
Ku Połnocy: Lodowate.

5. *Co za Ieziora?*

Morze Kaspyiskie, Amur y Aral.

6. *Co za Odnogi Morskie?*

Perska, Bengalska, Syamska, Kochynchyńska y ciaśnina Sond (Fretum de la Sonde.)

7. *Co za Rzeki?*

Tygris, Eufrar, Indus, Ganges,

Amur, Lena, Ieniſſea, Oby rozgranicza Europę od Azyi y Wołga.

8. *Ktore ſą znacznieyſze Gory nadmorſkie?*

Komorin y Cap d'Ys.

9. *Co za Połwyſpy?*

Kambaia, Indoſtan, Malaka, Kamboia, Korea y Kamſzatka.

10. *Ktore ſą Kraie ieſzcze nieznaiome?*

Nowa Guinea ku Południowi y Nowa Hollandya ku Połnocy.

MAPPA XXI.

O Afryce.

1. *Co za Klima w Afryce?*

Afryka ieſt wielka Połwyſpa, podzielona przez Ekwator na dwie rowne części, dla tego ieſt część Swiata nayciepleyſza.

2. *Jakie ſą obyczaie Obywatelow?*

Grubiiańſkie, bydlęce, dziecinne ſzalbierſkie.

3. *Jaka ieſt naywiękſza Długość od Wſchodu do Zachodu?* 1050

1050. Mil Niemieckich od gory nadmorſkiey Guardafui do zieloney (Cap Verd)

4. *Ktora naywiękſza ſzerokość od Południa aż do Połnocy?*

1095. Mil od Gory Nadmorſkiey Dobrey Nadziei (Cap de Bonne Eſperance) aż do Tunis w Barbaryi.

5. *Co za Morza oblewaią Afrykę?*

Ku Zachodowi: Atlantyckie y Etyopſkie.

Ku Południowi: Murzyńſkie (des Cafres.)

Ku Wſchodowi: Indyiſkie y czerwone

Ku Połnocy: Srzodziemne.

6. *Co za Rzeki?*

Trzy znacznieyſze:

1. Nil wychodzi z Abiſſynii, płynie przez Kroleſtwo Egypſkie y wpada do Morza ſrzodziemnego.
2. Niger z Nigrycyi wpada do Morza Atlantyckiego. y
3. Senegal.

7. *Co za Gory otaczaią Afrykę?*

Atlas w Barbaryi y Gory Mieſiąca w Abyſſynyi.

8. *Co za Gory Nadmorſkie?*

Kantyn, Biała (Cap Blanc) zielona, (Cap Verd) Palmas, trzech punktow, czarna, Dobrey Nadziei y Guardafui.

9. *Jak ſię dzieli Afryka?*

Na piętnaście wielkich części: 1. Barbaryą. 2. Ziemię Bilidulgerid. 3. Puſtynią Sara. 4. Nigrycyą lub Etyopią.

5. Przymorza: Guineą. 6. Kongo. 7. Kafferyą. 8 Zanguebar. 9. Aian. 10. Abex. 11. Kroleſtwa Egypſkie. 12. Nubią. y 13. Monomorapę. 14. Ceſarſtwo Abiſſynii. y 15. Monoemugi.

10. *Jak ſię dzieli Barbarya?*

Na ſześć Kroleſt: 1. Fez. 2. Maroko. 3. Algier. 4. Tunis. 5. Tripoli. 6. Barkan.

11. *Co zawiera Kroleſtwo Fez?*

Ten Kray przedtym nazwany był

Mauri-

Mauritania Tingitana. Mikenez ieſt Stolicą. Sale nad Morzem ſrzodziemnym, mieyſce rozboynikow morſkich. Ceuta nad ciaśniną morſką, Melilla y Pennon de Velez należą do Hiſzpanow. Tanger przedtym do Angielczykow.

12. *Co zawiera Maroko?*

Oboie Kroleſtwa Fez y Maroko należą do iednedo Krola. Miaſto Mazagan do Portugalczykow.

13. *Co wiadomości godnego o Kroleſtwie Algier?*

Miaſto Algier także ieſt mieyſcem rozboynikow morſkich. Forteca Oran należy do Hiſzpanow. Port Bona, przedtym Hippon, gdzie S. Auguſtyn był Biſkupem. Ten Kray ieſt dawną Numidyą. Niema teraż Krola, ieſt Rzeczpoſpolita pod protekcyą Ceſarza Tureckiego.

14. *Co o Kroleſtwie Tunis?*

Ieſt także iako y Tripolis Rzecząpoſpolitą rozboynikow morſkich pod pro-

protekcyą Turecką. Głowa obu zowię ſię Dey. Niedaleko od miaſta Tunis widać ieſzcze obaliny ſławnego Miaſta Kartaginy, ſpuſtoſzonego od Rzymianow.

15. *Do kogo należy Barkan?*

Do Turkow. Naywiękſza część ieſt puſta. Przedtym nazwana Lybią. Znaiome były miaſta Cyrene y Berenice.

16. *Co zawiera Bilidulgerid?*

Kroleſtwa Segelmeſſe y Tafilet.

17. *Co wiadomości godnego o Puſtyni Sara?*

Leży proſto pod Tropikiem raka.

18. *Co zawiera Nigricya albo Etyopia czyli Kray Murzyńſki?*

Leży około Rzeki Nigra y zawiera 14. Kroleſtw. Znacznieyſze ſą Tombut, Zanfara y Borneo.

19. *Jak ſię dzieli Guinea?*

Na trzy Przymorza: Malagetta, ku lewey Gorze nadmorſkiey Palmas; Zębow, także ku lewey teyże

Gorze

Gorze y Złote, przy Rzece Wolta. Stolica iest Benin.

20. *Co należy do Hollendrow w Guiney?*
Port S. Jerzego della Mina, Forteca Naſſawa, Aſſine y Kormentin.

21. *Co do Anglikow?*
Gora nadmorſka, nie daleko od Naſſawy y Eniacham.

22. *Co do Duńczykow?*
Dwa Zamki: Fridrichsburg y Kryſtyansburg.

23. *Jak ſię dzieli Kongo?*
Na cztery Kroleſtwa: 1. Kongo nad Rzeką Zayre. Stolica: S. Zbawiciel; Krol ieſt Chrześcianinem; 2. Loango, bliſko Ekwatora. 3. Angola, nie mal cała należąca do Portugalczykow. Stolica: y Port Loanda S. Pawła y Bengala albo S. Filippa. y 4. Matamba.

24. *Gdzie leży Kafrerya?*
Z obydwoch ſtron Gory nadmorſkiey dobrey nadziei. Obywatele, ktorzy ku Zachodowi nad Morzem Mu-

Murzyńſkim mieſzkaią, zowią ſię: Hottentottowie, żadnych miaſt nie maią ani Krola. Kraie ku Wſchodowi podzielone ſą na Kroleſtwa, zktorych znacznieyſze Zofala pod Protekcyą Portugalczykow.

25. *Co należy do Portugalczykow w Zanguebar?*

Stolica y Port Mozambik, Kiloa y Monbaza.

26. *Jak ſię zowie Stolica w Aian?*

Magadoxa.

O Kroleſtwie Egiptſkim.

1. *Gdzie leży to Kroleſtwo y do kogo należy?*

Nad Rzeką Nilem y Morzem czerwonym. Od Roku 1617. należy do Turkow, ktorzy go zowią Miżyr, Chrześcianie, co tu mieſzkaią, nażywaią ſię Koptami.

2. *Jak ſię zowie Stolica?*

Kair lub Alkair nad Rzeką Nilem

w Zie-

w Ziemi, nazwaney Delta, bo dwie odnogi rzeki Nila czynią taką Figurę Δ to ieſt Grecką Literę. To miaſto ma być naywiękſzym na całym świecie y 16000. ulic tam ſię znayduie. W okolicy iego przedtym było ſławne miaſto Memfis. Około tego miaſta ieſzcze ſię znayduie kilka znaiomych y ſławnych Piramid, lub Słupow ſpiczaſtych ku gorze, zbudowanych według podobieńſtwa od Izraelitow, to były groby ſtarych Krolow Egiptſkich. Tu w okolicy także pod ziemią w wielkich ſklepach ieſzcze dziſieyſzego dnia Mumie znayduią ſię, to ieſt: Trupy ludzi wonnemi rzeczami balzamowane.

3. *Ktore ſą inne znacznieyſze Miaſta?*

Port Alexandria, od Turkow nazwane Skanderyk nad Morzem ſrzodziemnym zbudowane od Alexandra Wiel. Tu rezyduie Patriarcha Chrześcian Koptow. Niedaleko od tego

miaſta

Miasta była sławna y wysoka wieża Farus, ieden z siedmiu cudow Swiata; Port Damiata; Suez na granicach Arabskich, to iest dawne Arsinoe y Azyruth, miasteczko nad Morzem czerwonym, gdzie Izraelczykowie przechodzili.

4. *Ktora iest Stolica Krolestwa Nubii?*

Dankala. Krol Hołdownikiem bywa czasem Turkow, czasem Abissynow. Obywatele są Chrześcianie, Koptowie lub Abissynczykowie.

5. *Co wiadomości godnego o Krolestwie Abissynii?*

Iest Chrześciańskim Krolestwem. Krol nazwany iest: wielki Negaż. Z tego Krolestwa wychodzi rzeka Nil z Gor Miesiąca.

6. *Co wiadomości godnego o Krolestwie Manomotapa?*

Wiele tu znayduie się min złota y śrebra. Zawiera więcey niż 20. Krolestw nieznaiomych. Stolica Monomotapa nad rzeką S. Ducha.

7.

7. *Ktore ſą znacznieyſze wielkie wyſpy około Afryki?*

1. Kanaryiſkie przedtym Szczęśliwe na morzu Atlantyckim, Wſzyſtkie należą do Hiſzpanow. Znacnieyſze ſą: Kanaria, Teneriffa, gdzie ſławna y wyſoka Gora Pik, de Teyde, Terro y Palma.

2. Wyſpy Gory Nadmorſkiey Zieloney należą do Portugalczykow. Znacznieyſze ſą: S. Jakuba, Mikołaia, Wincentego y Boa Viſta.

3. Madagaſkar, tak wielka iak Anglia y Szkocya, od Francuzow nazwana la Dauphine à od Portugalczykow S. Wawrzyńca.

8. *Ktore ſą mnieyſze?*

S. Tomaſza, wynaleziona 1405. od Xiążecia Ferdynanda, S. Mattheuſza, należące do Portugalczykow. S. Heleny, do Anglikow; Bourbon do Francuzow; Maurycego do Hollendrow y Wyſpa Aſcenſion lub Wſtąpienia.

MAP-

MAPPA XVII.
O Ameryce.

1. *Ktore ſą przymioty Amerykańczykow?*
Amerykańczykowie ſą dowcipni y ſpoſobni ale nikczemni y mściwi. Dzikie Narody maluią ſobie twarz rożnemi kolorami.

2. *Jaka ieſt Długość Ameryki od Wſchodu do Zachodu?*
Naywiękſza Długość Ameryki Połnocney zawiera 800. à Południowey 715. mil Niemieckich.

3. *Jaka ieſt Szerokość od Południa aż do Połnocy.*
Od Gory Nadmorſkiey Horn do ciaśniny morſkiey Dawis 1800. mil.

4. *Co za Rzeki?*
S. Wawrzynca (Laurentii) Miſſiſipi, Orenok, Surinam, Amazońſka y Plata.

5. *Co za Odnogi?*
Mexykańſka, Honduras y Panama.

6.

6. *Co za Ciaśniny Morſkie?*
Hudſońſka, Dawis, Magiellańſka wynaleziona od Magellana, Portugalczyka 1519. y Maire, od Iakuba le Maire, Hollendra 1616.
7. *Co za Gory Nadmorſkie?*
Breton, Połnocna (du Nord) y Horn.
8. *Ktore ſą znacznieyſze Gory?*
Andes albo Kordellery, między Peru y kraiem Amazońſkim.
9. *Jak ſię dzieli Ameryka ogulnie?*
Na Amerykę Połnocną y Południową.
10. *Jak Połnocna Ameryka?*
Na ſześć części: 1. Nowa Hiſzpania lub Mexik, 2. Nowy Mexik, 3. Florida lub Luizyana, 4. Kanada, albo Nowa Francya, 5. Wirginya y Nowa Brytannia.
11. *Do kogo należy Nowa Hiſpania?*
Do Hiſzpanow. Opanowana od Ferdynanda Kortezyuſza 1521. Znacznieyſze miaſta y Porty ſą:

Mexyk Stolica, Vera Crux, Aqua Pukoy, Guatimala.

12. *Co zawiera Nowy Mexyk?*

Zawiera Połwyſpę Kalifornią, przy Morzu czerwonym, należy także do Hiſzpanow, ktorzy ią wynaleźli 1598. Stolica ieſt Santa Fe, to ieſt: Swięta Wiara.

13. *Co zawiera Floryda y do kogo należy?*

Do Francuzow, ktorzy ią wynaleźli 1678. Hiſzpani tam maią dwa Zamki przy morzu Mexikańſkim: S. Matteuſza y S. Auguſtyna. Obywatele zowią ſię Srokois.

14. *Do Kogo należy Nowa Francya?*

Także do Francuzow. Stolica ieſt Kwebek nad rzeką S. Wawrzynca.

15. *Co zawiera Wirginia?*

Georgią, Karolinę, Marieland, Penſylwanią, Stolica: Filadelfia, Nowy Iork, Nową Anglią y Akadią, lub Nową Szkocyą. Stolica całey Prowincyi, ktora do Anglikow należy, ieſt Boſton.

16. *Co zawiera Nowa Brytania?*

Ziemie Eſkimaux albo Labrador, Nazwana także Eſtotiland.

17. *Jak ſię dzieli Ameryka Południowa?*

Na ſześć części: 1. Terra Firma, 2. Peru. 3. Chili. 4. Ziemię Magellańſką, 5. Parakwaryą. 6. Brazylią y 7. Ziemię Amazońſką.

18. *Ktore ſą znacznieyſze miaſta w Terra Firma?*

Panama, Kartagena y Porto Bello.

19. *Co wiadomości godnego o Peru?*

Ta wielka Prowincya wynaleziona 1529. od Franciſzka Pizarro, Hiſzpana. Znacznieyſze miaſta ſą: Kwito pod Ekwatorem, Lima, Kuſko, przedtym Stolica y znaczne minery Potoży.

20. *Jak ſię zowie Stolica w Chili?*

S. Jakuba. (Swięty Iago) Ta Prowincya 1535. wynaleziona od Hiſzpanow.

21. *Co wiadomości godnego o Ziemi Magellańſkiey?*

Opa-

Opanowana 1520. od Magellana. Iest Kray bardzo źimny.

22 *Ktore są znaczne miasta w Parakwaryi*

Assumtion, Stolica y Buenos Ayres. Wszystkie te kraie należą do Hiszpanow.

23. *Co za Miasta w Brazylii?*

S. Zbawiciela (Swięt: Salwator) Stolica y Port. Mała odnoga przy tym mieście zowie się: Odnoga wszystkich Swiętych. Porty: Olinda lub Fernambuk y S. Sebastyana Forteca S. Ducha. Ta Prowincya należy do Portugalczykow y R. 1501. od nich wynaleziona.

24. *Co wiadomości godnego o Ziemi Amazońskiey?*

Nic, tylko że Forteca Suriman nad morzem do Hollendrow należy.

25 *Iakie Wyspy leżą na Morzu Połnocnym?*

1. Azorskie lub Iastrzębow, przedtym Flamandskie. Iest ich dziewięć

y nale-

y należą do Portugalii Znaczniey-
ſze ſą: Tercera, Stolica: Angra y
S. Michała.
2. Antylſkie. Dzielą ſię na Antyl-
ſkie większe, ktorych ieſt cztery
1. Hiſzpaniola, Stolica: S. Dominika, 2. Kuba, Stolica: Hawana.
3. Porto Riko, te trzy należą do
Hiſzpaniy y 4. Iamaika do Anglii.
3. Y Wyſpy Barlovento, to ieſt nad
wiatrem, lub Karibſkie. Znaczniey-
ſze ſą: Gadalupa y Martynika do
Francyi. Barbados, Antigoa y S.
Kryſztofa, do Anglii; S. Tomaſza,
do Danii; S. Euſtachego, do Hol-
landyi y Tabago, przedtym Xią-
żęciu Kurlandſkiemu od Karola II.
Krola Angielſkiego darowana.
4. Wyſpy Sottovento, to ieſt: pod
wiatrem. Hiſzpanom należą: S.
Troycy (Trinitad) y Małgorzata
(Margarita) á Holendrom Kuraſſao.
5. Lukayſkie. znaczniey ſza ieſt Ba-
hama.

26. *Jakie Wyſpy leżą przy Afryce?*

1. Ziemia Nowa (Terre Neuve) y S. Iana należą do Francyi.

2. Bermudes lub letne albo Diabelſkie do Angliy.

27. *Jakie na Morzu ſpokoynym?*

Znacznieyſze ſą: (Wliegen Eyland,) Wyſpa Much, (Prinz Wilhelms) Xiążęcia Wilhelma, (Honden) Pſow y (Gode Hope) Dobrey nadziei, wynalezione od Hollendrow.

Wykład Kuli Ziemſkiey.

1. *Jaki ieſt obrot Nieba pierwſzy y powſzechny?*

Obrot codzienny, przez ktory Niebo y wſzyſtkie Gwiazdy od Wſchodu ku Zachodowi w 24. godzinach około oſi Swiata obracaią ſię.

2. *Jak ſię dzieli Zodyak?*

Na 12. rownych częśći, nazwanych znaki Nieba. Każdy znak zawiera 30. Graduſow.

3. Jak

3. *Jak ſię zowią te Znaki?*

Baran, Byk, Bliźnieta, Rak, Lew y Panna, ku Połnocy.

Waga, niedźwiadek, Strzelec, Koziorozieć, Wodnik y Ryby, ku Południowi.

Po łacinie.

Sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo,
Libraque, Scorpius, Arcitenens, Caper, Amphora, Piſces.

4. *Jaka ieſt ſzerokość tego Cyrkułu?*

47. Graduſow, to ieſt: 705. mil Niemieckich.

5. *Jak długo bawi ſię Ziemia lub Słońce w każdym Znaku?*

Mieſiąc, bo codzień ieden gradus obchodzi.

6. *Kiedy Słońce wchodzi w znak Barana?*

Około 21. Marca.

7. *Co to ſą Kolury?*

Są dwa wielkie Cyrkuły obrotu Słonecznego: ieden porownania dnia z nocą lub Aequinoctiorum, drugi przeſilenia dnia albo nocy, lub Solſtitiorum, obydwa idą przez oba punkta Oſi Niebieſkiey y przecinaią Ekliptykę na cztery rowne części.

8. *Co ieſt Kolur porownania dnia?*

Ten co przez początek znaku Barana y Wagi ſię tocząc w całym Swiecie porownanie dnia y nocy ſprawuie. To ſię ſtaie dwa razy w roku. Pierwſzy raz ieſt na Wioſnę 21. Marca w znaku Barana; drugi raz: w Ieſieni 21. Września. Na Ekwatorze widzieć można Punkta porownania dnia z nocą.

9. *Co ieſt Kolur przeſilenia?*

Idzie przez początek raka y Koziorozca. Oznacza naywyżſze mieyſce Słońca, albo naydalſze odeyście Słońca od Ekwatora, co dwa razy bywa na Rok. Pierwſzy raz w znaku

ku Raka w lecie 21. Czerwca, kiedy naydłuższy dzień mamy, drugi raz w zimie 21. Grudnia, kiedy iest naykrotszy dzień. Na tropikach wiedzieć można punkta Cyrkułu przesilenia.

10. *Co iest Horyzont Astronomiczny lub Imaginacyiny?*

Iest wielki Cyrkuł, kulę ziemską na dwie części rowne przecinaiący.

11. *Co Horyzont widzialny? (Sensibilis)*

Iest mały Cyrkuł rowny odległy od Astronomicznego, ktory kto z wysokiego mieysca okiem w koło obeyrzeć iak naydaley może.

12. *Jak się zowią osi Horyzontu?*

Zenit y Nadir.

13. *Co za pożytek mamy z tego Cyrkułu?*

Wiadomość kiedy gwiazdy wschodzą y zachodzą. Bo iak prędko widziemy gwiazdę iaką nad Horyzontem, mowiemy: że wschodzi, a kiedy się zakr da pod Horyzont, mowiemy: że zachodzi.

14.

14. *Wieleż ieſt Cyrkułow Południowych, lub Meridiani Paralleli?*

XXXVI. z ktorych każdy od drugiego X. graduſami ieſt oddalony.

15. *Kiedy mamy Południe y iak długo?*

Kiedy Ia, Słońce y obie oſi w iedney proſtey linii zoſtaiemy a to trwa tylko ieden moment.

16. *Ktore Narody przędzey maią Południe od nas?*

Te ktore względem nas mieſzkaią ku Wſchodowi.

17. *Ktore pożniey?*

Ktore mieſzkaią ku Zachodowi.

18. *Ktore razem z nami?*

Te ktore z nami w iedney linii ku Połnocy y Południowi mieſzkaią, to ieſt, ktore leżą pod tymże Cyrkułem Południowym z nami.

19. *Co za pożytek z Cyrkułu godzinnego?*

Pożyteczny ieſt do znalezienia, ktora ieſt godzina w każdey ſtrefie Swiata. (Climate)

20. *Co to i ſt ſtrefa albo Clima?*

Ieſt

Ieſt Pas albo Strefa Swiata albo działem Ziemie między dwiema paralelnemi Cyrkułami od Ekwatora ku Oſiom Niebieſkim, to ieſt: od Południa na połnoc takiey ſzerokości, ktora połgodziny odmiany wednie albo w nocy czyni.

21. *Czy te Strefy ſą z iedney ſzerokości?*

Bynaymniey. Bo ku Ekwatorowi ſą ſzerſze, niż ku oſiom lub polom. Pierwſza Strefa lub Clima ieſt ſzeroka $8^{\circ}25^{I}$; druga $7^{\circ}50^{I}$, trzecia 6°, dzieſiąta tylko $2^{\circ}29^{I}$, y 24. ta albo oſtatnia pod $66^{\circ}30^{I}$ ſzerokości, gdzie naydłużſzy dzień ieſt $23\frac{1}{2}$. godziny nie ſzerſza iak 2^{I}. Pod ſamemi oſiami tylko ieſt ieden dzień y iedna noc w Roku od 6. mieſięcy.

22. *Wielorakie ieſt położenie kuli?*

Troiakie; proſte, rownoodległe y ukośne.

23. *Ktore ieſt położenie proſte?*

Kiedy oſi Swiata leżą na Horizoncie a Zenit y Nadyr na Ekwatorze.

24.

24. *Co osobliwey wiadomości godnego o Narodach, ktore pod położeniem kuli prostym mieszkaią?*

Zawsze maią nocy rowne dniom.

25. *Jakim sposobem to się dzieie?*

Horizont określa długość dni y nocy a kiedy Słońce tak długo iest nad Horizontem, iak pod Horizontem, dni koniecznie muszą być rowne nocom, u tych Narodow, ktore maią położenie proste, bo ich Horizont przecina na dwie rowne części Cyrkuły, przez ktore Słońce codzień chodzi.

26. *To musi Słońce dwa razy w roku nad ich głową przechodzić?*

Tak iest. To się staie pod czas dwuch porownania dni z nocą naszych. Bo w tych dwuch dniach Słońce biezy przez Ekwator y ich Zenit. Dla tego też oni wszystkie gwiazdy następnie widzieć mogą.

27. *Ktore iest położenie rownoodległe?*

Kiedy Horyzont przypada na

Ekwa-

Ekwator y oſi przypadaią na punkta Zenit y Nadyr.

28. *Jak długie ſą dni y nocy tym Narodom, ktore to położenie maią?*

Sześć mieſięcy.

29. *Co to zą Narody?*

Te ktore pod ſamemi oſiami mieſzkaią. Widzą Słońce obchodzące koło nich rownoodległe ich Horizontu, bo Słońce tylko do ich Zenit ſię przybliża 66. graduſami. Ale prawdę mowiąc, maią tylko poł trzecia mieſiąca nocy cale ciemney, bo ich zorza zaranna lub wieczorna ieſt bardzo długa. Więc tylko połowę gwiazd widzieć mogą.

30. *Co to ieſt Zorza?*

Ieſt to światło, co przed Wſchodem y po Zachodzie widziemy.

31. *Ktore ieſt położenie ukośne?*

To ieſt większa albo mnieyſza wyſokość oſi, kiedy oś iedna więcey albo mniey wynieſiona ieſt nad Horizontem.

32. *Ktore Narody maią to położenie?*

Te wſzyſtkie, ktore między Oſiami y Ekwatorem mieſzkaią.

33. *Jak długie ſą u nich dni y nocy?*

Wſzyſtkie maią dni dłuższe albo krotſze iak nocy, wyiąwſzy w czaſie porownania. Bo Horizont przecina wſzyſtkie Cyrkuły, wyiąwſzy Ekwatora, przez ktore Słońce codzień chodzi na dwie części nierowne. Gdy ſię bardziey Kraie przybliżaią oſiom, dłużſze ſą dni w Lecie, y tym krotſze nocy w zimie.

34. *Wieleż ieſt gatunkow Gwiazd?*

Dwoiaki: Gwiazdy ſtałe (Stellae Fixae) y Gwiazdy (Planetae) błędne.

35. *Ktore ſą Stałe?*

Te, ktore zawſze też ſame odległość między ſobą zachowuią.

36. *Wiele ich rachuie ſię?*

Oczyma, bez pomocy perſpektyw tylko około 1400. widziemy, ale prawdziwey ich liczby niewiemy.

37. *Jak ſię dzieli ta wielość Gwiazd ſtałych?*

Na Konſtellacye, to ieſt zebranie Gwiazd, ktore maią ſwoie nazwiſka.

38 *Wiele ſię liczy takich Konſtellacyi?*

Siedmdzieſiąt dwie, 23. Połnocnych. 37. Południowych y 12. na Zodyaku.

39. *Czy te Gwiazdy ſtałe od ſiebie maią światło?*

Tak ieſt y możemy one poczytać, za tyleż Słońcow, ale ich bardzo wielką odległość od ziemi oſłabia ich światłość y umnieyſza ich wielkość.

40. *Czy ſię nie dzielą Gwiazdy według ſwoiey wielkości?*

Y owſzem, daią ſię Gwiazdy ſzoſtey y rożney wielkości, ale ta ieſt tylko pozorna. Bo może być, że gwiażda ta ieſt prawdziwie naywiękſza, ktora nam ſię zdaie naymnieyſzą dla ſwoiey odległości.

41. *Wieloraki iest obrot Gwiazd stałych?*

Dwoiaki: Ieden rowno odległy od Ekwatora od Wschodu do Zachodu, a drugi rowno odległy od Zodyaku od Zachodu ku Wschodowi. Ten ostatni iest bardzo opieszały, albowiem przez 70. lat blisko przebiega ieden gradus y potrzebuie 2500. lat do skończenia swego biegu.

42. *Ktore są Gwiazdy błędne?*

To są Gwiazdy błędne, ktore nie maią obrotu porządnego iak Gwiazdy stałe. Albowiem są czasem bliżey siebie, czasem bardzo odległe iedna od drugiey, czasem w złączeniu (in coniunctione) czasem też wprzeciwnym położeniu (in Oppositione.)

43. *Co to iest złączenie Gwiazd błędnych?*

To się staie na ten czas, kiedy się Gwiazdy znayduią na iednym gradusie Zodyaku.

44

44. *Co ieſt przeciwne Gwiazdy położenie?*

Kiedy ſię znayduią w Znakach Zodyaku proſto na przeciwko ſobie będących.

45. *Czy ſię te Gwiazdy także ſame świecą?*

Bynaymniey; ſą cale nieprzezroczyſtę y oświecone od Słońca.

46. *Ktore ſą znacznieyſze?*

Siedm: Wenera y Merkuryuſz koło Słońca, Ziemia naſza y koło niey Xiężyc, Mars, Iupiter y Saturn.

47. *Wieloraki ieſt obrot naſzey Ziemi?*

Dwoiaki: Codzienny we 24. godzinach koło ſwoiey Oſi; z tąd pochodzi odmiana dni y nocy; y coroczny w 365. dniach y niemal 6. godzinach; ztąd pochodzi odmiana czterech czaſow roku: Wioſny, Lata Ieſieni y Zimy.

48. *Co wynika z tych ſześciu godzin?*

Te ſześć godzin czynią na końcu czterech lat ieden dzień. Dla tego

co czwarty rok ma 366. dniow y zowie się: Rok przestępny (Annus bissextilis) Te Iedenaście Minut zaś, ktore zostaią czynią rowno na końcu 400. lat trzy dni. Dla tego się uymuie od każdego tych trzech wiekow ieden dzień y każdy pierwszy rok tych wiekow nie iest przestępnym. Na przykład: Rok 1700 był przystępnym à lata 1800. y 1900. onemi nie będą, rok zaś 2000. będzie.

49. *Jak daleko Ziemia oddalona iest od Słońca?*

Około 30. Millionow mil a Słońce naymniey Million razy większe iest od Ziemi.

50. *Kiedy się staie Perigæum Ziemi, to iest: kiedy iest Ziemia naybliższa Słońcu?*

To się staie, ku końcowi Grudnia, kiedy zachodzi słońce w siodmy Gradus Koziorozca.

51. *A kiedy Apogaeum, to ieſt: kiedy ieſt Punkt naywiękſzey odległości Ziemi od Słońca?*

Ku końcowi Czerwca w 7. Graduſie Raka. To ieſt Ziemia z początku Zimy ieden Million Mil bliżſza ieſt ſłońcu niż z początku lata.

52. *A czemuż mamy więkſzy mroz w Zimie niż w Lecie?*

Bo nie bliſkość ale wyſokość Słońca nad Horyzontem ſprawuie ciepło w ſtrefie Swiata (Climatis) Albowiem w Zimie Słońce nie tak ieſt wynieſione nad naſzym Horizontem iak w Lecie, z kąd pochodzi, że nad nim nie tak długo ſię bawi y ſwoie promienie na nas bardzo ukośnie rzuca.

53. *Wiele czaſu potrzebuie Księżyć na odprawienie ſwego biegu koło Ziemi od Wſchodu do Zachodu?*

29. dni y 12. godzin y takich 12. Mieſiącow czyni Rok Księżycowy.

54. *Wiele ma dni Rok Księzycowy?*

Tylko 354. 55.

55. *Jaka iest odległość Księżyca od Ziemi?*
Nayblizsza iest 86500. a naydalsza 87000. mil.

56. *Jaka iest wielkość Księżyca ?*
Iest 55. razy mnieyszy iak Ziemia.

57. *Co to iest Księżyca Now ?*
Ponieważ Księżyć iest nieprzezroczysty zawsze tylko iedna połowa ku Słońcu obrocona iest oświecona. Dla tego kiedy Księżyc iest w złączeniu (in coniunctione) z Słońcem, na ten czas tylko widziemy połowę iego ciemną, y to się zowie Now.

58. *A co iest pierwsza Kwadra?*
Gdy Księżyc oddala się od Słońca, zaczynamy widzieć część iego iakąś oświeconą, czwartą część po nastaniu, kiedy on na 90. gradusow się oddali, y to się zowie pierwsza Kwadra.

59. *Co iest Księzyca Pełnia ?*
Kiedy on iest w położeniu przeciwnym Słońcu, na ten czas widziemy

my całe iego połowę oświeconą, a to iest Pełnia.

60. *A co iest ostatnia Kwadra?*

Kiedy znowu Księżyć się przybliża Słońcu y od niego tylko na 90. Gradusow iest oddalony, na ten czas tylko czwartą część znowu iego oświeconego widziemy, a to zowię się Ostatnia Kwadra.

61. *Co iest zacmienie Księżyca?*

To się staie, kiedy Księżyć iest w przeciwnym położeniu z Słońcem na Zodyaku; na ten czas Ziemia iest w iedney prostey Linii między Słońcem y Księżycem y zastania Swiatło Słońca.

62. *Co iest Zacmienie zupełne y cząstkowe?*

Zupełne iest: kiedy cały Księżyć iest w cieniu Ziemi, a cząstkowe kiedy cień Ziemi tylko część Księżyca zachwytywa.

63. *Kiedy się staie Zacmienie Słońca?*

Kiedy Księżyć iest w iedney prostey Linii między Słońcem y Ziemią,

na ten czas on zakrywa część iaką Słońca przed nami.

64. *Jak prędko kończą swoy bieg drugie Gwiazdy błędne?*

Saturn w 29. leciech y 155. dniach Iupiter w 11. leciech y 313. dniach. Mars w iednym roku y 321. dni. Wenera w siedmiu Miesiącach y 15. dniach y Merkuryusz w trzech Miesiącach.

65. *Na Wiele gradusow Wenera y Merkuryusz oddalone są od Słońca?*

Wenera na 48, à Merkuryusz na 28. Graduszow.

66. *Ktore są znacznieysze Składy Swiata?* Systemata Mundi

Ptolomeuszowy, Tychońśki y Kopernikowy.

67. *Jaki iest bieg Gwiazd według Ptolomeusza?*

Ziemia we śrzodku stoi à około Ziemi chodzą takim porządkiem.

Księ-

☾ Kśiężyć
☿ Merkuryuśz
♀ Wenera
☉ Słońce
♂ Mars
♃ Iupiter y
♄ Saturn.

Potym Gwiazdy stałe, Niebo Kryształowe y mieysca prożne.

68. *Jaki iest Skład Tychona na Brahe Gwiazdarza Duńskiego?*

Ziemia iest we śrzodku, koło niey krążą Kśiężyć y Słońce a potym drugie Gwiazdy błędne. Ziemia iest centrem Gwiazd stałych.

69. *Jaki iest Skład Kopernika?*

Słońce wśrzodku stoi, koło niego chodzą Wenera, Merkuryuśz y Ziemia, a koło Ziemie Kśiężyć, Mars, Iupiter, Saturnus y Gwiazdy stałe.

O Zażywaniu Kuli.

Zadanie I.

Postawić Kulę iak należy.

Rozwiązanie.

Trzeba obrocić iak o Mapie wyżey mowiliśmy, Oś Połnocną ku Połnocy, a kiedy niewiem gdzie Połnoc, to mi pokaże igiełka Magnesowa, potym trzeba uważać, żeby te cztery słowa na Horizoncie, to iest: na Cyrkule drewnianym koło kuli napisane: *Septentrio*, *Oriens*, *Occidens*, y *Meridies* zgadzały się ze czterema Działami Swiata.

Zadanie II.

Znaleść Szerokość iakiegokolwiek Mieysca.

Rozwiązanie.

Obracam Kulę poki Mieysce dane będzie pod wielkim Cyrkułem Południowym mosiężnym. Rachuię potym Gradus od tego Mieysca do Ekwatora, albo od Ekwatora do tego Mieysca. Na przykład: kiedy Warszawę stawiam pod tym Merydyanem; znay-

duię

duię od Warſzawy do Ekwatora 56° 14', a to ieſt ſzerokość Połnocna Miaſta Warſzawy.

Zadanie III.

Znaleść Wynieſienie Oſi (Eleuationem Poli.)

Rozwiązanie.

To łatwo, kiedy Szerokość wiem, bo ta zawſze rowna ieſt wyſokości Oſi. Dla tego tylko kulę tak obracam, ażeby Oś na tyle graduſow wynieſiona była nad Horizontem, iaką ma ſzerokość. N. P. Chcę wiedzieć wynieſienie Oſi Miaſta Warſzawy: to liczę od Oſi 56°14', iak daleko idzię Horizont.

Zadanie IV.

Znaleść Horyzont Mieyſca.

Rozwiązanie.

Kiedy wynieſienie Oſi mam, to mam razem y Horyzont ku Połnocy y Południowi, a ieżeli także chcę wiedzieć Horizont ku Wſchodowi y Zachodowi, to tylko Mieyſcę dane, n. p. War-

Warſzawę prowadzę pod Merydian, na ten czas drewniany Horyzont wyraźi prawdziwy Horyzont Miaſta Warſzawy.

Zadanie. V.

Znaleść Długość Mieyſca.

Rozwiązanie,

Y to łatwo. Poſtawić tylko trzeba mieyſce pod merydianem y liczyc Gradus na Ekwatorze aż do pierwſzego Merydiana. Ale to dobrze pamiętać, kiedy zaczynam liczyć od mieyſca, zawſze trzeba rachować od Wſchodu ku zachodowi; ieżeli zaś poczynam rachować od pierwſzego Merydiana, to trzeba liczyć od Zachodu ku Wſchodowi.

N. P. Kiedy Warſzawę ſtawie pod Merydianem, znayduię aż do pierwſzego Merydiana na Wyſpach Kanariyſkich 44° 22', y ta ieſt Długość Miaſta Warſzawy.

Zadanie VI.

Pokazać mieyſce y znak Niebieſki, w ktorym Ziemia lub Słońce każdego dnia bywa. *Ro-*

Rozwiązanie.

Szukam w Kalendarzu na Horyzoncie drewnianym dzień Mieſiąca zadany y znayduię tam na przeciwko ſtopień y znak Niebieſki. Znalazłſzy potym w Zodyaku ten ſamy ſtopień y znak, mogę właſny Punkt pokazać, nad ktorym ſłońce tego dnia ſwoy bieg ma. N. prz. 21. Marca Słońce chodzi w pierwſzym Graduſie Barana, to ieſt: proſto nad Ekwątorem.

Zadanie VII.

Znaleść Merydian każdego Mieyſca.

Rozwiązanie.

To nie wielka ſztuka. Trzeba tylko podprowadzić dane Mieyſce pod moſiężny Merydian, ten albowiem wſzyſtkie zaſtępuie.

Zadanie VIII.

Znaleść godzinę Wſchodu y Zachodu Słońca, n. p. 21. Marca w Warſzawie.

Rozwiązanie.

Te-

Tego dnia Słońce według Zad. 6. ieſt w 1° Barana. Stawiam ten Gradus pod wielkim Merydyanem á igiełka Cyrkułu godzinnego na 12. Obracam potym kulę ku Wſchodowi, poki ſię to Mieyſce Słońca w Zodyaku dotknie Horyzontu, igiełka pokaże 6. godzinę, o ktorey Słońce wſchodzi; ieżeli zaś kule obracam ku Zachodowi, igiełka pozaże 6. godzinę, o ktorey Słońce zachodzi.

Ządanie IX.

Znaleść krotkim ſpoſobem godzinę Wſchodu w inſzych mieyſcach, wiedząc Wſchod na iednym mieyſcu.

Rozwiązanie.

Ponieważ 15. Graduſow długości uczynią iedną godzinę rożności Wſchodu Słońca we dwu Mieyſcach. N. p. 21. Marca Słońce w Warſzawie Wſchodzi o 6 godzinie, ia chcę wiedzieć, o ktorey Wſchodzi w Paryzu. Długość Warſzawſka ieſt 44° y Paryſka 20°.

Ro-

Rożnica iest 24° to iest około połtory z tąd ia poznam, że Słońce w Paryżu o godzinie 4½. wschodzi.

Zadanie X.

Znaleść długość Dni y Nocy.

Rozwiązanie.

Kiedy podwoię godziny Wschodu Słońcą, mam długość Nocy a kiedy podwaiam godziny Zachodu, będe miał długość dnia.

N. p. 21. Marca Słońce w Warszawie wschodzi o 5. godzinie 58. minucie, dla tego długość nocy będzie 11. godzin 56. min: Zachodzi zaś o 6. godzinie 2. min: dla tego długość Dnia będzie 12. godzin 4. minuti.

Pytanie I.

1. *Ktore mieysca iednę maią długość dnia?*

Odpo: Te, ktore iednę wysokość osi maią. n. p. 21. Grudnia w Lisbonie długość dnia iest 9. godzin, także tego dnia dzień iest tak długi w Messanie w Sycylii, na Wyspach

Korfu

Korfu na Morzu Adryatyckim y na Negroponcie na Arcypelagu &c. bo wynieſienie oſi tych mieyſc ieſt około 39. Graduſow; ale mieyſca, ktore nie iednę oſi wyſokość maią, także długość dnia maią nie rowną.

2. *W korych mieyſcach Zegarki iedną biią godzinę?*

W tych wſzyſtkich, ktore iednę długość y dla tego ieden Cyrkuł południowy maią.

Zadanie II.

Znaleść ktora ieſt godzina w drugich mieyſcach.

Rozwiązanie.

Trzeba tylko dane mieyſce pod Merydyan prowadzić, ſkazowka na Cyrkule godzinnym pokaże godzinę. n. p. Kiedy w Lipſku Dwunaſta biie, to w Goi w Azyi iuż czwarta będzie po obiedzie, bo mieyſce daleko ku Wſchodowi leży a w Limie w Ameryce dopiero piąta ranna, bo mieyſce daleko leży ku Zachodowi.

3.

3. *Co się z tego wnosi?*

Gdy kto koło ziemi ku Wschodowi żegluie y od Zachodu do tego samego mieysca powraca, zkąd wyiechał, znaydzie ieden dzień dla siebie więcey, niż ci maią co na mieyscu siedzieli, n. p. on będzie miał w swoim kalendarzu iuż poniedziałek, kiedy oni dopiero Niedzielę maią. Bo w drodze ku Wschodowi wkażdym piętnastym gradusię iedna mu godzina przybywała à zatym we 360. gradusach przybędzie 24. godzin lub cały dzień.

Przeciwnie, kiedy kto ku Zachodowi około Ziemi żegluie y od Wschodu znowu do domu powroci, iednego dnia się nie doliczy, y kiedy iego ziomkowie będą mieli Niedzielę, on dopiero w swoim kalendarzu znaydzie sobotę, bo ku Zachodowi w każdym piętnastym Gradusię iednę godzinę utraci co w 360. gradusach uczyni 24. godzin, to iest: cały dzień.

Da-

Daley; gdyby dwie osoby razem żeglowały, iedna ku Wschodowi a druga ku Zachodowi y zpotkały się w drodze, iedna naten czas miałaby Niedzielę a druga poniedziałek. Ieżeliby zaś każda swoię drogę kończyła, tak żeby iedna od Wschodu a druga razem od Zachodu do domu przyszła y obydwie koło całey Ziemi obeszły, rożnica byłaby od dwoch dniow, obywatele n. p. będą mieli Niedziele, ten ktory ku Zachodowi wyiechał y od Zachodu powrocił Sobotę a drugi, ktory ku Wschodowi żeglował y od Zachodu powrocił już Poniedziałek miałby. Ztąd pochodzi, że Hiszpanie na Wyspach Filippińskich inszego dnia maią Święta iak Hollendrzy w Indyach Wschodnich, bo Hiszpanie iadą ku Zachodowi a Holendrzy ku Wschod:

4. *Co za pory są w niektorych Kraiach?*

Ci ktorzy w Strefie Gorącey prosto pod Ekwatorem mieszkaią maią coro-

corocznie dwa razy lato y dwa razy Zimę.

Ci zaś, ktorzy na ośm gradusow od Ekwatora żyią, maią prawie także dwa razy lato y dwa razy Wiosnę, ale tylko ieden raz iesień y raz Zimę.

5. *Jakie Narody zowią się Periscii?*

Te, ktore pod samym Cyrkułem rowno odległym mieszkaią, ale pod Merydyanem cale na przeciwko stoiącym. Iedne maią Południe, kiedy drugie Połnoc. Ci, ktorzy w Strefach zimnych mieszkaią, cień rzucaią nakoło siebie. To się staie w długich dniach, kiedy im Słońce nie zachodzi, ale tylko około ich chodzi.

Żadanie XII.

Znaleść Periscios.

Rozwiązanie.

Prowadzić trzeba mieysce dane pod wielki mosiężny Merydian, potym

tym obracać kulę pokiby 180. gradusow nie przeszło pod Merydian. Narody, ktore tam mieszkaią są szukane Periscii.

6. *Ktore Narody nazywaią się Ascii?*

Te, ktore w Strefie Gorącey mieszkaią. Maią corocznie dwa dni, w ktorych żadnego cienia od siebie niedaią, a to się staie, kiedy Słońce prosto się znayduie nad ich głowami lub na Zenith.

7. *Ktore Amphiscii?*

Ci także w Strefie Gorącey żyią y rzucaią cień raz ku Połnocy a drugi raz ku Południowi.

8. *Ktore Heteroscii?*

Ktore pod czas Południa cień naprzeciw siebie rzucaią. n. p. iedni w Strefie pomiarkowaney Połnocney ku Połnocy a drudzy w Strefie pomiarkowaney Południowey ku Południowi.

9. *Co za Narody zowią się Antipodes?*

Te, ktore mieszkaią pod Merydianami

anami yCyrkułami rowno odległemi na przeciwko położonemi y chodzą ku nam nogami y zawſze oddaleni ſą na 180. Graduſow.

10. *Ktora była Miara Geograficzna Starych Narodow a ktora ieſt dziſieyſza?*

Grecka była Stadium y zawierała 120 krokow Geometrycznych.

Rzymſka Mila od 1000 krok Geo.

Stara Francuſka: Mila od 1500.

Egypſka Szena od 5000.

Szwecka, Duńſka y Helwecka: Mila od 5000.

Francuſka: 2400.

Hiſzpańſka: 3428.

Morſka: 3000.

Hollenderſka: około 3500.

Angielſka: 1250.

Szkocka y Hybernſka: 500.

Niemiecka: 4000.

Polſka: 3000.

Węgierſka: 6000.

Włoſka 1000. iako u ſtarych Rzymian.

Mo-

Moſkiewſka Werzta 750.

Perſka Farazanga: 3000.

Indyiſka Koſa 2400. y Goſa 4800.

Chińſka Pu: 2400. y Ly 240.

Iapońſka: 2000.

Arabſka, Tatarſka y Afrykańſka Stacya: od 20000. Dni od 30000.

Amerykańſka codzienna y w wielu Mieſcach Europeyſkich: 30000. y co godzina: 3000.

KONIEC.

S. D. G.